

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Analýza vzniku a formování ženského indigenního hnutí a jeho organizací v Mexiku

Diplomová práce

Autor:	Lucie Pospíšilová
Studijní program: N6701	Politologie
Studijní obor:	Politologie – latinskoamerická studia
Forma studia:	prezenční
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Pavlína Springerová, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání diplomové práce

Autor: Lucie Pospíšilová

Studium: F15NP0028

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Analýza vzniku a formování ženského indigenního hnutí a jeho organizací v Mexiku**

Název diplomové práce AJ: The Analysis of the emergence and formation of indigenous women's movement and its organizations in Mexico

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Počátkem 90. let 20. století došlo k Mexiku k zapatistickému povstání, jehož cílem byl boj za práva indigenních obyvatel. Bylo to také poprvé, kdy se do popředí bojů za práva indigenního lidu v Mexiku dostaly i indigenní ženy. Právě tyto události umožnily formování ženského indigenního hnutí. Cílem této jednopřípadové studie je zjistit, proč a jak se ženské indigenní hnutí formovalo samostatně od indigenního a feministického hnutí v Mexiku v období od 90. let 20. století do současnosti. Konkrétně se bude snažit odpovědět na otázky: Jaké vnitřní a vnější faktory vedly ke vzniku tohoto hnutí a vytváření jeho organizací? Do jaké míry pomohly již existující organizace indigenního a feministického hnutí ke konsolidaci neúspěšnější organizace ženského indigenního hnutí CONAMI na federální úrovni? K zodpovězení těchto otázek bude využito intersekcionalního přístupu, který bude příčiny vzniku zkoumat skrze intersekcii etnicity a genderu spolu s modelem struktury politických příležitostí, konkrétně s mechanismy boundary-making a brokerage. Pro zodpovězení druhé otázky bude využita také teorie závislosti na hustotě. Zkoumání ženského indigenního hnutí skrze intersekcii etnicity a genderu by mělo poskytnout komplexnější obraz toho, jak se utvářela kolektivní identita indigenních žen, která je pro formování hnutí a jeho organizací nezbytná.

Bernstein, Mary. 2008. "The Analytical Dimensions of Identity: A Political Framework." In: *Identity Work in Social Movements*. Eds. Einwohner, Rachel L. - Myers, Daniel, J. - Reger, Jo. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 277-301. Bilge, Sirma. 2010. "Recent feminist outlooks on intersectionality." *Diogenes* 57 č. 1, s. 58-72. Blackwell, Maylei. 2006. "Weaving in the Spaces: Indigenous Women's Organizing and the Politics of Scale in Mexico." In: *Dissident Women: Gender and Cultural Politics in Chiapas*. Hernández Castillo, Aída - Speed, Shannon - Stephen, Lynn. Austin: University of Texas Press, s. 115-156. Crenshaw, Kimberle. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color." *Stanford Law Review* 43, č. 6, s. 1241-1299. Espinosa Damián, Gisela. 2009b. "Movimientos de mujeres indígenas y populares en México. Encuentros y desencuentros con la izquierda y el feminismo." *Laberinto* 1, č. 29, s. 9-27. Gutiérrez, Margarita - Palomo, Nellys. 2000. "A Woman's Eye View of Autonomy." In: *Indigenous Autonomy in Mexico*. Burguete Cal y Mayor, Aracely Ed. Kodaň: Grupo Internacional de Trabajo Sobre Asuntos Indígenas, s. 53-82. Hernández Castillo, R. Aída - Sieder, Rachel - Sierra, María Teresa. 2013. "Introducción." In: *Justicias indígenas y Estado. Violencias contemporáneas*. Hernández Castillo, R. Aída - Sieder, Rachel - Sierra, María Teresa Eds. Mexico City: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, s. 13-41. Hernández Castillo, R. Aída. 2001a. "Entre el etnocentrismo feminista y el esencialismo étnico. Las mujeres indígenas y sus demandas de género." *Debate Feminista* 24, s. 206-229. Hernández Castillo, R. Aída. 2016. *Multiple Injustices. Indigenous Women, Law, and Political Struggle in Latin America*. Tucson: The University of Arizona Press. Hernández Rojas, Carolina. 2012. "Kinal Antzetik, AC." In: *Por un futuro de derechos. Alianzas estratégicas entre mujeres indígenas y la sociedad civil organizada*. Bonfil, Paloma ed. Mexico City: Indesol/Gelic, A. C., s. 51-62. Hymn, Soneile. 2011. "Indigenous Feminism in Southern Mexico." *The International Journal of Illich Studies* 2, č. 1, s. 21-34. McAdam, Doug - Tarrow, Sidney. 2019. "The Political Context of Social Movements." In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter - McCammon, Holly J. - Snow, David A. - Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 19-42. Minkoff, Debra C. 1997. "The Sequencing of Social Movements." *American Sociological Review* 62, č. 5, s. 779-799. Morales Hudon, Anahi - Rousseau, Stéphanie. 2017. *Indigenous Women's Movements in Latin America: Gender and Ethnicity in Peru, Mexico and Bolivia*. New York: Springer Nature. Sánchez Nestor, Martha. 2005. *La doble mirada: voces e historias de mujeres indígenas latinoamericanas*. Mexico City: UNIFEM/Instituto de Liderazgo Simone de Beauvoir. Stavenhagen, Rodolfo. 2013. *The Emergence of Indigenous Peoples*. New York: Springer. Tarrow, Sidney. 2011. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press. Tilly, Charles - Tarrow, Sidney. 2015. *Contentious Politics*. New York: Oxford University Press. Tilly, Charles. 2004. *Social Movements 1768-2004*. Londýn: Paradigm Publishers. Valladares de la Cruz, Laura R. 2004. "Mujeres ejemplares: indígenas en los espacios públicos." *Alteridades* 14, č. 28, s. 127-147.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Pavlína Springerová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 04. 07. 2020

Lucie Pospíšilová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce za věcné rady, připomínky, pomoc, trpělivost a čas vynaložený na odborné vedení této práce po celou dobu jejího zpracování. Mé poděkování patří také indigenním ženám, které se rozhodly se mnou o svých zkušenostech hovořit. V neposlední řadě patří mé díky všem dalším osobám, které mě během psaní mé diplomové práce podporovali.

Anotace

POSPÍŠILOVÁ, LUCIE. *Analýza vzniku a formování ženského indigenního hnutí a jeho organizací v Mexiku*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 99 s. Diplomová práce.

Počátkem 90. let 20. století došlo k Mexiku k zapatistickému povstání, jehož cílem byl boj za práva indigenních obyvatel. Bylo to také poprvé, kdy se do popředí bojů za práva indigenního lidu v Mexiku dostaly i indigenní ženy. Právě tyto události umožnily formování ženského indigenního hnutí.

Cílem této jednopřípadové studie je zjistit, proč a jak se ženské indigenní hnutí formovalo samostatně od indigenního a feministického hnutí v Mexiku v období od 90. let 20. století do současnosti. Konkrétně se bude snažit odpovědět na otázky: Jaké vnitřní a vnější faktory vedly ke vzniku tohoto hnutí a vytváření jeho organizací? Do jaké míry pomohly již existující organizace indigenního a feministického hnutí ke konsolidaci nejúspěšnější organizace ženského indigenního hnutí CONAMI na federální úrovni? K zodpovězení těchto otázek bude využito intersekcionalního přístupu, který bude příčiny vzniku zkoumat skrze intersekcii etnicity a genderu spolu s modelem struktury politických příležitostí, konkrétně s mechanismy boundary-making a brokerage. Pro zodpovězení druhé otázky bude využita také teorie závislosti na hustotě. Zkoumání ženského indigenního hnutí skrze intersekcii etnicity a genderu by mělo poskytnout komplexnější obraz toho, jak se utvářela kolektivní identita indigenních žen, která je pro formování hnutí a jeho organizací nezbytná.

Klíčová slova: Mexiko, ženské indigenní hnutí, CONAMI, intersekcionalita, sociální hnutí

Annotation

POSPÍŠILOVÁ, LUCIE. *The Analysis of the emergence and formation of indigenous women's movement and its organizations in Mexico*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, 99 pp. Master Thesis.

At the beginning of the '90s, a Zapatist uprising took place in Mexico with its main goal fighting for the rights of indigenous people. It was the first time when the rights of indigenous women became at the spearhead of the struggle. These events set the foundation for the origins of indigenous women's movement and its organizations.

This single-case study aims to find out how and why the indigenous women's movement formed separately, compared to other indigenous and feminist movements in Mexico since the '90s until today. Precisely speaking, this thesis aims to answer the questions of "What are the inner and outer factors leading to the establishment and formation of the movement?", and "To what extent helped the already established feminist and indigenous organizations to the consolidation of the most successful indigenous women's organization – the CONAMI – on the federal level?" To answer these questions, the thesis uses the intersectional approach, whereas the causes will be examined based on the intersection of ethnicity and gender together with the Political opportunity theory and boundary-making and brokerage mechanisms. To answer the second question, the Density dependency theory will be applied as well. The examination of indigenous women's movement through ethnicity and gender intersection should provide us with a complex image of the formation of indigenous women's collective identity necessary for the organization itself.

Keywords: Mexico, indigenous women's movement, CONAMI, intersectionality, social movement

Obsah

Úvod.....	11
1. Teorie	18
1.1. Definice sociálních hnutí.....	18
1.2. Pojem indigenní původ a identita.....	19
1.3. Intersekcionalita	20
1.4. Intersekcionalita v analýze sociálních hnutí.....	22
1.5. Model struktury politických příležitostí.....	23
1.6. Organizace sociálního hnutí a teorie závislosti na hustotě.....	26
1.7. Kolektivní identita, boundary making a brokerage	27
2. Historický, politický a socioekonomický kontext.....	30
2.1. Příčiny Zapatistického povstání	30
2.2. Dohody ze San Andrés.....	32
2.3. Vliv okolností povstání na organizaci a legislativu v otázce indigenního obyvatelstva.....	34
3. Formování kolektivní identity indigenních žen.....	38
3.1. Boundary making a brokerage: Ženy a jejich práva v indigenních komunitách a indigenním hnutí.....	38
3.2. Ženy a jejich požadavky na základě intersekce etnicity a genderu	41
3.3. Boundary making: Indigenní práva ve feministickém diskursu.....	47
3.4. Brokerage: Budování organizační struktury indigenních žen	53
3.5. Nadnárodní setkávání indigenních žen.....	58
3.6. Odpověď státu na požadavky uznání identity indigenních žen.....	59
3.7. Identita indigenních žen v mezinárodním prostředí	64
4. Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas – CONAMI.....	66
4.1. CONAMI – proč vznikla?	66
4.2. Politická agenda CONAMI jako výsledek zformování kolektivní identity indigenních žen	67
4.2.1. Kulturní práva (identita, vzdělání a technologie).....	68
4.2.2. Právo na území a přírodní zdroje	68
4.2.3. Politická práva.....	69
4.2.4. Ekonomická a sociální práva.....	69
4.2.5. Právo na zdraví, sexuální a reprodukční práva a právo na život bez násilí	70
4.3. Konsolidace CONAMI ve vztahu s organizacemi indigenního a feministického hnutí, mezinárodních organizací a OSN.....	71

4.3.1.	Druhé národní setkání indigenních žen v roce 1997 v Oaxace	71
4.3.2.	Příklady spolupráce CONAMI s indigenními organizacemi ANIPA, CNI a feministickou organizací K'inál Antzetik	72
4.3.3.	Spolupráce a podpora CONAMI ze strany vládních institucí	77
4.3.4.	CONAMI jako člen nadnárodní sítě indigenních žen	79
4.3.5.	Spolupráce a podpora CONAMI ze strany výborů OSN	80
	Závěr	82
	Literatura a prameny	88
	Literatura	88
	Prameny.....	93
	Příloha č. I	101

Seznam zkratek

AMMOR	Asociación Mexicana de Mujeres Organizadas en Red / Mexická asociace propojených žen
ANIPA	Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía / Rozmanité národní indigenní shromáždění za autonomii
CAMI	Casa de la Mujer Indígena y Afroamericana / Dům indigenních a afroamerických žen
CDI	Comisión Nacional para el Desarrollo / Národní komise pro rozvoj
CEDAW	Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
CEDOC	Centro de Documentación / Dokumentační středisko
CG500Años	Consejo Guerrerense: 500 Años de Resistencia Indígena / Rada státu Guerrero: 500 let indigenního odporu
CGMI	Coordinadora Guerrerense de Mujeres Indígenas / Výbor indigenních žen státu Guerrero
CNDH	Comisión Nacional de los Derechos Humanos / Národní komise pro lidská práva
CNI	Congreso Nacional Indígena / Národní indigenní kongres
CNPA	Coordinadora Nacional Plan de Ayala / Národní výbor plánu z Ayala
COCOPA	Comisión para la Concordia y Pacificación / Komise pro dohodu a pacifikaci
COEMICH	Coordinadora estatal de Mujeres Indígenas de Chiapas / Státní výbor indigenních žen z Chiapasu
CONAMI	Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas / Národní výbor indigenních žen
CONEVAL	Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social / Národní rada pro hodnocení politiky sociálního rozvoje
ECMIA	Enlace Continental de Mujeres Indígenas de las Américas / Kontinentální síť indigenních žen z Amerik
EQUIS	EQUIS Justicia para las Mujeres / EQUIS Spravedlnost pro ženy
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional / Zapatova armáda národního osvobození
FFN	Frente Feminista Nacional / Národní feministická fronta

ILSB	Instituto de Liderazgo Simone de Beauvoir / Institut vedení Simone de Beauvoir
INI	Instituto Nacional Indigenista / Národní indigenní institut
INMUJERES	Instituto Nacional de las Mujeres / Národní institut žen
INPI	Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas / Národní institut indigenních obyvatel
NAFTA	North American Free Trade Agreement / Severoamerická dohoda o volném obchodu
NGO	Non-governmental organization / Nevládní organizace
OMIECH	Organización de Médicos Indígenas del Estado Chiapas / Organizace indigenních lékařů státu Chiapas
ONU-DH	Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos / Úřad vysokého komisaře Organizace spojených národů pro lidská práva
ONU Mujeres	Ženy Organizace spojených národů
OSN	Organizace spojených národů
PAN	Partido Acción Nacional / Strana národní akce
PNUD	Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo / Rozvojový program Organizace spojených národů
POPMI	Programa Organización Productiva para Mujeres / Program organizace produkce pro ženy
PRI	Partido Revolucionario Institucional / Institucionální revoluční strana
SEGOB	Secretaría de Gobernación / Úřad vlády
SENER	Secretaría de Energía / Energetický úřad
SER	Servicios de Pueblo Mixe / Služby národa Mixe
UNAM	Universidad Nacional Autónoma de México / Národní autonomní universita v Mexiku
UNIFEM	Rozvojový fond OSN pro ženy
UNORCA	Unión Nacional de Organizaciones Regionales Campesinas y Autónomas / Národní unie regionálních rolnických a autonomních organizací
USAID	United States Agency for International Development / Agentura spojených států pro mezinárodní rozvoj
WID	Women in Development / Ženy v rozvoji

Úvod

Mexiko patří k zemím s jednou z největších indigenních populací v Latinské Americe. Během sčítání osob na federální úrovni v roce 2015¹ bylo indigenního původu celkem 12 025 947 osob, což je 10,1 % celkové populace. Z toho 6 146 479 (51,1 %) tvoří ženy (INPI 2018b). Čísla jasně ukazují, že více než polovina obyvatel, která se považuje za indigenní, jsou ženy. Není tedy překvapením, že se některé z žen snažily prosadit svůj hlas v rámci indigenního hnutí, které sehrálo v dějinách země významnou roli. Největším indigenním hnutím v Mexiku bylo zapatistické hnutí, které se zrodilo ve státě Chiapas. V polovině 90. let mělo jeho působení za následek několik národních dialogů, během kterých se indigenní obyvatelstvo snažilo formulovat své požadavky vůči státu. Hnutí a jeho úspěchy pomohly položit základy i pro nově vznikající samostatné ženské indigenní hnutí. Významným milníkem bylo v roce 1997 zformování první ženské indigenní organizace v Mexiku s názvem *Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas* – CONAMI,² která působí na federální úrovni a je významným aktérem při formulování požadavků indigenních žen vůči státu. Mimo CONAMI se v Mexiku zformovalo několik dalších organizací podobného typu, většina však na úrovni jednotlivých států nebo lokálního významu.

Již v době zapatistického hnutí se indigenní ženy začaly veřejně ozývat nejen na podporu stávajícího hnutí vedeného muži, ale také se svými specifickými požadavky. Aktivní v rámci organizace indigenního hnutí však byly již před zapatistickým povstáním. I když v ní neměly rozhodující slovo, získané dovednosti jim v budoucnu pomohly při budování svých vlastních organizací (Hernández Castillo 2001b). Těchto dovedností využilo ženské indigenní hnutí k prosazování svých, na první pohled velmi podobných zájmů, jako mají indigenní muži či „bílé“ ženy. Při bližším pohledu na tuto problematiku se však ukazuje, že indigenní ženy čelí odlišným výzvám a překážkám na základě genderu a etnicity (Gutierrez – Palomo 2000).

Cílem této práce je zjistit, proč a jak se ženské indigenní hnutí formovalo samostatně od indigenního a feministického hnutí v Mexiku v období od 90. let 20. století do současnosti. Konkrétně se bude snažit odpovědět na otázky: Jaké vnitřní a vnější faktory vedly ke vzniku tohoto hnutí a vytváření jeho organizací? Do jaké míry

¹ Poslední oficiální sčítání na federální úrovni, další proběhlo na jaře 2020 v době dokončování této práce.

²Národní výbor indigenních žen, překlad autorky.

pomohly již existující organizace indigenního a feministického hnutí ke konsolidaci nejúspěšnější organizace ženského indigenního hnutí CONAMI na federální úrovni?

Pro naplnění stanoveného cíle bude v práci aplikován teoretický přístup intersekcionality v kombinaci s modelem struktury politických příležitostí, které pro zkoumání ženských indigenních hnutí využívá Rousseau (2011), dále také v práci Rousseau a Morales Hudon (2017). Intersekcionalní přístup „zahrnuje souběžné analýzy několika protínajících se zdrojů podřízenosti/útlaku, a je založen na předpokladu, že dopad konkrétního zdroje podřízenosti se může lišit v závislosti na kombinaci s jinými potencialemými zdroji podřízenosti“ (Denis 2008: 677). Stručně řečeno, indigenní ženy budou čelit jinému druhu útlaku než ženy, které se k žádnému etniku nehlasí. V tomto případě bude analyzována kombinace dvou zdrojů útlaku – etnicity a genderu. Navíc, tento přístup poskytuje interpretační rámec, který vysvětluje vznik nových aktérů a kolektivních identit právě jako je hnutí indigenních žen (Morales Hudon – Rousseau 2017: 9).

Dalším výše zmíněným přístupem, který bude využit k analýze příčin vzniku ženského indigenního hnutí, bude model struktury politických příležitostí. Podle Tarrowa se lidé zapojí do politiky sporu v momentě, kdy se objeví politické příležitosti a omezení, a poté strategicky využívají repertoár kolektivní akce, čímž vytvářejí nové příležitosti, které využívají další aktéři v rozšiřujících se cyklech sváru (Tarrow 2011: 28-29). Jako příležitost hnutí vnímají otevřenost politického prostředí pro nové aktéry, vznik rozporů mezi elitami, změny v politickém uspořádání a přítomnost vlivných spojenců (Tarrow 2011: 164-165). McAdam (1985) zdůrazňuje, že při zkoumání sociálních hnutí skrze optiku modelu politických příležitostí je potřeba se zaměřit nejen na vnější faktory, ale také na vnitřní faktory jako dostatečná organizační struktura mezi nespokojenou populací, vzájemné posouzení úspěšnosti kolektivní akce a politické uspořádání skupin v rámci širšího politického prostředí (McAdam 1985:40). K doplnění práce Tarrowa a Tillyho bude využita teorie závislosti na hustotě od Minkoff (1997).³ V té klade důraz na vztah mezi organizačním procesem a vývojem protestního cyklu. Zjednodušeně řečeno, teorie vychází z toho, že rostoucí počet aktivních organizací (hustota) vede k zapojení dalších aktérů a formování nových organizací (Minkoff 1997:782).

³V originále *density-dependence theory*.

Při odpovídání na výzkumné otázky budou zkoumány vnitřní a vnější faktory, které vedly ke vzniku ženského indigenního hnutí. Prvním z nich je kolektivní identita, která je výsledkem strukturálních faktorů a přesvědčení, které každý jednatel v rámci skupiny zastává (Jasper – Polleta 2019). K pochopení zformování kolektivní identity bude využito tzv. *boundary making*. Tento přístup zkoumá opoziční vztah mezi politickými aktéry. Lze ho chápat jako utváření hranic mezi jednotlivými aktéry (Tilly – Tarrow 2015). K *boundary making* dochází i uvnitř hnutí, kde aktéři vidí směřování tohoto hnutí rozdílně (Morales Hudon – Rousseau 2017: 13). Jak ukáže tato analýza, důležitou roli při formování kolektivní identity indigenních žen měly výše zmíněné kategorie genderu a etnicity. Další z použitých konceptů bude tzv. *brokerage*. V tomto případě se jedná o model, kdy dochází k propojení dříve nepropojených stran. Tyto dvě strany vyjednávají své vztahy mezi sebou navzájem, nebo se stranou třetí. Dvě vyjednávající strany mohou existovat i v rámci jednoho hnutí a vést ke vzniku nových kolektivních aktérů (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 142). *Brokerage* pomůže v této práci vysvětlit formování identity při vzniku hnutí a jeho organizací, ale také jak vyjednávání s indigenními a feministickými organizacemi ze strany ženského indigenního hnutí pomohlo ke konsolidaci dnešní CONAMI na federální úrovni. Za znaky úspěšné konsolidace CONAMI jsou považovány komunikační kanály mezi organizací a státem, dále dostupné zdroje jako vlivní spojenci, finanční zdroje, členové organizace s potřebnými zkušenostmi pro její vedení, *know-how* pro vyvíjení aktivit (např. setkání či workshopy), a hnutím i státem akceptovaní zástupci organizace, kteří zprostředkovávají požadavky hnutí vůči státu.

Práce vychází z předpokladu, že podmínky politického prostředí, ze kterých těžilo indigenní hnutí během 90. let, umožnily vznik také ženskému indigennímu hnutí. Důležité pro jeho zformování a vznik organizací bylo i vnitřní vyjednávání v rámci tohoto hnutí a zároveň vztahy s dalšími aktéry, konkrétně s indigenními a feministickými organizacemi. Důležitou roli zde sehrála intersekce genderu a etnicity.

Pro analýzu příčin vzniku a formování ženského indigenního hnutí a jeho organizací, konkrétně CONAMI, v Mexiku v období od 90. let 20. století do současnosti, bude využita metoda jedno-případové studie. Zaměření se na jeden konkrétní případ, tedy Mexiko, nám pomůže formování hnutí podrobně analyzovat a zachytit procesy formování kolektivní identity ve své komplexitě a jedinečnosti, a to včetně zachycení

nahodilých (nesystémových) příčin. Zároveň, komparace dvou nebo více zemí by s ohledem na rozsah práce byla velice povrchní. Data budou získávána skrze analýzu dokumentů hnutí a organizací, nevládních organizací a OSN, které s indigenními ženami spolupracují. Jako další zdroj dat budou využity práce některých indigenních žen, které jsou nebo byly v hnutí aktivní, a také feministických akademiček, které se ženským indigenním hnutím zabývají a spolupracují s ním. V tomto případě se bude jednat o dvě skupiny dat: první budou osobní zkušenosti akterek ženského indigenního hnutí (Berrío Palomo 2009; Gutiérrez – Palomo 2000; Rovira 2007; Sánchez Néstor 2005) a druhou záznamy z rozhovorů s těmito aktérkami (Blackwell 2006; Bonfil 2012; Morales Hudon 2017; Oropeza 2018; Orozco Pimentel 2019), případně kombinace obojího (Hernández Castillo 2016). Mnoho dokumentů nebylo dochováno v písemné podobě, proto bude pro komplexnost využita také sekundární literatura autorů (Espinosa Damián 2009a, 2009b, 2010; Hernández Castillo 2001a, 2001b, 2003, 2006, 2016; Millán 2006; Morales Hudon – Rousseau 2017), kteří se tématem zabývají. Jejich předchozí výzkum umožní prohloubit analýzu a doplnit chybějící informace, které se dochovaly pouze v orální podobě.

Zjištěná data budou pro podpoření argumentace komparována s daty získanými semi-strukturovaným otevřeným kolektivním rozhovorem s členkami organizace CONAMI. Rozhovor byl rozdělen na dvě části a proběhl ve dvou různých dnech v červnu 2020. Zúčastnily se ho celkem čtyři členky organizace CONAMI se zkušeností participace v této organizaci v rozpětí 3 až 7 let na různých pozicích (agenda v rámci činnosti uvnitř organizace po členkách v průběhu let kluje). Rozhovor byl původně plánován na březen/duben 2020 v Mexico City, z důvodu probíhající pandemie COVID-19 byl však nakonec přesunut na červen 2020 a proveden online prostřednictvím Skype. Rozhovor byl veden ve španělštině s předem navrhnutými otázkami, viz příloha č. I. Při analýze dat získaných z rozhovoru je důležité brát v potaz odlišné sociální, kulturní a etnické pozadí mezi tazatelkou a respondenkami, které mohlo některé odpovědi ovlivnit.

Celá práce bude rozdělena do několika kapitol. První kapitola bude věnována teoretickému rámci. Nejprve budou stručně operacionalizovány pojmy sociální hnutí a indigenní původ. Poté již bude kapitola zaměřena na teoretický přístup využitý v této práci. Prvně bude představena teorie intersekcionality. K tomu bude využita práce Kimberlé Crenshaw (1991), která jako první začala s pojmem intersekcionalita pracovat.

Dále také Stéphanie Rousseau (2011), která využívá kombinaci intersekcionality společně s modelem struktury politických příležitostí k vysvětlení vzniku ženského indigenního hnutí v Latinské Americe. Další autorkou, jejíž práce se zabývá kombinací těchto dvou přístupů a bude využita i v této práci, je Mary Bernstein (2008). Pro širší ukotvení této teorie bude využita také práce Niry Yuval-Davis (2006) a Sirmy Bilge (2010), které se na intersekcionalitu dívají především z feministického hlediska. Pro uchopení modelu politických příležitostí a jeho procesů *boundary making* a *brokerage* bude využito společné dílo Charlese Tillyho a Sidneyho Tarrowa *Contentious Politics* (2015), *Dynamics of Contention* (2004) od McAdama, Tarrowa a Tillyho, dále práce Dougla McAdama (1985), Davida S. Meyerse (2003) či Sidneyho Tarrowa (2011). Nelze opomenout také dílo Debry C. Minkoff (1997), které poslouží k pochopení organizační kapacity hnutí.

V další kapitole bude představena historie indigenního hnutí v Mexiku, které připravilo půdu pro ženské indigenní hnutí a jeho organizace. Pozornost bude věnována především období 80. a 90. let, kdy politický i sociální kontext ovlivnilo zapatistické hnutí. V roce 1994 se Zapatistické národní osvoboditelské frontě (EZLN) podařilo přenést do té doby lokální požadavky indigenního obyvatelstva na úroveň národní a federální, a to dokonce i s mezinárodním dosahem. Mimo jiné, právě zapatistické hnutí umožnilo indigenním ženám se politicky mobilizovat. Už v té době však některé ženy začaly formulovat odlišné požadavky, než které na úrovni státu oficiálně prosazovalo vedení smíšených indigenních organizací. Zde budou k získání dat využity především odborné knihy a články vztahující se k zapatistickému hnutí. Jednou z nich bude *The Emergence of Indigenous Peoples* od Rodolfa Stavenhagen (2013) nebo článek Gemmy van der Haar *The Zapatista Uprising and the Struggle for Indigenous Autonomy* (2004).

Třetí kapitola již bude analýzou vzniku a formování ženského indigenního hnutí od 90. let 20. století do současnosti, s krátkým pohledem do historie na zapojení žen do indigenní mobilizace již během 80. let. Analyzovány budou vnitřní faktory, které pomohly k jeho zformování, jako vnitřní přesvědčení jednotlivců, vztahy mezi jednotlivci v rámci hnutí, nebo způsoby, jakým indigenní ženy vyjednávaly své pozice v rámci indigenního a feministického hnutí. Pozornost bude věnována především organizacím CNI (*Congreso Nacional Indígena*), ANIPA (*Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía*) a AMMOR (*Asociación Mexicana de Mujeres Organizadas en*

Red), ve kterých členky CONAMI působily nebo nadále působí. Dále budou analyzovány vnější faktory, jako nastavení politického uspořádání, vztahy s ostatními hnutími či podpora externích aktérů. V této kapitole bude, kromě dalších, využito práce Stéphanie Rousseau a Anahi Morales Hudon (2017), které se věnují ženskému indigennímu hnutí (nejen) v Mexiku, práce Gisely Espinosy Damián (2009a, 2009b, 2010), která se zaměřuje na feminismus v Mexiku z pohledu intersekcionality, nebo odborných článků Hernández Castillo (2001a, 2001b, 2003, 2006, 2016), která se věnuje roli žen v indigenním hnutí. Dále budou využity vlastní vzpomínky akterek ženského indigenního hnutí (Gutiérrez – Palomo 2000; Sánchez Néstor 2005) nebo záznamy z rozhovorů s těmito ženami (Blackwell 2006; Bonfil 2012; Morales Hudon 2017). Využity budou také oficiální dokumenty výše zmiňovaných organizací, které ovlivnily formování tohoto hnutí, a data získaná z rozhovorů s členkami CONAMI.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat formování organizace CONAMI. Pozornost bude zaměřena na vztahy mezi organizacemi indigenního a feministického hnutí a CONAMI a její politickou agendu, které je výsledkem zformování kolektivní identity ženského indigenního hnutí. Bude analyzováno to, jak ke vzniku a etablování této organizace přispěly organizace indigenního a feministického hnutí, se kterými CONAMI spolupracovala nebo dodnes spolupracuje. Konkrétně se bude jednat o indigenní organizace CNI (*Congreso Nacional Indígena*), ANIPA (*Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía*) a feministickou organizaci K'inal Antzetik. Dále bude zkoumána role mezinárodní organizace ECMIA (*Enlace Continental de Mujeres Indígenas de las Américas*), již je CONAMI členem a zakladatelkou (ECMIA – CHIRAPAQ 2015), a role OSN. Stejně tak bude věnována pozornost státu a výše zmíněným faktorům, které etablování organizace ovlivnily. V této části budou pro získání dat využita politická agenda CONAMI, výpovědi současných i bývalých členek organizace, dokumenty a zprávy OSN a dokumenty vládních institucí, které do činnosti organizace zasáhly.

Závěrem budou shrnuty příčiny vzniku samostatného ženského indigenního hnutí a jeho organizací, konkrétně pak případ CONAMI, a analyzováno jeho formování až do dnešní podoby. Zkoumání vnitřní dynamiky a vnějších faktorů a prostředí nám pomůže odkrýt motivaci žen k politické participaci a prosazování práv mimo již etablované hnutí a vytvoření vlastní organizace na federální úrovni. Analýza vzájemných vztahů

s indigenními, feministickými a také mezinárodními organizacemi umožní lépe rozkrýt úspěch etablování se CONAMI na federální úrovni.

Představením kombinace všech těchto faktorů lze lépe porozumět problematice formování ženského indigenního hnutí a organizace CONAMI v Mexiku. Práce také poukáže na to, že na první pohled jednotné skupiny osob mohou na základě dalších faktorů, jako je například etnicita či rasa, čelit odlišným problémům vyplývajícím z těchto vlastností, než osoby, které spadají jen do jedné z kategorií. Téma ženského indigenního hnutí v Latinské Americe bylo až do nedávné doby opomíjeno a stále neexistuje příliš prací na toto téma, v českém prostředí je pak toto téma prakticky nezpracováno.

1. Teorie

1.1. Definice sociálních hnutí

Definovat sociální hnutí není jednoduchý úkol.⁴ Tilly (2004) označuje sociální hnutí za formu politiky sporu. Hnutí vytvářejí kolektivní požadavky, které se v případě realizace dostávají do rozporu se zájmy dalších aktérů. Dávají důraz na sílu sjednocenosti žadatelů a jejich postavení, které získávají a udržují díky vazbám s dalšími politickými aktéry. Podobně to vnímá také Tarrow, který vidí sociální hnutí jako „kolektivní výzvy založené na společných cílech a sociální solidaritě v trvalé interakci s elitami, odpůrci a autoritami“ (Tarrow 2011: 9). Důraz dává na kolektivní spornou akci využívanou aktéry, kteří nemají pravidelný přístup k zastupitelským institucím. Kolektivní akce hnutí může mít podobu nejen protestu proti nerovnoměrné distribuci moci, ale také toho, jak definovat a interpretovat realitu, což může vést k rozporům i uvnitř hnutí. Důležité je, aby aktéři dokázali kolektivní akci udržet, a nejednalo se jen o epizodní protestní akci (Diani 1992: 9-11; Tarrow 2011: 9-10).

K tomu, aby se hnutí úspěšně etablovalo, je důležité budování koalic a hledání spojenců v daném politickém prostředí (Tilly 2004: 13). Proto jsou pro ženská indigenní hnutí vztahy s dalšími hnutími v jejich politickém prostředí tak důležité. Nelze ovšem zapomínat, že politické prostředí včetně interakcí s dalšími aktéry se může proměnit, a tím dojít i ke změně charakteru hnutí, přeměně do jiné politické podoby či zcela k jeho zániku (Tarrow 2011: 10-12; Tilly 2004: 13-14).

Hnutí se často opírají o lidovou suverenitu. U jednotlivých skupin se však liší, kdo je za „lid“ považován, ať už na základě národních, etnických či náboženských kritérií (Tilly 2004: 11–13). U mexického indigenního hnutí se jedná o obyvatele, kteří se hlásí k nějakému etniku. V případě ženského indigenního hnutí je pak definice „lidu“ ovlivněna etnickým i genderovým kritériem. Pocit sounáležitosti mezi členy je pro mobilizaci zásadní (Tarrow 2011: 8-11). S tím souhlasí také Diani a uvádí, že členové musí být považováni za součást hnutí sami sebou, hnutím a vnějšími aktéry a oponenty (Diani 1992: 8-9). Dle jeho definice je „sociální hnutí sítí neformálních interakcí mezi

⁴ Např. někteří badatelé vycházejí z toho, že hlavním cílem jeho požadavků je především stát (Tilly 2004; Tarrow 2011; Meyer 2003), jiní tvrdí, že hnutí mohou cílit i na další organizace, případně kulturní změnu (Armstrong – Bernstein 2008; Meyer 2003, Jasper – Polleta 2019).

pluralitou jednotlivců, skupin či organizací zapojených do politického nebo kulturního konfliktu na základě společné kolektivní identity“ (Diani 1992: 13).

David Meyer (2003) vidí sociální hnutí jako „organizované výzvy autoritám, které využívají širší škálu taktik, v rámci i vně konvenční politiky, ve snaze iniciovat sociální a politickou změnu (Meyer 2003: 30). Na politiku a rozhodování autorit mají vliv již tím, že ke svému tématu přitáhnou pozornost. Jejich činnost může také ovlivňovat podobu institucí a iniciovat např. vznik nových podvýborů pro konkrétní otázky (Meyer 2003: 31-33).

Ačkoliv je definice sociálních hnutí komplikovaná, různé přístupy se více či méně shodují v několika bodech. Zásadní je přítomnost sporu, kdy jedna skupina aktérů artikuluje požadavky, které jsou ve sporu se zájmy druhých. Aktéři mezi sebou sdílí pocit sounáležitosti a podobné vidění světa, zároveň jsou svou skupinou i vnějšími aktéry vnímáni jako její členové. Členové hnutí také mají větší či menší interakce s dalšími aktéry, jejichž rozsah ovlivňuje úspěšnost daného hnutí, a to v závislosti na politickém prostředí, ve kterém se hnutí formuje a následně působí.

1.2. Pojem indigenní původ a identita

Podobně jako u sociálního hnutí, ani u pojmu *indigenní* neexistuje jednotná definice. V dobách kolonizace byl používán pojem *indio* neboli indián, kterým byli obyvatelé indigenního původu označováni. V průběhu let se stal výrazem rasistických konotací jako hloupý, neschopný, zaostalý apod. Samotní indigenní obyvatelé se jako „indiáni“ neoznačovali. Jejich vlastní koncepce o svém původu začaly vznikat teprve během 60. a 70. let 20. století (Gómez Suárez 2001: 67; 75).

Zcela zjednodušené chápání pojmu indigenní je ve smyslu původního obyvatele státu, který má odlišné kulturní, ekonomické a politické cítění a smýšlení. Indigenní obyvatelé jsou považovány za minoritu, která se konkrétně v Mexiku liší od většinových *mesticů*, mluví jiným než oficiálním jazykem, a má rozdílné zvyky a přesvědčení (Navarrete 2008: 7-8). Je však důležité zmínit, že již před prvním kontaktem domorodých obyvatel s evropskou civilizací se samotné etnické skupiny vzájemně považovaly za odlišné od dalších etnických skupin (Weaver 2001: 242).

V současné době je nejvíce přijímanou „definicí“ sebe-identifikace každého jedince na základě jeho vlastního rozhodnutí, ke které etnické skupině se hlásí. Tento přístup bude také základním východiskem pro identifikování indigenního původu v této práci. Stejný přístup zastává i OSN, která ve své Deklaraci práv indigenních obyvatel (2007) zdůrazňuje především právo indigenních obyvatel na sebeurčení. Konkrétně článek 3 deklarace říká: „Indigenní obyvatelé mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický status a svobodně vykonávají svůj ekonomický, sociální a kulturní rozvoj“ (Článek 3, Deklarace práv indigenních obyvatel 2007). Právo na sebeurčení indigenního obyvatelstva je ukotveno i v mexické Ústavě (Článek 2, Ústava Spojených států mexických 2015).

Ačkoliv je indigenní původ nejčastěji spojován s etnicitou, indigenní identita sama o sobě neexistuje, dokud není konstruována (Weaver 2001: 242). Identitu lze konstruovat na základě jednoho klíče, jako je etnicita, ale také na základě souboru několika klíčů jako rasa, třída, vzdělání, region, náboženství či gender (Weaver 2001: 240). Jak bude vysvětleno dále, ženské indigenní hnutí konstruovalo svou identitu nejen na základě kritérií etnicity, ale také genderu.

Kromě zmíněné sebe-identifikace je důležité také vnímání identity jedince komunitou, se kterou sdílí společnou historii a tradice. Každá taková komunita má právo na určení kritérií, podle kterých své členy identifikuje (Weaver 2001: 243-246). Toto uznává i OSN, která zdůrazňuje, že „indigenní osoba je ta, jenž patří do indigenní populace skrze sebeurčení jako indigenní, a je touto populací uznána a přijímána jako jeden z členů“ (OSN 2004: 2). Indigenní identitu také dotváří její vnímání jedinci, kteří se nepovažují za součást komunity⁵ (Weaver 2001: 246).

1.3. Intersekcionalita

Jedním z přístupů využitých v práci k pochopení toho, proč a jak se ženské indigenní hnutí a jeho organizace formovaly, je intersekcionalní přístup. Intersekcionalní analýza pomáhá odhalit, jak je útlak konstruován a udržován prostřednictvím více aspektů identity současně, v tomto případě genderu a etnicity. Je vhodná k průzkumu

⁵Rozdílné vnímání indigenní identity komunitou a vnějšími aktéry je často zdrojem konfliktů, např. při formování některých státních politik, kdy stát zavádí své vlastní definice indigenního obyvatelstva (Weaver 2001: 246).

toho, jak se různé aspekty identity překrývají a prolínají mezi sebou na všech úrovních vztahů v různých historických a geografických kontextech (Dill – Zambrana 2009: 8, 11). Jde za pouhé uznávání násobnosti systémů útlaku a předpokládá, že různé útlaky působí společně při vytváření a reprodukci sociálních nerovností (Bilge 2010: 58; Hill Collins 2000: 18; Nash 2019).

Pojem intersekcionalita poprvé představila a následně více rozvinula Kimberlé Crenshaw (1991). Její práce vycházela ze zkušenosti útlaku a diskriminace afroamerických žen v USA. Crenshaw argumentuje, že zkušenost s útlakem a diskriminací těchto žen je často výsledkem „vzájemně se prolínajících vzorů rasismu a sexismu, a tyto zkušenosti nejsou reflektovány ani feministickým, ani antirasistickým diskursem“ (Crenshaw 1991: 1243-1244). Díky tomu, že je jejich společenská identita založena na dvou prolínajících se identitách, na základě genderu jako žen a na základě etnicity ve smyslu afroamerického původu, jsou oběma diskursy marginalizovány. Tyto diskursy jsou totiž nastaveny tak, aby řešily pouze problémy jedné nebo druhé identity (Crenshaw 1991: 1244). Crenshaw proto přichází s intersekcionalní analýzou, která může sloužit jako „způsob zprostředkování napětí při uplatnění mnohačetných identit a přetrvávající potřeby skupinové politiky“ (Crenshaw 1991: 1296). Tím je míněno, že tyto ženy nelze jednoduše označit za „ženy“, nebo „barevné“, protože jejich zkušenost s diskriminací vychází z jejich identity jako „barevných žen“. Intersekcionalita tak zkoumá, jak funguje propojení mezi několika společenskými zařazeními a formováním skupinových identit (Rousseau 2011: 7).

Na Crenshaw navazuje Yuval-Davis (2006), která zdůrazňuje, že pro komplexní pochopení příčin útlaku nemůžeme posuzovat složky identity jednotlivě. Každé sociální dělení má odlišný ontologický základ, který se neslučuje s dalším sociálním dělením.⁶ Přiřazováním podobných konotací dochází k tendenci homogenizovat sociální kategorie a dle toho je usuzováno, že všichni, kdo patří do jedné sociální kategorie, mají stejné zkušenosti s útlakem (Yuval-Davis 2006: 199). V některých hierarchicky organizovaných společnostech je určitým znakům identit přisuzován větší význam než ostatním. V případě feministického hnutí je důraz kladen na gender, u indigenního na etnicitu. V rámci hnutí však může panovat větší diverzita ať už

⁶Např. vnímání černých žen na základě barvy jejich kůže jako krásných, na základě genderu ve smyslu slabšího pohlaví (Yuval-Davis 2006: 199).

na základě třídy, etnicity nebo dalších kritérií. Nelze tak analyticky posuzovat zkušenosti jedince pouze podle jednoho kritéria.⁷ Je potřeba zahrnout také další kritéria, která jedince či skupinu ovlivňují (Dill – Zambrana 2009: 6-7). S tímto přístupem pracuje i Bilge, podle níž intersekcionalita „reflektuje trans-disciplinární teorii zaměřenou na pochopení složitosti sociálních identit a nerovnosti skrze jednotný přístup“ (Bilge 2010: 58).

1.4. Intersekcionalita v analýze sociálních hnutí

Intersekcionalitu v rámci analýzy sociálního hnutí využívají např. Rousseau a Morales Hudon (2017) či Roth (2004) právě proto, že zohledňuje, jak jsou protínající se kategorie jako pohlaví, třída, rasa či etnicita v této analýze zastoupeny. Velkým kladem intersekcionality je, že pomáhá k lepšímu pochopení vnitřní dynamiky sociálních hnutí. Právě myšlenka Morales Hudon a Rousseau (2017), že nejen vnější politické prostředí, ale také průsečík genderu a etnicity ovlivňuje vznik a formování ženského indigenního hnutí a jeho organizací, je jedním z výchozích předpokladů této práce.

Intersekcionalní přístup kritizuje základní chápání sociálních kategorií, které marginalizují mnohé zkušenosti některých skupin do těchto kategorií spadající. Zvažuje naopak propojení mezi různými sociálními kategoriemi, které v určitém historickém kontextu produkují sociální pozice a identity, které se od sebe navzájem liší (Morales Hudon – Rousseau 2017: 9). Sociální kategorie jsou založeny na souboru konstruovaných znaků, které definují, kdo má přístup k jakým zdrojům, a jak je skrze tyto zdroje distribuována moc, která utváří sociální hierarchii. Naopak skupinové identity jsou utvářeny aktéry sociálních hnutí, kteří mají své vlastní identity. Skupinové identity, které mohou zahrnovat různé sociální kategorie, jsou produktem mnoha různých procesů, ve kterých jsou sociální kategorie interpretovány a využívány k identifikaci mezi jednotlivci, skupinami a dalšími symboly. Například skupinová identita ženského indigenního hnutí obsahuje sociální kategorie genderu a etnicity, indigenní hnutí jako takové však nemusí v rámci své skupinové indigenní identity tuto diverzitu prezentovat navenek při vyjednávání s ostatními aktéry.

⁷Příkladem může být pojem *latino/a* ve smyslu obyvatele/obyvatelky Latinské Ameriky. Pokud ho budeme vnímat pouze podle národní identity, jedná se o všechny obyvatele/obyvatelky Latinské Ameriky. V takovém případě ale může dojít k ignoraci dalších vzájemně působících průsečíků, které jedince či skupinu ovlivňují. V chápání pojmu není zohledněno kritérium rasy, dalších etnických podskupin či socioekonomického statusu (Dill – Zambrana 2009: 7).

K formování společné identity přispívají i individuální zájmy, které se přenášejí do skupinových cílů a vedou k zapojení jednotlivce do kolektivní akce. Díky tomu se utváří kolektivní identita a členové hnutí získávají pocit, že kolektivní akce má význam. Stejně tak ale mohou uvnitř hnutí způsobit vnitřní rozdíly a nastartovat tak vznik nového hnutí. Schopnost překonat tyto rozdíly je ovlivněna řadou vnitřních i vnějších organizačních faktorů (Bernstein 2008: 278–208; Morales Hudon – Rousseau 2017: 10; Rousseau 2011: 8).

Je však potřeba zmínit, že při praktickém využití intersekcionality bývají mobilizující se aktivisté na okraji sociálních hnutí, protože se nezaměřují např. čistě na „ženské záležitosti“ či rasové problémy (Doetsh-Kidder 2012). Sociální hnutí mohou při formulování svých oficiálních politik dávat důraz na skupinové identity a vynechávat určité kategorie, které jsou jejich součástí. Tím dochází k zakrývání složitějších mocenských vztahů a odlišností v rámci zkušenosti s útlakem (Rousseau 2011: 9). Například mnohá feministická hnutí se zaměřují a prosazují pouze genderové a třídní sociální kategorie, ale opomíjejí další diverzitu v rámci hnutí, jakou může být i etnicita (Morales Hudon – Rousseau 2017: 10).

Pochopení toho, jak hnutí vyjednávají své mnohonásobné identity, které vedou jednotlivce k aktivismu, a jak jsou tyto identity propojeny se strukturou a zájmy hnutí, a také jak organizační prostředí a politické faktory ovlivňují konstrukci a obsah identit kolektivního hnutí, je pro analýzu vnitřní dynamiky hnutí zcela nezbytné (Bernstein 2008: 296).

1.5. Model struktury politických příležitostí

Dalším z přístupů, který bude v práci využit, je model politických příležitostí. Model vychází z toho, že vznik sociálních hnutí je ovlivněn příležitostmi a hrozbami utvářenými a formovanými v politickém prostředí. Příležitostí je chápán soubor faktorů, které podněcují aktéry k zapojení se do politiky sporu, s velkou pravděpodobností, že kolektivní akce aktérů sociálního protestu povede k dosažení požadovaných změn. Hrozbou pak předpokládá, že náklady na mobilizaci budou větší než pravděpodobnost úspěchu hnutí (Tarrow 2011: 32-33, 160).

Původní model (McAdam 1985; McAdam – Tarrow – Tilly 2004; Tarrow 1994) byl zaměřen především na hnutí jako takové a opomíjel vztah mezi hnutím a kontextem, v kterém hnutí vznikalo. Vycházel z předpokladu, že hlavním zdrojem moci, a tedy cílem hnutí, je stát. Velký důraz byl dáván především na příležitosti, upozadujíc hrozby. V mnoha ranějších pracích také chybělo rozlišení mezi objektivními politickými pobídkami a subjektivní interpretací pobídek v rámci hnutí (McAdam – Tarrow 2019: 29-33). McAdam (1985) zdůrazňoval, že při zkoumání sociálních hnutí skrze optiku modelu politických příležitostí je potřeba se zaměřit nejen na vnější, ale také na vnitřní faktory, protože vznik hnutí je výsledkem jejich kombinace. Základními prvky pro mobilizaci označil dostatečnou organizační strukturu mezi nespokojenou populací, vzájemné posouzení úspěšnosti kolektivní akce a politické uspořádání skupin v rámci širšího politického prostředí (McAdam 1985: 39-40).

Po řadě kritik (Armstrong – Bernstein 2008; Meyer – Minkoff 2004; Minkoff 1997) byl původní model přepracován (McAdam – Tarrow 2019; Tarrow 2011; Tarrow – Tilly: 2015). Teoretici se na vznik hnutí nově zaměřují více dynamicky a zkoumají vztahy mezi hnutím a kontextem, které vidí jako interaktivní konstrukce sporů mezi vyzyvateli, oponenty, státními aparáty, třetími stranami a médii (McAdam – Tarrow 2019: 32; McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 44). Připouštějí, že rozšiřující se politické příležitosti a místní organizace sami o sobě neprodukuje sociální hnutí. Mezi příležitostmi a akcí jsou lidé se subjektivními významy, které připisují svým situacím (McAdam – Tarrow 2019: 21). Příležitosti a hrozby jsou tak nově viděny jako podmínka přispívající ke vzniku hnutí spíše než objektivní strukturální faktor. Zároveň je jejich působení vzájemnou souhrou, kde aktéři zapojení do politiky sporu kalkulují její možné úspěchy i náklady, a podle toho se rozhodují ke kolektivní akci. Aby byly tyto příležitosti využity, musí být pro potenciální vyzyvatele viditelné a musí být jako příležitosti identifikovány (McAdam – Tarrow 2019: 21, 31; McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 43-44; Tarrow – Tilly 2015: 60).

Mezi faktory politického prostředí, které napomáhají vnímání politických příležitostí a hrozeb, patří existence několika nezávislých institucionálních i neinstitutcionálních center moci. Hnutí se může zaměřit na jedno nebo na více center, které jsou pro zisky hnutí nejpříhodnější. Příležitosti a hrozby také otevírají režim novým aktérům a hnutím. Zde Tarrow upozorňuje, že nejvhodnější prostředí pro úspěšnou

kolektivní akci je takové, které není ani příliš otevřeno, ani příliš uzavřeno. V příliš uzavřených systémech je hrozba represí, v příliš otevřených se pak protestující obrazení na různé institucionální kanály, skrze které mohou své požadavky vyjednávat (Tarrow 2011: 164). Dalším z faktorů je nestabilita současného politického uspořádání, což znamená větší možnost zisku vlivných spojenců, kteří jsou spolu s dalšími podporovateli také jedním z faktorů. Důležitý je i rozsah, v jakém režim potlačuje nebo usnadňuje kolektivní nároky (např. míra represí). Poslední z klíčových vlastností je jakákoliv změna ve všech výše zmíněných faktorech (Armstrong – Bernstein 2008: 81-83,87; McAdam – Tarrow 2019: 21; Tarrow 2011: 164-165; Tarrow – Tilly 2015: 49).

Armstrong a Bernstein (2008) původní model politických příležitostí kritizovaly za přílišný důraz na politické a ekonomické struktury, které byly primární a určující při zkoumání vzniku sociálních hnutí, opomíjejíc kulturu (Armstrong – Bernstein 2008: 74). Kultura však není oblastí sociálního života oddělené od ekonomiky a státu, ale její významnou a dynamickou dimenzí (Jasper – Polleta 2019: 63). Společnost je utvářena z institucí různých struktur (institucionalizovaných i neinstitucionalizovaných) s odlišnou logikou, a výběr efektivní strategie se liší podle cíle. Zdůrazňují také, že je potřeba překonat dělení mezi symbolickým a materialistickým hledáním změny. Toto dělení určuje, jak bude s lidmi zacházeno a jak budou přerozdělovány zdroje (např. dle genderu). Pokud jsou tyto kategorie konkretizovány např. v organizacích a dále reprodukovány skrze sociální praktiky a při přerozdělování odměn a trestů, kulturní prvky se stávají významným kritériem tohoto přerozdělování (Armstrong – Bernstein 2008: 83). Hnutí mohou zároveň bojovat o více cílů zároveň, jak o zdroje, tak o změnu určitého významu. Příkladem mohou být LGBT lidé, kteří chtějí manželství – zdroje, a zároveň i společenské uznání – význam (Armstrong – Bernstein 2008: 86; Bernstein 2008: 286). S podobnou myšlenkou přichází také Meyers a Minkoff (2004). Dle jejich tvrzení se soubor faktorů relevantních pro sociální protest liší napříč problémy a aktéry. To, co vede k mobilizaci jedné skupiny, může od mobilizace odradit druhou skupinu, a být zcela nerelevantní pro třetí stranu. Politické prostředí otevřené pro jeden druh participace tak může být pro další druhy uzavřeno (Meyer – Minkoff 2004: 1461-1463).

Participace v sociálních hnutích není jen záležitostí změn či nespokojenosti, hnutí k úspěšné mobilizaci potřebuje také infrastrukturu (King – Rojas 2019: 205-206). Jak již bylo zmíněno výše, aby přežilo, musí být jeho aktéři schopni budovat sítě místních

vztahů a organizační strukturu, díky čemuž později dochází ke vzniku formálních organizací (McAdam 1985: 44, 54). Organizace vznikají z fází sporu skrze interakce s autoritami, spojenci a třetími stranami. Začínají jako lokální sítě a rozšiřují se skrze šíření sporu mezi nespokojenou populací. Nakonec buď zmizí, nebo se dostanou na regionální/národní úroveň. Formální organizace, které za hnutím stojí, jsou důležité v poskytování zdrojů jako finance, právní poradenství nebo logistická podpora. Mezilidské sítě mohou přetrvat i po zániku formálních organizací a jsou pro přežití hnutí zásadní. Tyto sítě, spolu se sdílenou identitou hnutí, mobilizaci významně podporují (Crossley – Diani 2019: 152; McAdam 1985: 44; Tarrow 2011: 122-123).

1.6. Organizace sociálního hnutí a teorie závislosti na hustotě

Organizace sociálního hnutí jsou „formální organizace, které se snaží implementovat cíle hnutí“ (Minkoff 1997: 780). Často jsou viděny jako zásadní vehikly pro realizaci sociálních změn představované vůdci hnutí, aktivisty a sympatizanty z řad širší veřejnosti. Pro prosazování sociálních změn jsou velice důležité, neměly by však být zaměňovány za hnutí samotné (Martin – Walker 2019: 167).

Expanze organizací sociálních hnutí je také základním komponentem protestních cyklů.⁸ Organizační hustota, kterou je chápán počet aktivních organizací v hnutí, je spolu s mocnými politickými spojenci nutná k rozšíření protestu a vzniku protestních příležitostí pro další vyzyvatele (Minkoff 1997: 779-780). Právě z tohoto vychází teorie závislosti na hustotě.⁹ Přístup kritizuje Tarrowovu (1994) teorii protestních cyklů a klade důraz na vztah mezi organizačním procesem a vývojem protestního cyklu. Zjednodušeně řečeno vychází z toho, že rostoucí počet aktivních organizací (hustota) vede k zapojení dalších aktérů a formování nových organizací. Prvotní organizace poskytují těm nově vznikajícím zdroje, institucionální prostor a nové rekruty (Minkoff 1997:782). Zvýšení organizační hustoty tak urychluje rozptyl aktivismu napříč mnoha aktéry skrze přenos informací a budování zdrojové základny nebo infrastruktury zdrojů, jelikož pevná

⁸Protestní cyklus je „fáze zvýšeného kolektivního konfliktu a sporu napříč sociálním systémem, který zahrnuje rychlé dělení kolektivní akce z mobilizovanějších na méně mobilizované sektory, urychluje tempo inovací ve formách sporu, nové či transportované rámce kolektivní akce, kombinaci organizovaných a neorganizovaných účastníků a sled zesílených interakcí mezi vyzyvateli a autoritami, což může skončit reformou a někdy revolucí“ (Tarrow 1994: 153).

⁹V originále *density-dependence theory*.

organizační infrastruktura je méně náchylná na změny politických podmínek (Minkoff 1997: 795, 780).

Zvýšená organizační hustota také legitimizuje činnost sociálního hnutí, přináší podporu třetích stran (finanční a politickou) a vylepšuje pozici hnutí pro vyjednávání. Proces budování legitimacy původní iniciativy hnutí a způsob, jakým je tato legitimita převedena do dalších hnutí, je nepřímým mechanismem, kterým je organizační efekt přenášen dále (Minkoff 1997: 795, 782). V některých případech může dojít ke štěpení uvnitř hnutí, kdy se část aktivistů v průběhu formování organizací rozhodne z hnutí vystoupit, a vezme s sebou organizační šablony do hnutí nového (McAdam 1995; Minkoff 1997: 795). Právě sdílení zdrojů a informací jsou další přímé cesty, kterými zavedené organizace převádí výhody do nových hnutí a jeho organizací, a pomáhají překonat případný organizační deficit (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 44; Minkoff 1997: 795).

Organizační hustota je zásadní po celou dobu protestního cyklu. Prvně otevírá příležitosti pro protest a budování organizací, později ale díky velkému množství aktérů soutěžících o zdroje tyto příležitosti uzavírá. Původní členové tak mohou s novými soutěžit a být jimi nahrazeni. Svou pozici však mohou ubránit díky ustanoveným sítím podpory a větší institucionální legitimitě (Minkoff 1997: 780,782).

1.7. Kolektivní identita, boundary making a brokerage

Pro nové členy je pocit sounáležitosti nezbytný k identifikování sebe sama s prvotním hnutím a jeho cíli. Mezilidské sítě v rámci hnutí usnadňují tento proces sociální konstrukce skrze povzbuzení „budování podobnosti“ (McAdam 1995: 233). Individuální rozhodnutí k participaci však nejsou utvářena v izolaci, protože ani jednotlivci neexistují v izolaci. Je ovlivňováno prostředím a vztahy, ve kterém se jednotlivci nacházejí (Crossley – Diani 2019: 154). Právě utvoření identity je během fáze vzniku hnutí jednou z nejdůležitějších podmínek pro získání legitimacy hnutí jak jeho členy, tak vnějšími aktéry (Tarrow 2011: 152). Obsah kolektivní identity ovlivňuje schopnost hnutí mobilizovat se, výběr jeho cílů, strategií a také výsledky, které přináší (Bernstein 2008: 281).

Pro vznik a udržení hnutí je vnímání sdíleného smyslu příčiny hnutí, reciproční identifikace a vzájemné uznání mezi členy velice důležité. Trvalá sociální hnutí nemohou bez kolektivní identity existovat. Neschopnost udržet ji vede k jeho poklesu či úplnému rozkladu. Původní klasický model politických příležitostí vynechával při snaze o definování kolektivní identity důležité sociální, psychologické, emocionální a kulturní faktory (Flesher Fominaya 2019: 430). I ty je však potřeba do jejího formování zahrnout. Kolektivní identitu si lze zjednodušeně představit jako přesvědčení jednotlivce propojené s kolektivní akcí hnutí (Flesher Fominaya 2019: 430-431). Jsou to představy skupin s citovými hranicemi, široce aplikovatelné na identifikaci jednotlivců se svou vlastní skupinou, ale také relevantní k vnějším skupinám (Crossley – Diani 2019; Jasper – Polleta 2019: 68).

K vytvoření kolektivní identity je nutné vymezit, kdo je a kdo není členem hnutí, tedy určit si jasné hranice toho kdo jsme „my“ a kdo „oni“. Uvnitř a vně těchto hranic se vytvoří určitý sdílený význam a vztahy, které kolektivní identitu pomáhají definovat. Tyto identity mají čtyři komponenty. Jedná se o hranice oddělující členy od nečlenů, soubor vztahů uvnitř hranic, napříč hranicemi a sdílené porozumění hranicím a vztahům (Tarrow – Tilly 2011:107). Mechanismus vymezování hranic se nazývá *boundary making*. Označuje utváření nových hranic nebo krystalizaci těch stávajících mezi vyzyvateli a jejich cíli (Tarrow – Tilly 2011: 36, 107). Hranice se často formují ještě před utvořením sporné politiky, ačkoliv jsou později důležitou součástí mobilizace hnutí. V momentě, kdy jsou vytvořeny, je aktéři běžně využívají jako součást politiky sporu ve snaze o prosazení svých cílů. Jakmile jsou tyto hranice jednou ustanoveny, jen těžko se uvolňují, jak ukazují např. etnické hranice napříč různými státy (Tarrow – Tilly 2015: 106-107). Přijetí určité identity či určitého statusu, např. jako žena, může být zároveň cílem hnutí (Armstrong – Bernstein 2008: 86; Bernstein 2008: 286).

Hranice hnutí mohou vzniknout několika způsoby. Mohou být navrženy některou z autorit, jako vymezení dle národnosti nebo etnicity, čímž jsou v mnoha případech jejich vzájemné vztahy předem určeny. Jindy může docházet k tzv. vypůjčování, kdy jsou hranice i s ustanovenými vztahy existujícími v určitém nastavení přeneseny do ostatních oblastí.¹⁰ Další z možností utváření hranic je střet, kdy dvě dříve nepropojené strany se

¹⁰Např. rozšíření dělení na republikány a monarchisty během Francouzské revoluce z měst do rurálních oblastí.

silnými vnitřními sítěmi soutěží o zdroje a členy dalších sítí, interaktivně utvářející hranice a vztahy okolo nich (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 143). V praxi to může znamenat, že část aktérů či nově příchozí začnou utvářet nové významy a zvyky, se kterými se původní členové neztotožňují. Tím se začnou utvářet nové identity a potenciaální nová hnutí. I když k této situaci nedojde, ani jeden ze zmíněných mechanismů neutváří zcela homogenní skupinu. Uvnitř nadále přetrvávají rozdíly, které je třeba vyjednávat (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 144).

To částečně záleží na dalším z konceptů, který pomáhá vysvětlit propojení v sociálních hnutích, tzv. *brokerage*. Zde jde o „utvoření nových spojení mezi dříve nepropojenými stranami“ (Tarrow – Tilly 2015: 31). V tomto propojení do určité jednotky strany vzájemně vyjednávají vztahy mezi sebou, a/nebo s dalšími stranami, čímž vytvářejí nové kolektivní aktéry. To, jak spolu strany společně formulují své nároky, pomáhá k formování identit hnutí. V nejjednodušším případě se jedná o propojení mezi jednotlivci, jde ale také o propojování jednotlivců se skupinami či propojení dvou skupin a/nebo propojení více stran v rámci hnutí během mobilizace v době sporné politiky. Tyto strany zvýší své interakce v panujícím prostředí nejistoty, kde během vzájemných interakcí objevují své společné zájmy.

Propojení stran může probíhat napřímo, kdy vztahy vyjednávají přímo zainteresované strany, anebo skrze tzv. *brokera*, který slouží jako vyjednávač. *Broker* může být např. osoba, organizace nebo NGO. Pozice *brokera* se liší dle sociální lokace a způsobu vyjednávání. Někteří mohou strany spojovat, jiní zase rozdělovat. V určitých případech *brokers* ani netuší, že jsou v pozici vyjednávače, mohou chtít jen sdělit některé informace druhé straně (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 25, 142-144). Jednotlivci mohou mít navíc několik propojení či patřit do více organizací a tím usnadnit tok informací a vznik sdíleného vnímání reality a sdílených identit (Crossley – Diani 2019: 158). *Brokers* mohou také částečně, spolu s kategorickým formováním, přispět ke změně cíle určité části hnutí. K tomu dochází, když spojují aktéry s odlišnými představami o nových cílech, kteří produkují nová spojení, odpůrce a posluchače pro jinak podobný soubor vyzyvatelů (McAdam – Tarrow – Tilly 2004: 25, 144-145). Důležitou roli mají *brokers* také v uzavřených systémech, kde uzavřenost vede k redukovanému přístupu ke zdrojům. Broker tak může pomoci zprostředkovat vztahy se stranou disponující zdroji (Crossley – Diani 2019: 154).

2. Historický, politický a socioekonomický kontext

K pochopení toho, jak se formovalo ženské indigenní hnutí, je potřeba se zaměřit na prostředí, v kterém se jeho identita formovala. Po mexické revoluci v roce 1910 byla politika vlády dlouhodobě vedena ve smyslu tzv. *mestizaje*, tedy snahy o asimilaci a integraci indigenních obyvatel mezi většinové obyvatele Mexika. Panovalo přesvědčení, že tím se situace marginalizovaného sektoru obyvatelstva zlepší (Higgins 2004). Indigenní kultury a stejně tak jejich marginalizace však přetrvaly až do současnosti. Pro představu, z 624 obcí s více než 40 % indigenního obyvatelstva, má 426 obcí přes 80 % chudého obyvatelstva, z nichž u 271 obcí se u více než 50 % případů jedná o chudobu extrémní¹¹ (Aguillar Edwards 2014: 5).

2.1. Příčiny Zapatistického povstání

Stát Chiapas, místo největšího rolnického a indigenního povstání v Mexiku, bývá často označován jako „bohaté území, chudí lidé“¹² (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 16). Právě marginalizace a chudoba regionu byly jednou z příčin zapatistického povstání. Stát vždy také trpěl velkou úrovní negramotnosti, především pak u indigenních obyvatel, jejichž jazyky se v některých případech předávaly jen v mluvené podobě. Kvůli špatné dostupnosti trpěli (a nadále trpí) nedostatkem základních služeb jakou je např. zdravotní péče. Ačkoliv především v 70. letech spolu s ropným boomem došlo k budování infrastruktury státu, jednalo se primárně o infrastrukturu pro transport produktů z Chiapasu do zbytku Mexika (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 17). Nejvíce zasaženy jsou pak ženy a děti. Indigenní ženy byly a v mnoha případech nadále jsou finančně závislé na svých mužích, kteří mají na starost rodinnou ekonomiku. V případě, že se muž o rodinu nemůže nebo nechce nadále starat, ženy se víceméně ocitají bez finančních prostředků (Hernández Castillo 2001a: 225).

Chiapas je nedomyšlitelně spojen se zemědělstvím a problematičtým vlastnictvím půdy, a tím pádem také s agrární reformou z 30. let 20. století. Během této reformy bylo přerozděleno tisíce hektarů chiapaské půdy (Lobell – Mauceri 2004: 103-

¹¹ Dle CONEVAL osoba trpí chudobou v případě minimálně jednoho sociálního nedostatku (nemožnost přístupu ke vzdělání, zdravotnickým službám, sociálnímu zabezpečení, dostatečné výživě, prostoru ke kvalitnímu životu a základním službám jako elektřina nebo tekoucí voda) a bez dostatečného příjmu k uspokojení svých potřeb. Osoba trpící extrémní chudobou má tři a více sociálních nedostatků a nemá dostatečný příjem k nákupu základního potravinového koše (CONEVAL 2018).

¹² V roce 2018 trpělo chudobou 76,4 % obyvatel tohoto státu (CONEVAL 2018), ačkoliv má významné zásoby ropy a zemního plynu (SENER 2016).

104). Vláda vyvlastnila půdu od komerčních subjektů a velkostatkářů a vytvořila tzv. *ejidos*. Jednalo se o půdu odevzdanou rolnickým komunitám, kterou bylo možno vlastnit kolektivně. Toho využila i většina indigenních obyvatel. Problém ale nastal, když byla reforma v roce 1992 ukončena. V Chiapasu stále zbývalo mnoho pozemků, u kterých bylo potřeba vlastnictví vyřešit. Uznání nároků na půdu federální vládou se totiž táhlo roky, ačkoliv ji domnělí majitelé dlouhodobě obhospodařovali (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 45-47; Eber 2011: 71). Indigenní obyvatelé tak museli znovu o půdu soupeřit se statkáři a komerčními subjekty.

Velký vliv na povstání mělo také přijetí neoliberálního modelu mexické ekonomiky a dohody NAFTA. Počátkem 70. let došlo v Mexiku k ropnému boomu, díky kterému bylo možno financovat rozvojové projekty, směřované z velké části do chudého Chiapasu. Zároveň se však ropný průmysl rozvíjel na úkor ostatních sektorů, především zemědělství. Ceny základních potravin byly drženy na minimu, aby pracovníkům v průmyslovém odvětví nemusely být vypláceny vyšší mzdy, a finance tak mohly jít na budování infrastruktury. Koncem 70. let však Mexiko postihla krize, která zasáhla i ropný průmysl. Zásadní zlom pak nastal v roce 1982, kdy spadly světové ceny kávy, jednoho z hlavních vývozních artiklů Chiapasu. Mexická vláda tak musela omezit výdaje na sociální a rozvojové projekty (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 94; Eber 2011: 69-70).

Ropný boom měl také významný dopad na strukturu indigenních komunit. Mnoho mužů odešlo pracovat na místa spojená s těžbou a na ženy, mimo jiné, nově zbyla starost o finanční zajištění rodiny. Aby přežily, musely se zapojit do neformálního obchodu a začít navazovat kontakty s dalšími indigenními i neindigenními ženami. Skrze tuto spolupráci započaly organizační procesy, které vedly ke zformování neformálních sítí a později ke vzniku lokálních a regionálních organizací indigenních žen zaměřující se především na produkci zemědělských plodin a prodej řemeslných výrobků (Hernández Castillo 2001a: 209).

Ve stejné době začala v Chiapasu ztrácet podporu tehdejší vládní strana PRI (*Partido Revolucionario Institucional*), která byla tradičně rolníky, včetně těch indigenních, podporována. Polo-demokratický režim vedený PRI vždy cílil projekty do této oblasti. Jeho strategie však byla mířena účelově podporovatelům strany, naopak

odpůrci byli z podpory vynechání či dokonce trestání např. vyhnáním z vesnice. Strana totiž měla i na lokálních úrovních své klientelistické sítě, skrze které finance přerozdělovala. Korupce mezi úředníky také nebyla výjimkou. S pozastavením dotací podpora strany klesala dále (Harvey 1998: 147; Higgins 2004: 136-140; Stavenhagen 2013: 148).

Dovršením neoliberálních reforem bylo přijetí NAFTA, která vstoupila v platnost dne 1. ledna 1994. Vláda předpokládala, že dojde ke zvýšení životní úrovně ve všech oblastech. Indigenní rolníci se však po ukončení dotačních programů museli potýkat s nízkými cenami potravin a zároveň rostoucími náklady na život. Zároveň tím byla legislativně zrušena možnost formalizovat komunální vlastnictví *ejidos* (Eber 2011: 71; Higgins 2004: 151).

2.2. Dohody ze San Andrés

Symbolicky v den, kdy NAFTA vstoupila v platnost, ozbrojená EZLN na znamení nesouhlasu začala okupovat 7 hlavních měst v Chiapasu, vyhlásila „válku“ vládě a veřejně formulovala své požadavky skrze První deklaraci Lakandonské džungle.¹³ Dle jejich slov se jednalo o boj proti 500 letům útlaku a nespravedlnosti vůči nejchudším obyvatelům Mexika. Požadavky se týkaly otázky pracovních příležitostí, bydlení, výživy, zdraví, vzdělání, autonomie, svobody, demokracie a míru (Stavenhagen 2013: 124). Zapatistům se ihned podařilo přitáhnout národní a mezinárodní pozornost. Zároveň měli velice dobré pokrytí v médiích a spolupracovali s nevládními organizacemi. Stali se také symbolem požadavků indigenních obyvatel a jejich hlavními protagonisty v boji za indigenní teritoriální práva (van der Haar 2004: 99).

Tehdejší vláda prezidenta Carlose Salinase se rozhodla místo rychlého vojenského potlačení protestů pro otevřený dialog (Stavenhagen 2013: 124). Mírové rozhovory započaly v únoru 1994. Po dlouhých a složitých vyjednáváních byly dne 16. února 1996 podepsány Dohody ze San Andrés.¹⁴ Podpisem byla stvrzena potřeba nového legislativního rámce k nastavení vztahů mezi indigenním obyvatelstvem a státem prostřednictvím uznání jejich politických, jurisdikčních, sociálních, ekonomických a kulturních práv ve federální Ústavě. Zásadní body dohod bylo uznání práva na

¹³ V originále *Primera Declaración de la Selva Lacandona*.

¹⁴ V originále *Los Acuerdos de San Andrés Larraínzar*.

sebeurčení, teritoriální autonomii v rámci národního státu a legislativní uznání zvykového práva (Stavenhagen 2013: 126-127; van der Haar 2004: 100).

V průběhu roku však začaly mezi hnutím vzrůstat pochyby, že vláda své závazky z Dohod dodrží. O návrh zákona v souladu se zněním Dohod ze San Andrés se postarala COCOPA, vládní komise složená ze zástupců různých politických stran. V prosinci roku 1996 úřadující prezident Ernesto Zedillo návrh zamítl s tím, že je potřeba ho upravit, aby byl v souladu s mexickou Ústavou. V březnu roku 1998 Zedillo představil svůj vlastní návrh právních reforem, o kterém prohlásil, že dohody naplňuje. Tento návrh byl oproti původnímu návrhu COCOPA velmi restriktivní. Obsahoval autonomii pouze na komunitní úrovni, neuznával indigenní komunity jako jednotky veřejného práva a zcela vynechal práva teritoriální. Návrh nikdy nebyl přijat a jediným důsledkem bylo odstoupení Zapatistů od mírového dialogu (Hernández Castillo 2003: 10; Stavenhagen 2013: 127; van der Haar 2004: 101-102).

Právě zapatistické hnutí jako první hnutí do své oficiální agendy zařadilo také práva žen. Během povstání v roce 1994 se začaly ženy veřejně ozývat se svými specifickými požadavky, ne jen na podporu svých mužských společníků (Hernández Castillo 2001: 211-212). Požadavky vytvořené samotnými ženami hnutí byly představeny během prvních dnů povstání a následně schváleny na všech rozhodujících úrovních hnutí. Jednalo se o *Ley Revolucionaria de Mujeres*,¹⁵ v němž indigenní ženy formulovaly svá práva na politickou participaci, zaměstnání a spravedlivý plat, vzdělání, lékařskou péči a výživu, svobodnou volbu partnera a reprodukční práva. Stejně tak bylo ustanoveno, že násilí na ženách je nepřijatelné a bude spravedlivě trestáno (Velasco Yáñez 2017: 57-58).

Významným milníkem pro indigenní ženy byla také jejich participace na všech úrovních rozhodovacího procesu, od pomocných prací až po vedoucí pozice (Millán 2006). Některé z indigenních žen se staly významnými tvářemi zapatistického povstání, např. *comandanta* Ramona, která od prvních dnů povstání veřejně vystupovala s požadavky zapatistického hnutí (Velasco Yáñez 2017: 64). Ženy, které v hnutí participovaly, nadále navštěvovaly indigenní komunity a diskutovaly s jejich členkami o ženských právech. Pro chudé a negramotné indigenní ženy byla participace v EZLN

¹⁵ Revoluční zákon žen, překlad autorky.

často viděna jako jediná možnost, jak se vyhnout předem dané budoucnosti ve své komunitě, která znamenala tvrdou práci, málo peněz a nechat o svém životě rozhodovat otce či manžela. V EZLN se jim dostalo vzdělání, naučily se španělsky, číst a psát, mohly rozhodovat o svých partnerech a skutečně byly součástí rozhodovacího procesu (Millán 2006: 13-25).

2.3. Vliv okolností povstání na organizaci a legislativu v otázce indigenního obyvatelstva

Povstání, organizace a další činnosti s tím spjaté pomohly indigenním obyvatelům začít si uvědomovat svou identitu a získávat potřebné dovednosti pro udržení hnutí a zakládání organizací. Podobně stát nemohl hnutí s tak velkou národní i mezinárodní podporou přehlížet a musel se jeho požadavky začít více zabývat. Jednou z institucí, která pomohla politické organizaci a uvědomění si kolektivní indigenní identity, byla církev. V převážně katolickém Chiapasu se přibližně v 50. letech 20. století začalo šířit protestantství. Příslušnost k novému náboženství byla často trestána vyhnáním z obce. Tito lidé tak museli znovu navazovat nové sociální kontakty. Právě společné náboženské vyznání, v tomto případě protestantské, nově přichozí spojovalo s místními usedlíky hlásícími se ke stejné církvi. Navíc, zatímco katolická církev vybírala od věřících peníze na chod kostela, protestantská církev téměř žádné nevyžadovala, a proto se v ní mohli sdružovat i ti nejchudší. Příslušnost ke katolické církvi byla v mnoha oblastech spjata s politickou příslušností k, v té době vládnoucí PRI, a projevy politického odporu byly trestány ať už vyloučením z finanční podpory nebo vyhoštěním z obce. Protestantská církev nebyla s žádnou politickou stranou spojena, a proto si mohli její členové svobodně vybrat, v jakých občanských záležitostech se chtějí angažovat, aniž by se museli obávat jakékoliv formy represe ze strany představitelů církve a indigenních komunit. Zároveň začala protestantská církev indigenní obyvatele vzdělávat a učit je číst a psát jak v jejich jazyce, tak ve španělštině. Díky tomu se pro ně politika stala dostupnější (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 55-59).

Katolická odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Ukázalo se, že programy cílené na vzdělání indigenního obyvatelstva se vyplatí, a katolická církev se začala snažit o to samé. Nejvýznamnější akcí se stal Indigenní kongres v roce 1974, kam katolíci zvali indigenní obyvatele, aby mohli diskutovat o svých problémech a požadavcích. Díky tomu

se mezi různými etnickými skupinami z Chiapasu vytvořily komunikační kanály, které se podařilo udržet a využít k formování aliancí (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 55-59; Higgins 2004: 145-147).

Speciálně pro indigenní ženy mělo setkávání skrze církve zásadní význam. Během bohoslužeb vypomáhaly s jejich přípravou a navazovaly místní vztahy. Ačkoliv se církve nezabývala přímo otázkou genderu, teologie osvobození¹⁶ v otázkách rasismu a sociální nerovnosti je přivedla k uvědomění si genderové nerovnosti uvnitř jejich komunit. Na společných setkáních, která církve umožňovala, mohly tyto ženy sdílet své zkušenosti a uvědomovat si jejich společné znaky. Některé z nich pomáhaly šířit slovo Boží z ženského hlediska mezi dalšími ženami ve svých komunitách, čímž pomohly dalším ženám uvědomit si míru genderové nespravedlnosti existující v mexické společnosti na úrovni indigenních komunit. Během vyjednávání záležitostí pro církve navazovaly důležité kontakty s místními autoritami, které později sloužily jako spojenci při budování jejich vlastních organizací (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 60; Hernández Castillo 2001: 209-210; Millán 2006: 11).

Mnoho organizací indigenního hnutí vzniklo během i po zapatistickém povstání, některé přetrvaly, jiné zanikly. Velká část se jich formovala po zrušení rozvojových programů v roce 1982. Po dlouhé době se tak začaly indigenní požadavky formulovat kolem společné identity spíše než na základě třídy chudých venkovských rolníků (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 36, 126). Velkou výzvou pro ně byly vnitřní rozpory, nestálé vedení, nedostatečná kontinuita, slabá institucionální a finanční podpora a příliš ambiciózní požadavky vůči státu. Největší úspěšnost měly organizace na lokální úrovni, zatímco na úrovni národní se jich dokázalo udržet jen několik (Stavenhagen 2013: 147-148). Mnoho indigenních organizací však uznalo, že pozice, kterou si vybuodovala EZLN, jejich vyjednávací pozici v politickém prostoru na národní scéně posílila (Stavenhagen 2013: 129).

Indigenní organizační proces byl však přítomen již před povstáním, příkladem může být založení INI (dnes INPI) v roce 1948, která vznikla jako dceřiná společnost Mezi-amerického indigenního institutu (III). Po podpisu Dohod ze San Andrés se organizace snažila prosadit jejich dodržení a v budoucnu hrála významnou roli při

¹⁶ Liberation Thoery, podrobněji Singer (nedatováno) Liberation Theology in Latin America.

prosazování indigenních zájmů na federální úrovni (CDI 2012). Další takovou organizací je CNI, která vznikla v roce 1996 a stejně jako INI se zavázala prosazovat obsah Dohod (CNI 2017a).

Ženy v těchto a dalších organizacích nebyly součástí rozhodovacího procesu, bylo jim však umožněno setkávat se a sdílet zkušenosti s indigenními ženami z různých regionů (Hernández Castillo 2001a: 208-209). V rámci organizací se začaly samostatně organizovat a mnohdy se snažily o vytvoření podvýborů pro ženské otázky. U vedení však narážely na silný odpor. Mnoho z nich tak začalo utvářet své vlastní organizace, zaměřující se na produkci plodin či prodej řemeslných výrobků (Millán 2006: 11).

Stát na požadavky uznání diverzity mexického obyvatelstva reagoval především skrze vytváření organizací a komisí (Aguillar Edwards 2014: 5). V roce 1975, tedy rok po kongresu organizovaném katolickou církví, uspořádal vlastní kongres pro indigenní obyvatelstvo z celého Mexika. Důsledkem bylo navázání dalších spojení, které pomohly formulovat společné požadavky hnutí (Collier – Lowery Quaratiello 2005: 68), a to včetně indigenních žen (Morales Hudon – Rousseau 2017: 117-118).

Několik let po vypuknutí zapatistického povstání, se v roce 2001 stal mexickým prezidentem Vicente Fox z politické strany PAN (*Partido Acción Nacional*). Jeho zvolení bylo částečně výsledkem zklamání indigenních voličů z přístupu PRI k jejich požadavkům. Stejně jako jeho předchůdce, i prezident Fox se pokusil chiapaský problém vyřešit. Do senátu zaslal návrh zákona, který vycházel z původního návrhu COCOPA. Ústavní reforma byla nakonec přijata, senát ale nejprve provedl několik změn. Většina změn byla podřízena již existující mexické legislativě. Nový návrh upravil především formulace ohledně sebeurčení, autonomie, kontroly přírodních zdrojů a kolektivního vlastnictví půdy. Zapatistické hnutí a další nezávislé indigenní organizace tento návrh odmítaly uzнат. Problémem bylo, že přijatý návrh byl výsledkem vyjednávání senátorů a ne státu a indigenních obyvatel (Stavenhagen 2013: 137-138). Ústavní změna známá pod názvem *Ley Indígena*¹⁷ měla však význam v tom, že Mexiko bylo oficiálně uznáno jako multikulturní stát.

¹⁷ Indigenní zákon, překlad autorky.

Multikulturalistický přístup znamenal, že bylo „uznáno sociálních, etnických, kulturních, náboženských a takových rozdílů, které definují odlišnou charakteristiku idiosynkraticky dané skupiny, v designu sociálního systému, který garantuje rovnost a harmonii zájmů“ (Aguillar Edwards 2014: 2). Multikulturní systém by tak měl všem občanům poskytnout rovnocenná práva. Problém ale nastává, když je při odstraňování nerovností kladen důraz na kulturu, a ne na sociální vztahy, jak tomu bylo i v Mexiku. Výsledkem byla fragmentace etnických skupin díky snaze zdůraznit každou kulturní skupinu patřící pod pojem indigenní. Téměř všechny návrhy řešení marginalizace indigenního obyvatelstva byly legislativní povahy,¹⁸ chyběla však jejich aplikace v praxi. Stát se stále snažil stanovit kritéria, dle kterých definovat, kdo je onou marginalizovanou částí obyvatelstva, spíše než skutečně řešit požadavky indigenního obyvatelstva (Aguillar Edwards 2014: 3, 8-10). Multikulturní přístup ale zároveň neznamenal uznání všech rozdílů, které se ve společnosti nacházejí. V případě indigenního i feministického hnutí indigenní ženy bojovaly nejen s útlakem ze strany státu, ale také v rámci samotného hnutí. Tyto vnitřní rozdíly bylo potřeba prezentovat, aby mohly být jejich identity veřejně přeformulovány (Hernández Castillo 2001a).

Jak je uvedeno výše, indigenní hnutí není jen produktem zapatistického povstání. Nelze však upřít jeho významnou roli v rámci zviditelnění problémů indigenního obyvatelstva a příležitosti organizovat se prostřednictvím společně sdílené identity. Právě to je jedním z hlavních přínosů tohoto hnutí. Opačně je tomu u legislativního uznání jejich návrhů, které byly přijaty ve velmi osekané podobě, když opomíjely řadu zásadních požadavků formulovaných přímo indigenním hnutím. Konkrétně v otázce indigenních žen sehráli Zapatisté zcela zásadní roli, protože jako první zahrnuli do svých oficiálních požadavků také práva žen.

¹⁸ V období od 90. let až do první poloviny nového století bylo přijato 222 modifikací zákonů vztahujících se k indigennímu obyvatelstvu (Aguillar Edwards 2014: 5).

3. Formování kolektivní identity indigenních žen

3.1. Boundary making a brokerage: Ženy a jejich práva v indigenních komunitách a indigenním hnutí

Indigenní ženy nejsou zcela novým sociálním aktérem, jak by se mohlo na první pohled zdát. Již v době před zapatistickým povstáním byly aktivní v indigenních a rolnických organizacích,¹⁹ jejich specifické požadavky však nikdy nebyly do veřejné agendy genderově smíšených organizací zahrnuty. Stejně tak v těchto organizacích nikdy neokupovaly vedoucí pozice (Sánchez Nestor 2005). Přesto zkušenosti participace indigenních žen v genderově smíšených indigenních organizacích výrazně ovlivnily následnou mobilizaci indigenních žen a formování jejich kolektivní identity.

Zlomovým okamžikem pro formování hnutí indigenních žen byla rostoucí zapatistická mobilizace během 80. let. 20. století. Stále větší část indigenních žen si kladla otázku ohledně rozdílnosti životních podmínek mezi muži a ženami v indigenních komunitách (Hoewer 2014: 57-58). Ženy se začaly do mobilizace aktivně zapojovat a během propuknutí povstání v 90. letech již stály v jeho čele. Právě indigenní ženy, které byly v čele EZLN, udělaly z mobilizujících se indigenních žen viditelné politické aktéry (Morales Hudon – Rousseau 2017: 119).

Když po neúspěšném vyjednávání implementace Dohod ze San Andrés do federální ústavy mezi EZLN a federální vládou Zapatisté odstoupily od mírových jednání a vytvořily své vlastní autonomní územní jednotky, které měly svou vlastní samosprávu, rozdíly mezi právy žen v tradičních komunitách a zapatistických komunitách byly ještě více zdůrazněny. Zapatistkám se dostalo vzdělání, mohly svobodně rozhodovat o svém partnerovi, zda se chtějí provdat nebo zůstat svobodné, o svých reprodukčních právech, vlastnily půdu a aktivně se účastnily rozhodovacího procesu (Hoewer 2014:52). Naopak

¹⁹ Příkladem snahy o prosazení individuálních práv v rámci indigenního hnutí ještě před zapatistickým povstáním je aktivita indigenních žen v Coordinadora Nacional Plan de Ayala (CNPA), výboru založeného v roce 1979 zabývajícím se především problémem uznání indigenních práv na komunitní půdu a spravedlivým přerozdělením této půdy (Stephen 1996: 176). Již od 80. let řešil také marginalizaci indigenních žen v rámci aplikování práva na vlastnictví půdy. V roce 1984 vznikla v rámci CNPA speciální komise pro ženy a jejich otázky (Documentos del Movimiento Campesino 1984: 124-126). V roce 1986 se uskutečnilo první setkání této komise, kde ženy sdílely své zkušenosti jako chudé rolnické ženy. I přes tento značný organizační úspěch, náplní komise byla především starost o záležitosti spojené s pěstováním plodin či prodejem řemeslných výrobků, řízení zásobování nebo pořizování zápisů ze schůzí. Vedoucí pozice nadále zastávali jen muži (Morales – Hudon – Rousseau 2017: 115).

v tradičních komunitách bylo zvykem, že manžela vybírá své dceři otec.²⁰ Muž si může dívku „koupit“ ještě v jejím nedospělém věku. Zároveň ženy neměly právo na vlastnictví půdy ani dědická práva. Výjimkou byly případy, kdy ovdověly. Po té starost o půdu přecházela na ně. V komunitě nikdy nezastávaly rozhodující pozice, byly jim přisuzovány práce považované za typicky ženské jako starost o domácnost, manžela a děti. Navíc musely často snášet projevy násilí uvnitř rodiny. Mnoho z nich to dlouhou dobu považovalo za běžnou součást partnerského života (Ibid.: 60–64, 107–111).

Podobné zkušenosti popisují i účastnice kolektivního rozhovoru: *„I když se situace v indigenních komunitách zlepšuje, mnoho mladých žen je stále nuceno do sňatku. Manžela jim vybírá otec. Pokud se jeho rozhodnutí postaví, rodina je často zavrhne. Jejich hlavním posláním je přivést na svět děti, aniž by mohly samy ovlivnit, kolik jich chtějí mít.“* ... *„Mladé ženy chtějí studovat, poznat nová místa a sami si vybrat svého partnera.“* ... *„[Indigenní] ženy, které se rozhodnou neprovdát,²¹ se stávají terčem pomluv a obtěžování od mužů, kteří se je snaží přesvědčit, aby si je vzali“²²* (Rozhovor 2020). Také vlastnictví půdy nadále bývá v mnoha komunitách pro indigenní ženy problematické: *„Pokud se narodí dcera, po smrti otce nemá právo zdědit půdu, ta patří synovi. Pokud otec neměl syna, půdu zdědí manželka“²³* (Rozhovor 2020).

Nejzávažnějším problémem v indigenních komunitách však zůstává domácí násilí: *„Mnoho [indigenních] žen musí ve svých domovech snášet násilí od svého partnera.“* ... *„Ženy dříve o svých zkušenostech nemluvily, mnoho si jich myslelo, že je to normální součástí rodinného života“²⁴* (Rozhovor 2020). Příkladem je zkušenost indigenní ženy ze setkání *Grupo de Mujeres*²⁵ v San Cristóbal de las Casas v Chiapasu v roce 1994, kde indigenní ženy probíraly své zkušenosti s útlakem. Jak vypověděla Hernández Castillo (2016), která byla spolu-pořadatelkou workshopu, tradičním trestem pro muže, který se dopustil fyzického násilí na ženě v této komunitě, byla jednodenní veřejná práce. Po té se muž vrátil domů, kde ji znovu fyzicky napadl za to, že vše ohlásila. *„Toto se nám děje ne proto, že nemluvíme španělsky, a ne proto, že jsme chudé*

²⁰ V mnoha indigenních komunitách je tato a další podobné tradice diskriminující ženy stále běžnou součástí komunitních zvyklostí.

²¹ Se souhlasem otce.

²² Překlad autorky.

²³ Překlad autorky.

²⁴ Překlad autorky.

²⁵ Skupina žen, překlad autorky.

*nebo nevzdělané, ale proto, že jsme ženy*²⁶ (Osobní výpověď dle Hernández Castillo 2016: 133). Indigenní ženy si uvědomovaly, že boj za jejich práva má na rozdíl od boje jejich mužských společníků nejen etnickou, ale také genderovou kategorii. Jejich průsečík vytváří nepřenositelné zkušenosti s útlakem na aktéry, kteří nepatří současně do obou těchto kritérií. I to často vede k nepochopení komplexnosti příčin útlaku indigenních žen a rozporům při prosazování společných cílů v rámci indigenních komunit.

Indigenní komunity se často potýkají s konfliktem mezi komunitními a individuálními právy. Indigenní ženy tak začaly upozorňovat, že nejsou porušovány jen jejich práva jako indigenních osob, ale také jejich lidská práva jako žen. Uvědomovaly si, že je potřeba rozlišovat mezi dobrými zvyky a zvyky, které je staví do marginální pozice a vystavují různým formám násilí. *„Někdy muži nechápali, proč chceme některé zvyky v komunitách změnit. Nebylo to ale tak, že bychom chtěly změnit komunitu,“ ... „Chtěly jsme změnit jen ty [zvyky a tradice], které nám jako ženám ubližovaly.“ ... „Muži vždy byli těmi, kdo v rodině rozhodovali. Naší rolí bylo se starat o rodinu, o domácnost, ...“* *„Když jsme mluvily o našich právech jako žen, osočovaly nás, že do komunit přinášíme něco, co tam nepatří, že jsme ovlivněny myšlenkami přicházejícími ze Západní civilizace*²⁷ (Rozhovor 2020). Cílen ale není nahradit kolektivní práva právy individuálními, jde o snahu demokratizovat nejen státní struktury, ale také ty komunitní (Hernández Castillo 2011b: 223). Transformovat nejen legislativu, ale především chápání jedinců uvnitř indigenních komunit a jejich nepsaná pravidla, je jednou z velkých výzev ženského indigenního hnutí.²⁸

Indigenní ženy si díky těmto zkušenostem začaly uvědomovat, že jejich útlak nepochází jen od státu, protože jsou součástí etnické skupiny, ale také od samotných komunit a rodin, protože jsou ženami. Jejich mužští partneři si mnohdy neuvědomovali, že jsou součástí opresivních struktur, které v rámci kulturního dědictví dále reprodukují. Naopak, snahy o změnu tohoto typu oprese se setkávaly s nepochopením a v některých případech byly viděny jako útok na integritu indigenních komunit. Již na té nejnižší

²⁶ Překlad autorky.

²⁷ Překlad autorky.

²⁸ O nutnosti změnit některé obyčeje v komunitách hovoří i jedna z nejvýraznějších postav zapatistického povstání, *Subcomandante Insurgente Marcos* (2004) v prohlášení *Leer un video, Segunda parte: Dos fallas*.

úrovni společenských vztahů, v rámci rodin a komunit, se tak začalo ukazovat štěpení představ o tom, jaké požadavky indigenních obyvatel by měly být vůči vnějším aktérům jako je stát nebo mezinárodní organizace prosazovány, a to na základě intersekce genderu a etnicity. Toto nepochopení a odmítání specifických požadavků indigenních žen v jejich komunitách vedlo k hledání prostorů, kde by mohly o svých zkušenostech hovořit.

3.2. Ženy a jejich požadavky na základě intersekce etnicity a genderu

V době zapatistické mobilizace proběhlo mnoho setkání indigenního a rolnického obyvatelstva na lokální i národní úrovni. Během jednoho z nich v roce 1994 vznikla rada *Consejo Guerrerense: 500 Años de Resistencia Indígena*²⁹ (CG500Años), ve které aktivně participovaly také indigenní ženy. Její vznik byl reakcí na oslavy 500 let od objevení Ameriky. Cílem bylo poukázat na to, že Mexiko se nestalo etnický ani kulturně homogenním národem, a že předkolumbovské společnosti přežily až do dnešní doby (CG500Años: 1994). Ačkoliv během tohoto zasedání neměly vymezený vlastní prostor pro diskusi, i tak se indigenní ženy z různých regionů neformálně setkaly a vyměňovaly si své zkušenosti z každodenního života v odlišných indigenních komunitách. Kontakty navázané během zasedání přetrvaly i po jeho skončení (Berrío Palomo 2009). Některé z žen, které v radě participovaly, začaly být aktivní také v dalších indigenních a feministických organizacích. Dvěma z nich byly také zakladatelky CONAMI Hermelinda Tiburcio a Martha Sánchez Néstor. Kromě aktivní participace v CG500Años, kde měly spíše administrativní funkce, získaly organizační zkušenosti v dalších genderově smíšených indigenních organizacích (Blackwell 2006; Sánchez Néstor 2005). Jednou z nich je také organizace *Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía*³⁰ (ANIPA).

Organizace ANIPA byla založena v roce 1995 po dohodě o spolupráci s vládní stranou PRD. Cílem ANIPA bylo představit návrh zákona, který by do mexického právního systému zakomponoval také práva indigenních obyvatel (SICETNO 2012). Legislativní návrh ústavní reformy byl v roce 1995 představen během prvního shromáždění v národním Kongresu (Ruiz Hernández 1999: 33). Na tomto shromáždění ženy oficiálně požadovaly právo účastnit se rozhodovacího procesu, jejich požadavky

²⁹ Rada státu Guerrero: 500 let indigenního odporu, překlad autorky.

³⁰ Rozmanité národní indigenní shromáždění za autonomii, překlad autorky.

však nebyly přijaty. V reakci na odmítnutí uspořádaly První národní setkání indigenních žen z ANIPA, kde formulovaly své specifické požadavky, které se snažily prosadit do hlavní agendy hnutí. Do požadavku indigenní autonomie se snažily zahrnout také svůj pohled z genderového hlediska jako žen ve smyslu rovnoprávnosti mezi muži a ženami, tedy aby ženy měly stejné právo v rozhodovacím procesu a vedení autonomních jednotek jako muži. U vedení organizace však narazily na silný odpor (Valladares de la Cruz 2004: 143). Z tohoto důvodu uspořádaly před dalším zasedáním ANIPA Druhé národní setkání žen z ANIPA, během kterého vytvořily agendu ženské části hnutí se specifickými požadavky individuálních práv. Během diskuze nekritizovaly pouze strukturální faktory vedoucí k diskriminaci indigenních obyvatel, ale také opresivní zvyky a obyčeje, které jsou v indigenních komunitách přítomny a porušují individuální práva žen (Morales Hudon – Rousseau 2017: 121-122; Blackwell 2007: 207-208).

ANIPA byla první organizací, kde se indigenním ženám podařilo i přes značné potíže oficiálně vyjednat svůj vlastní prostor pro diskuzi, kde společně rozhodovaly jako indigenní ženy. Mohly tak spolu sdílet zkušenosti na základě této nově vznikající identity. Současně si v souvislosti s odporem, na který v organizaci narážely, začaly uvědomovat, že aby byl jejich hlas skutečně slyšet, budou potřebovat svá vlastní uskupení. To potvrzují i členky CONAMI, které již dříve měli zkušenost ve smíšených organizacích indigenního hnutí „*Uvědomovaly jsme si, že pokud chceme, aby naše požadavky byly brány vážně, budeme muset vytvořit vlastní prostor, vlastní organizaci, kde budeme společně sdílet své zkušenosti, problémy a poznatky...*“³¹ (Rozhovor 2020). Postupně se tak začaly rozcházet požadavky mužů a žen v indigenním hnutí okolo diskursu genderu v indigenní rétorice.³² Toto vymezování vycházelo z odlišných představ o cílech hnutí, které měly indigenní ženy neodmyslitelně spojené s individuálními právy žen, nejen jako součást indigenní komunity.

I přes odpor, na který indigenní ženy ve smíšených organizacích narážejí, je ani dnes zcela neopouští. Příkladem může být právě organizace ANIPA. Během prvního setkání ANIPA bylo zaregistrováno přibližně 30 % žen, na přelomu tisíciletí to bylo již 50 %. Během Sedmého národního shromáždění v roce 2001 bylo také dohodnuto, že

³¹ Překlad autorky.

³² Ale také mezi některými ženami, které byly zastánkyněmi udržení tradičních kolektivních práv (Rozhovor 2020).

samotné představenstvo organizace by mělo být z 50 % tvořeno ženami (SICETNO 2012). V reakci na tuto dohodu zařadila organizace práva žen mezi své hlavní cíle a poprvé od svého vzniku byla do čela ANIPA zvolena indigenní žena. První představitelkou byla Margarita Gutiérrez, která se dlouhodobě snažila do diskursů ANIPA zahrnout také otázku genderu, druhou již zmiňovaná Martha Sánchez Néstor, která organizaci vedla v letech 2004 – 2006. (SICETNO 2012; Valladares de la Cruz 2004: 143). Sánchez Néstor (2005) vzpomíná, že i jako hlavní představitelka celé ANIPA se musela vypořádávat s tvrdou kritikou. „*Po mém jmenování generální koordinátorkou ANIPA měl jeden z vedoucích členů z [etnika] Perépecha z Michoacánu,*³³ *který se později stal generálním tajemníkem, velmi tvrdá slova.*“ ... „*Velmi dobře si pamatuji, že ve svém projevu na shromáždění 30. listopadu loňského*³⁴ *roku před 107 delegáty řekl: „feminismus tady nemá místo.“ Tato zpráva byla velmi jasně směřována mně, protože jsem viditelná nejen jako vůdce indigenního hnutí, ale také jako feministka*³⁵ (Sánchez Néstor 2005: 62).

Příklad ANIPA ukazuje, že ženy se v průběhu let začaly aktivněji zajímat o možnost politické participace a boj za indigenní práva. Jejich mužští společníci byli mnohdy ochotni jejich participaci oficiálně uznat, v praxi ale indigenní ženy nadále narážely na neuznání jejich pravomocí v případě formulování oficiálních požadavků organizace. Představy o odlišných cílech organizace vedly ke sporům a nárůstu potřeby vlastních organizačních procesů indigenních žen.

Další významnou indigenní organizací byl *Congreso Nacional Indígena*³⁶ (CNI), který vznikl v roce 1996 s cílem prosadit autonomii indigenních obyvatel a uznání jejich existence a kulturní odlišnosti (CNI 2017a). V roce 1996 ženy uvnitř organizace žádaly CNI o vytvoření vlastního prostoru pro řešení jejich specifických požadavků. Návrh ale čelil významné opozici a byl zamítnut z důvodu obávaného štěpení organizace (Gutiérrez – Palomo 2000: 67). Odmítavý přístup je ovšem od dalších snah neodradil, a tak v roce 1997 uspořádaly, bez vyžadování souhlasu u vedení CNI, své vlastní národní setkání pouze indigenních žen. Na tomto setkání řešily slabiny a organizační kapacitu nově rodícího se hnutí a vyměňovaly si vzájemně zkušenosti z dalších národních i

³³ Jeden ze států Mexika s početnou indigenní komunitou.

³⁴ Rok 2004, pozn. autorky.

³⁵ Překlad autorky.

³⁶ Národní indigenní kongres, překlad autorky.

nadnárodních setkání. Během setkání definovaly několik cílů jako posílení koordinačního procesu a organizace indigenních žen na národní úrovni nebo hledání forem své organizace a reprezentace v rámci různých národních, regionálních a komunitních politických projektů (Ibid.: 67-68; Valladares de la Cruz 2008: 59). Významnými členkami CNI, které se snažily vytvořit speciální skupinu pro ženy, byla například Margarita Gutiérrez a Martha Sánchez Néstor, zároveň členky organizace ANIPIA a později CONAMI, nebo Nellys Palomo z feministické organizace K'inál Antzetik (Valladares de la Cruz 2008: 59). Gutiérrez a Palomo popsaly svou zkušenost s debatou ohledně vytvoření vlastní ženské skupiny takto: „*Argumenty proti návrhu*³⁷ *zdůrazňovaly, že boj indiánských obyvatel byl společným bojem pro všechny. Zde jsme ale vyhrály naši první bitvu, protože debata probíhala mezi muži: někteří představitelé návrh podporovali a jiní ne. Navíc jsme si uvědomily, že už nejsme sami, ale že máme některé mužské spojence podporující ženskou organizaci*“³⁸ (Gutiérrez – Palomo 2000: 67). Zároveň však kriticky zhodnotily své vystoupení, které předcházelo hlasování o návrhu: „*...mělo by být zmíněno, že přítomné ženy vedly vlažný, slabý a váhavý boj za získání tohoto prostoru, a na závěr, když došlo na hlasování o návrhu, návrh nebyl přijat o 50 hlasů z hlasů 500 přítomných delegátů*“³⁹ (Ibid.: 67). Neúspěch při vyjednávání vlastního prostoru jen pro ženy v rámci CNI donutil indigenní ženy více se zaměřit na vyjednávací strategie a uspořádání dalších národních i regionálních setkání, na kterých tyto strategie diskutovaly a rozvíjely (Ibid: 68). I přes problémy, kterým indigenní ženy musely v CNI čelit, se rozhodly v organizaci setrvat a nadále se samostatně scházet, protože si uvědomovaly, že i přes významné konflikty je jejich identita založena také na příslušnosti k indigennímu obyvatelstvu. „*CNI má svoje nevýhody, má horší časy... Důležité však je, že problémy žen jsou stále zahrnuty... Je to jako pracovní skupina CNI...*“ (Robles dle Blackwell 2006: 133).

V roce 2001, kdy zástupci CNI a EZLN vystoupily v Kongresu, aby hájili návrh zákona, který měl implementovat požadavky z Dohod ze San Andrés do federální ústavy byla jako jedna z mluvčích zvolena *comandanta* Esther, první indigenní žena, která v národním Kongresu veřejně vystoupila. Její projev obsahoval významnou demonstraci její identity jako indigenní ženy: „*... A tak jsem tu já, indigenní žena. Nikdo se nebude*

³⁷ Vytvoření speciálního prostoru pro indigenní ženy, poznámka autorky.

³⁸ Překlad autorky.

³⁹ Překlad autorky.

muset cítit napadený, ponížený nebo potupený, protože dnes okupují tuto tribunu a promlouvám“ ... „Mé jméno je Esther. Ale to teď není důležité. Jsem zapatistka, ale to v tuto chvíli také není důležité. Jsem indigena a jsem žena, a to je to jediné, na čem v tuto chvíli záleží“⁴⁰ (Comandanta Esther 2001). Nejen smysl jejího projevu, který jasně odkazoval na chápání její identity jako průsečíku genderu a etnicity a s tím spojených specifických požadavků, ale také to, že byla indigenní žena zvolena jako jedna z mluvčích ukázalo, že požadavky tohoto hnutí nelze opomíjet a zároveň je potřeba ho brát jako aktivního sociálního a politického aktéra.

Dalším z podobných milníků pro indigenní ženy byly prezidentské volby v roce 2018. CNI se spolu s EZLN rozhodla za nezávislé kandidáty nominovat indigenní ženu ze svých řad⁴¹ (CNI 2017b). María de Jesús Patricia Martínez⁴², známá jako *Marichuy*, se stala první indigenní ženou, která kdy byla v Mexiku na prezidentský post navržena. Ačkoliv se jí nepodařilo nasbírat nutný počet hlasů,⁴³ aby se mohla o prezidentské křeslo utkat, znovu se ukázala role indigenních žen, která i v rámci indigenního hnutí od 90. let výrazně posílila. Zároveň tu hrál roli fakt, že byla navržena společně s EZLN, která práva žen hájí již od počátku své mobilizace. Její kandidatura dala indigenním ženám důležitou viditelnost před státem i mezi dalšími indigenními ženami. Některé ženské indigenní organizace se na ni začaly obracet ohledně represivních praktik, které v jejich komunitách nadále přetrvávají (Movimiento de Mujeres en Defensa del Territorio 2017). Sama *Marichuy* ve svých projevech často hovořila o tom, že indigenní ženy čelí dvojí diskriminaci díky svému pohlaví a etnicitě, a aktivní participací v boji za indigenní práva se snaží i tuto skutečnost změnit (Dowley 2018). *„Je čas indigenního obyvatelstva a v tomto boji bojují také ženy, protože my jsme ty, které přispívají k těmto bojům, ačkoliv účast žen nebyla dříve viditelná.“ ... „Nikdo nesmí naše rozhodnutí [k boji] zlomit. To musíme nadále vysvětlovat nám všem, o to více ženám“⁴⁴ (Marichuy dle Oropeza 2018).*

⁴⁰ Překlad autorky.

⁴¹ Poprvé v dějinách země bylo umožněno prezidentským kandidátům kandidovat jako nezávislí (The Economist 2017).

⁴² Také členka organizace CONAMI (Rozhovor 2020).

⁴³ *Marichuy* proces sbírání podpisů označila za diskriminační. Dle jejích slov byl celý proces nastaven tak, že vyloučil indigenní obyvatele. Podpisy se sbíraly skrze aplikaci v mobilním telefonu a zároveň byly stanoveny specifické technické podmínky jako určitý typ telefonu nebo novější verze operačního systému. Indigenní obyvatelé, kam patří většina jejich podporovatelů, však z velké části nemají ani internet či elektřinu (Zavala 2017).

⁴⁴ Překlad autorky.

Vyjádření Marichuy odkazuje na fakt, že indigenní ženy musí být aktivními aktérkami v boji za svá práva, pokud chtějí dosáhnout sociální a politické změny.

„Kdysi jsem si myslela, že ženě náleží ženské práce a muži mužské práce.“ ... „Občas samotné ženy ... mají hluboce zakořeněné patriarchální myšlení...“⁴⁵ (Marichuy dle Vocesenlucha 2019). Přesvědčení, že současné postavení žen v indigenních komunitách je součástí kultury, kterou nelze změnit, je mnohdy zakořeněno i v myšlení samotných indigenních žen. Proto je důležité, aby i indigenní ženy měly své vlastní zástupkyně ze svých řad, které s nimi o těchto zvycích budou hovořit a představí další možnosti chápání sociálních vztahů v indigenních komunitách. Postupem času se myšlení v indigenních komunitách mění a ženy začínají aktivně participovat v indigenních organizacích i díky workshopům a setkáním indigenních žen. „...záměrem je, aby se přidaly také ženy, a společně jsme pokračovaly v tomto procesu rekonstrukce.⁴⁶ Jen tak dosáhneme toho, co považujeme za potřebné pro tuto zemi“⁴⁷ (Marichuy dle Oropeza 2018). Fakt, že indigenní žena se může ucházet o nejvyšší vládní post v zemi, znovu rozvířila diskuzi o specifických právech a diskriminačních podmínkách, které na indigenní ženy v Mexiku dopadají.

Díky aktivnímu působení v genderově smíšených organizacích si indigenní ženy začaly uvědomovat, že čelí mnohonásobnému útlaku. Jako indigenní osoby čelí opresi ze strany státu, který jim upírá jejich kolektivní práva. Jako ženy čelí opresi v rámci svých komunit, které praktikují zvyky a obyčeje, které porušují jejich lidská práva, a to včetně práva na politickou participaci. Ačkoliv se snažily na tuto skutečnost aktivně upozorňovat, u vedení organizací narážely na silný odpor. Mužská opozice stojící v čele zmiňovaných indigenních organizací, která odmítala požadavky žen do agendy zahrnout, argumentovala tím, že se jedná o snahy hnutí štěpit. Organizace samotné si nepřipouštěly, že nejsou homogenní celky a neuvědomovaly si, že existují rozdíly i mezi jejich vlastními členy. Tyto zkušenosti rámcovaly další směřování indigenních žen a postupně je utvrzovaly v nutnosti vytvoření svého vlastního prostoru. Zároveň si ale uvědomovaly, že nemohou přestat v indigenním hnutí participovat, protože jsou to samotné indigenní komunity, které jsou zdroji další úrovně oprese vůči indigenním

⁴⁵ Překlad autorky.

⁴⁶ Proces boje za indigenní práva započatý během zapatistického povstání, poznámka autorky.

⁴⁷ Překlad autorky.

ženám. „*Nikdy jsme se nechtěly zcela odtrhnout od indigenních organizací, naši mužští kolegové jsou našimi partnery a někteří nás v našem boji podporují.*“... „*Nechceme bojovat proti mužům, chceme s nimi žít v míru a harmonii a to je důvod, proč se snažíme ukázat na nespravedlnost, která v našich komunitách přetrvává*“⁴⁸ (Rozhovor 2020). K uvědomění si, že indigenní ženy formují svou identitu jinak než indigenní muži, došlo také díky prostoru, který indigenní ženy pro své záležitosti v rámci genderově smíšených organizací získaly. V těchto výborech spolu sdílely společné představy o cílech hnutí a formovaly společnou agendu, kterou se snažily u představitelů hnutí prosazovat. Zároveň se setkávaly s ženami z různých regionů země, a dokázaly najít formy oprese, které mají indigenní ženy společné bez ohledu na regionální a etnickou příslušnost. Tyto nově navazované kontakty později usnadnily jejich vlastní organizační procesy.

Jak uvádí Sánchez Nestor (2005), organizační procesy indigenních žen usnadnily také získané dovednosti, které si tyto ženy z genderově smíšených indigenních organizací odnesly. Učily se, jak získávat spojence i mezi muži, vyjednávat zdroje mezi jednotlivými výbory organizace, ale také s vnějšími organizacemi. Vztahy, které ve smíšených organizacích navázaly, jak uvnitř organizací samotných, tak s vnějšími aktéry jako s NGO, mezinárodními organizacemi, politickými spojenci nebo vládními institucemi, mnohdy přenesly do svých vlastních organizací.⁴⁹

3.3. Boundary making: Indigenní práva ve feministickém diskursu

Myšlenka feminismu byla často v indigenních komunitách viděna jako přístup vycházející z neoliberalismu, který štěpí indigenní hnutí a podryvá jeho úspěšnost. Stejně tak feminismus opomíjel mnoho aspektů, kterým indigenní ženy čelily ve svých komunitách právě kvůli tomu, že byly ženy. Příkladem může být akademický feminismus 80. let v Mexiku, kdy se feministky zasazovaly o reprodukční práva žen, boj proti sexuálnímu násilí či za práva homosexuálů. Indigenní ženy se s mnoha z těchto práv ztotožňují, zároveň ale navíc požadují ekonomická a kulturní práva, která jejich identitu také formují (Hernández Castillo 2001a: 213-214).

Vzrůstající aktivita indigenních žen začala tehdejší feministický diskurs v Mexiku vyzývat ke změně. První snahy o zahrnutí indigenních zkušeností do feministického

⁴⁸ Překlad autorky.

⁴⁹ Jak bude ukázáno na příkladu CONAMI v další kapitole.

diskursu se objevily během 90. let. 20. století. V té době liberalistický diskurs viděl indigenní ženy jako tradicionalistickou a nemobilizovanou součást společnosti. Indigenní ženy byly považovány za pasivní oběti vnějších struktur bez politických požadavků (Espinosa Damián 2009a: 271). Opak je ale pravdou. Jejich diskurs prosazování individuálních práv je zcela účelový a politický (Millán 2006: 40). To dokazují již od poloviny 90. let veřejným formulováním svých požadavků, pořádáním konferencí a workshopů a snahou prosadit vytvoření specifických prostorů pro řešení jejich postavení v genderově smíšených organizacích. Příkladem může být i výše zmíněné vystoupení *comandanty Esther* v národním Kongresu.

Díky společným diskuzím indigenních a neindigenních feministek se však ukázalo, že zkušenosti indigenních žen vycházejí z několika rovin, reflexí a indigenních tradic, které zahrnují do svých rozvojových projektů a požadavků (Duarte Bastian – Espinosa Damián 2014: 209). K jednomu z prvních setkání akademických a městských feministek s indigenními ženami došlo v roce 1986 během Prvního setkání indigenních žen a rolnic z Chiapasu v San Cristóbal de las Casas, které pořádala místní *Universidad Autónoma de Chiapas*⁵⁰ spolu s organizací *Organización de Médicos Indígenas del Estado Chiapas*⁵¹ (OMIECH). Pořadatelky, mezi kterými byly také Sonia Toledo a Anna María Garza, se snažily tímto setkáním přiblížit k indigenním ženám a jejich požadavkům. „*Snažily jsme se vybudovat vztahy odlišné od těch, které se rozvinuly v organizacích tradičně ovládaných muži. Navzdory skutečnosti, že jsme zdědily a znovu utvářely rozdíl mezi poradci a těmi, kterým byly rady směřovány, a že vzniklo napětí a specifické konflikty, nám tento druh setkání umožnil vytvořit novou dynamiku reflexe a interakce. Práce a politická participace indigenních žen byly oceněny; ...*“⁵² (Garza Caligaris – Toledo dle Hernández Castillo 2016: 109). Obě strany, jak indigenní ženy, tak městské a akademické feministky, prokázaly v některých případech snahu o spolupráci a pochopení odlišných požadavků. Uvědomovaly si, že spolupráce je pro fungování obou hnutí důležitá. I přes to ale nadále docházelo k nedorozuměním a přebírání některých sociálních kategorií a konotací, ve kterých byly indigenní ženy viděny jako ty, které potřebují mediátora při vyjednávání jejich specifických požadavků.

⁵⁰ Autonomní univerzita v Chiapasu, překlad autorky.

⁵¹ Organizace indigenních lékařů státu Chiapas, překlad autorky.

⁵² Překlad autorky.

V důsledku dialogu feministek s indigenními ženami začaly vznikat různé občanské asociace, např. *Grupo de Mujeres de San Cristóbal*⁵³ v roce 1989, původně založená jako reakce na sérii znásilnění žen, které byly členkami nevládních organizací. U vzniku této organizace stála Hernández Castillo, která cíl organizace popisuje ve své knize (2016): „Původně šlo o organizování široké fronty proti sexuálnímu a domácímu násilí, postupem času se hnutí konsolidovalo jako občanské sdružení a naše práce se rozšířila skrze vzdělávací, právní a zdravotní oblasti, včetně seminářů na podporu genderového povědomí“⁵⁴ (Hernández Castillo 2016: 110). Další podobnou organizací byla *Comaletzin AC*, založena v roce 1987, jejíž členky se snažily šířit genderovou perspektivu mezi indigenními obyvatelkami (Carmona de Alva 2013: 2) nebo *Equipo Mujeres en Acción Solidaria*,⁵⁵ která vznikla v roce 1985 s cílem dosažení rovných vztahů mezi ženami a muži prostřednictvím vzdělávání, ovlivňování veřejné politiky a podpory místního rozvoje se zaměřením na chudé indigenní ženy a jejich sociální postavení (Equipo Mujeres en Acción Solidaria 2009).

I přes snahy zapojit indigenní ženy a jejich zkušenosti do nově formulovaného feministického diskursu, ze strany akademických a městských feministek, z nichž většina byla *mestizas*,⁵⁶ nadále docházelo k udržování některých paternalistických vzorců chování, skrze které byly indigenní ženy viděny jako oběti své kultury bez možnosti samostatně změnit svůj status. Příkladem může být vznik *Convención Estatal de Mujeres Chiapanecas*⁵⁷ na setkání uspořádaném v roce 1994. Zde se setkaly indigenní i neindigenní ženy ze státu Chiapas. Ačkoliv měly indigenní ženy početní převahu, vedoucí pozice ovládly právě *mestizas*, jakožto vzdělanější a se znalostí španělštiny. Velká část indigenních žen ovládala pouze jeden indigenní jazyk a jejich hlas během setkání nebyl slyšet. Hlavní diskuze byla ovládnuta homogenizačním pohledem městských feministek. Nakonec bylo toto uskupení po několika málo setkáních rozpuštěno. Mnoho bývalých členek se však rozhodlo participovat v EZLN. V roce 1995 se ve městě San Cristóbal de las Casas v Chiapasu konalo setkání na téma „*Cultura y*

⁵³ Ženská skupina ze San Cristóbal, překlad autorky.

⁵⁴ Překlad autorky.

⁵⁵ Skupina ženy v solidaritě, překlad autorky.

⁵⁶ Ženy smíšeného rasového původu, kde pouze jeden z rodičů byl považován za indigenní osobu (WordReference 2005).

⁵⁷ Státní setkání žen z Chiapasu, překlad autorky.

Derechos Indígenas“,⁵⁸ kde se mimo kolektivních indigenních práv projednávaly specifické požadavky, situace a kultura indigenních žen. Jak uvádí Hernández Castillo, která byla na setkání přítomna, městské feministky z akademických kruhů si zde začaly prvně uvědomovat, že indigenní ženy formují své identity na základě jiných zkušeností (Hernández Castillo 2001a: 223-224). Nejdůležitější požadavky indigenních žen, které zde byly projednávány, byly právo na vlastnění půdy, právo rozhodovat o svém těle, ukončení kulturního obhajování nucených sňatků, právo účastnit se rozhodovacího procesu a zajištění přístupu k základním službám, vzdělání a zdravotní péči. „*Pokud je žena sama, jak je možné, že nemá žádnou půdu? Ženy nemají právo na půdu, ale ženy musí jíst; je to jeden ze starých zvyků, ale proč?*“ ... „*Ženy mají zvyk vídat se pouze s jedním mužem. Tento zvyk je dobrý a měl by být respektován. Muži mají zvyk mít dvě až tři ženy, někdy jsou to sestry, tento zvyk se nám nelíbí, bylo by lepší, kdyby se přestal respektovat.*“ ... „*V organizacích téměř vždy mluví a rozhodují muži. Mluví španělsky a mnoho žen nerozumí. Jsme ostrčené.*“ ... „*Jelikož nevíme, jak se chránit, máme hodně dětí a nemůžeme jim poskytnout vše, co je stanoveno v Ústavě. Neexistuje pro nás žádná pomoc k jejímu naplnění*“⁵⁹ (Rovira 2007 : 231). V některých bodech mezi oběma stranami tak docházelo k rozporným názorům. Pro indigenní ženy bylo důležitým tématem odstranění kulturního ospravedlnování mužské bigamie. Pro městské feministky byl tento požadavek moralistický a zpátečnický. U indigenních žen ale tento požadavek vycházel z kulturně akceptovatelného fyzického i psychického násilí na ženách a z jejich postavení v rodině a komunitě, kde byla žena považována za „majetek“ muže (Hernández Castillo 2006: 70). Podobný konflikt nastal u otázky legalizace potratů. Pro feministky se jednalo o zásadní právo každé ženy, indigenní ženy však v tomto případě byly často ovlivněné církví (Espinosa Damián 2009a: 277). Téma dekriminace potratu se v jejich požadavcích výrazně neprojevovalo, důležitější pro ně byla obecně reprodukční práva ve smyslu svobodného zvolení si antikoncepčních metod a možnosti rozhodnout si o počtu vlastních dětí (Hymn 2011:30). Ženy, které ve stejných podmínkách nevyrostaly, nemohly pochopit, jak tato kulturní tradice může narušovat integritu indigenní ženy. Díky společným setkáním si obě hnutí začala uvědomovat, že ačkoliv mají společný cíl posílit pozici žen na všech společenských úrovních a prosadit dodržování jejich práv,

⁵⁸ Kultura a práva indigenních obyvatel, překlad autorky.

⁵⁹ Překlad autorky.

každé z nich klade důraz na odlišné cíle. Nutnost organizovat se ve svých vlastních organizacích indigenních žen tak stále narůstala.

V reakci na průběh setkání *Cultura y Derechos Indígenas* indigenní ženy uspořádaly *Primer Congreso Nacional de Mujeres Indígenas*⁶⁰ v roce 1997. *Mestizas* se tohoto setkání mohly zúčastnit, ovšem pouze jako pozorovatelky. Mnoho feministek tento krok odsuzovalo a označilo za „rasistický“ a „separační“ (Espinosa Damián 2009a: 276). Nelze si nevšimnout podobné reakce, které se indigenní ženy při prosazování svých práv dočkaly také v genderově smíšených indigenních organizacích. I zde byly jejich snahy označovány za dezintegrační a oslabující feministické hnutí, a některé cíle (jako ukončení ospravedlňování mužské bigamie) za požadavky, které do kontextu feministického hnutí nepatří (podobně, jako tomu bylo u indigenního hnutí a myšlenek feminismu). Etnická identita žen byla mainstreamovým diskursem feminismu vnímána jako něco, co prosazování práv žen brzdí. Jejich požadavky nebyly dostatečně vyslyšeny, což byl jeden z dalších důvodů pro vytvoření vlastních prostorů pro diskuzi indigenních žen.

Během společných setkání se tak ukázala existující hierarchie mezi jednotlivými členkami, jež byla determinována právě etnicitou. Jeden z takových případů velmi dobře dokumentuje Hernández Castillo, která byla v roce 2004 členkou komise, která rozhodovala o přidělení stipendia indigenním ženám poskytovaného mezinárodní organizací skrze významnou feministickou organizaci v Mexiku.⁶¹ Stipendium bylo přidělováno indigenním ženám, aby mohly ve svých komunitách vzdělávat další ženy v oblasti sexuálních a reprodukčních práv žen v regionu svého původu. Členky komise byly neindigenní akademické feministky. Jedna z indigenních žen během své prezentace hovořila o významu tradiční medicíny při péči o indigenní ženy a důležitosti jejího zahrnutí do diskuze o ženských problémech. Ředitelka mezinárodní organizace prezentaci přerušila s dotazem, jak její projekt souvisí s reprodukčními právy, co si myslí o potratu a co ví o feminismu. Prezentující indigenní žena odpověděla, že je zastávkyní ženských práv, ovšem odlišuje se od těch feministek, které bojují proti mužům a chtějí oddělené světy (Hernández Castillo 2016: 111-112). Když ji ředitelka požádala, aby některé jmenovala, Hernández Castillo se jí zastala: „*Myslím, že si pletete místo a osobu,*

⁶⁰ První národní kongres indigenních žen, překlad autorky.

⁶¹ Ani jednu z organizací Hernández Castillo nejmenuje.

*kteřé tuto otázku směřovat: pokud chcete, mohu vám dát seznam odmítavých nebo netolerantních feministek*⁶²“ (Hernández Castillo 2016: 113). Tento případ jasně ukazuje, že vnímání ženských práv se liší na základě zkušeností a prostředí, ve kterých se formovalo. Etnická identita, která s sebou nese kulturní vzory, nebyla přítomna v dominantním feministickém diskursu a při snaze o jeho přeformulování vedla mezi indigenními ženami a feministkami k nepochopení a konfliktům. Zároveň tento případ demonstruje, že některé feministky se na indigenní ženy, které prosazují také ženská práva, dívají jako na nedostatečně vzdělané pro jejich aktivní a efektivní prosazování. Je nutné, aby si akademické feministky tyto odlišnosti uvědomovaly a zohledňovaly je při utváření společných projektů.

Přes rozdíly, které obě hnutí v cílech mají, si indigenní ženy uvědomují, že s feministickými organizacemi musí navazovat přátelské vztahy a spolupráci. Skrze spolupráci se snaží, aby si neindigenní feministky uvědomily, že indigenní ženy se musí vypořádávat s dalšími typy oprese, které vplývají z jejich etnické identity. Martha Sánchez Néstor si tuto důležitost spolupráce mezi feministkami a indigenními ženami uvědomuje: „...nemůžeme jít stejným tempem s požadavky feministek, ... protože musíme před těmito ženami bojovat za to, aby nás viděly jako rovnocenné a uznaly potřebu vytváření aliancí s našimi organizacemi...“ „... „Stále musíme navazovat nezbytná spojení, aby mohly pochopit, kdo skutečně jsme, naši diverzitu a naše způsoby chápání, jaké to je být ženou v současných indigenních kulturách, a vzít to v potaz ve svých agendách, [které prosazujeme] vůči vládním úředníkům a zákonodárcům“⁶³ (Sánchez Néstor 2005: 60).

I přes některé odlišné cíle a zkušenosti, jak ukazuje několik případů výše, se tak obě strany snaží vzájemně respektovat a spolupracovat. Hlavní myšlenku rovnosti práv žen mají obě hnutí společnou a vzájemná spolupráce je posiluje jako viditelné aktéry před státem a mezinárodními organizacemi. Příkladem této spolupráce je participace indigenních žen ve feministické organizaci působící na federální úrovni *Frente Feminista Nacional*⁶⁴ (FFN), která má za cíl spojovat různé projevy feminismu napříč Mexikem,

⁶² Překlad autorky.

⁶³ Překlad autorky.

⁶⁴ Národní feministická fronta, překlad autorky.

včetně feminismu indigenních žen⁶⁵ (FFN 2020). „*Feministické organizace jsou také našimi partnery, některé z nás jsou v nich aktivními členkami.*“ ... „*Potřebujeme, aby si uvědomovaly, že naše zkušenosti a priority se od jejich v mnohém liší, což ale neznamená, že je nebudeme respektovat. To stejné chceme od nich*“⁶⁶ (Rozhovor 2020). Ačkoliv indigenní ženy potřebují své vlastní prostory pro formulování svých cílů, uvědomují si i význam vzájemné spolupráce s organizacemi feministického hnutí. Zkušenosti a kontakty feministek jim mohou pomoci během jejich vlastních organizačních procesů.

Na genderové požadavky indigenních žen reaguje indigenní feminismus, nejedná se však o jediný správný „feminismus“, který lze aplikovat plošně. Současné feministky (Duarte – Espinosa Damián 2014; Espinosa Damián 2009a, 2009b; Hymn 2011; Hernández Castillo 2006) zastávají názor, že nelze vytvořit jeden ideální model feminismu, který dokáže zahrnout všechny rozdíly, kterým čelí ženy v různých sociálních, politických a kulturních kontextech. Je potřeba, aby se různé směry feminismu navzájem respektovaly a při definování nerovností spolu spolupracovaly. Zároveň si uvědomují, že indigenní feminismus musí vycházet od samotných indigenních žen a další feministky jim mohou pomoci v oblastech organizace a prosazování práv. Nelze předpokládat, že indigenní ženy jsou pasivními účastnicemi dalších hnutí a potřebují, aby jejich požadavky byly prezentovány skrze zástupce. Z jejich aktivní politické role je očividné, že si zformovaly své vlastní samostatné hnutí.

3.4. Brokerage: Budování organizační struktury indigenních žen

Indigenní mobilizace v Chiapasu umožnila dalším regionálním hnutím se zviditelnit a začít budovat síť vlastních organizací. Organizační procesy indigenního hnutí na lokální a národní úrovni byly propojené a vzájemně se posilovaly. Tím, jak se regionální organizační struktury indigenního hnutí snažily získávat nové členy, posilovaly svou legitimitu a hlas při formulování požadavků na národní úrovni. Požadavky, které byly veřejně prezentovány v rámci celé země, zároveň povzbuzovaly k aktivitě a mobilizaci další lokální uskupení (Blackwell 2006: 125-126). Stejně tomu bylo u indigenních žen, kde vzájemná podpora a setkávání v rámci smíšených

⁶⁵ Některé z členek CONAMI jsou také členky FFN (Rozhovor 2020).

⁶⁶ Překlad autorky.

indigenních a feministických organizacích vedlo k posilování a budování sítí na národní úrovni. Tyto rostoucí sítě, ale také nesouhlas, kterého se indigenním ženám dostávalo při formulování svých požadavků v indigenních a feministických organizacích, vedly k nárůstu pocitu nutnosti vytvoření vlastní organizace působící na federální úrovni. K tomu došlo v roce 1997, kdy vznikla *Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas*⁶⁷ (CONAMI) (CONAMI – PNUD 2012).

Jedním z prvních setkání pouze indigenních žen na regionální úrovni za organizační pomoci OMIECH, *Grupo de Mujeres de San Cristóbal* a *Comisión de Mujeres de CONPAZ*,⁶⁸ byl workshop s názvem *Los derechos de las mujeres en nuestras costumbres y tradiciones*,⁶⁹ pořádaný ve dnech 19. – 20. května 1994 v San Cristóbal de las Casas. Tento workshop, kterého se zúčastnilo přibližně 50 indigenních žen z různých částí země, byl reakcí na reformu Ústavy v roce 1992, skrze kterou bylo Mexiko uznáno jako kulturně pluralitní stát. Cílem bylo přiblížit indigenním ženám ústavní reformu a prodiskutovat možnosti, které jim reforma otevřela pro přístup ke spravedlnosti (Hernández Castillo 2016: 128-129). Jak vzpomíná Hernández Castillo, která byla jednou z pořadatelek, debata se postupně stočila k Revolučnímu právu žen a zvykům indigenních komunit, které považují za nespravedlivé. „*V našich komunitách jsme nuceny do manželství. Přítel není povolen. To není spravedlivý způsob zacházení s lidmi; jsme týrány, když jsme násilím nucené se vdát.*“ ... „*Bylo by lepší zaznamenat, že my ženy říkáme, že některé tradice nás nerespektují a chceme, aby se tyto tradice změnily. ... Nechceme žádné špatné tradice*“ (Ibid: 130). Setkání, na kterém byly přítomny pouze indigenní ženy, mělo hned několik důležitých přínosů. Indigenní ženy formulovaly své požadavky bez toho, aby narážely na nepochopení a odpor od mužských kolegů či městských feministek. Vyjednávaly pouze rozdíly mezi ženami, které svou identitu utvářely stejně – na základě genderu a etnicity. Zároveň to byly přímo ony samotné, kdo své požadavky formuloval a nebyly tak prezentovány skrze prostředníka, jak tomu často bylo ve feministických i indigenních organizacích. Vlastní prostor dodal mnohým z indigenních žen odvahu mluvit o svých problémech, pokud některá z indigenních žen neuměla španělsky, jiná z žen její zkušenosti tlumočila (Rozhovor 2020). Zároveň se setkávaly indigenní ženy z různých regionů, které díky setkáním a workshopům měly

⁶⁷ Národní výbor indigenních žen, překlad autorky.

⁶⁸ Ženská komise CONPAZ, překlad autorky.

⁶⁹ Práva žen v rámci našich zvyků a tradic, překlad autorky.

možnost propojit se s dalšími indigenními ženami a utvářet sítě organizací na regionální úrovni i úrovni jednotlivých států.

Díky předchozím zkušenostem ve smíšených indigenních a feministických organizacích si indigenní ženy uvědomovaly, že aby byly jejich požadavky brány vážně, bude potřeba vytvořit národní síť, která propojí regionální organizace a projekty indigenních žen v Mexiku. Společná setkávání jim pomohla uvědomovat si slabiny, které jejich strategie měla a zároveň efektivně formulovat společnou agendu. „*Uvědomily jsme si, že pokud chceme být skutečně slyšet, budeme potřebovat jednotný hlas na národní úrovni, ...*“⁷⁰ (Rozhovor 2020).

První organizace indigenních žen, jejíž činnost se promítla až na národní úroveň také díky budování lokálních sítí, byla *Asociación Mexicana de Mujeres Organizadas en Red*⁷¹ (AMMOR). Oficiálně byla ustanovena v roce 1997 jako ženská větev organizace *Unión Nacional de Organizaciones Regionales Campesinas y Autónomas*⁷² (UNORCA). UNORCA vznikla již v roce 1989, aby prosazovala práva rolníků napříč zemí (UNORCA 1993). Indigenní ženy v této organizaci od počátku požadovaly větší prostor pro vlastní vyjednávání. V roce 1991 během Pátého setkání UNORCA požadovaly vlastní diskusní panel, kde by samostatně řešily své problémy. Z počátku se jednalo především o ekonomické zájmy související s produkcí plodin. Později však v rámci své agendy začaly požadovat politická a sociální práva, která měla být dodržována v jejich komunitách. Chtěly se také účastnit rozhodování UNORCA a zajistit spravedlivé přerozdělení finančních zdrojů mezi projekty organizace a projekty žen samotných. Jednotlivé buňky této větve začaly růst napříč Mexikem a scházely se na výročních setkáních, kde připravovaly společnou strategii. U vedení UNORCA se ale setkaly se silným odporem vůči jejich požadavku vytvořit prostor speciálně určený pro ženy z důvodu obav dělení organizace a odvádění pozornosti od zásadních témat. V roce 1997 existovalo v Mexiku 16 podskupin AMMOR, kde mezi sebou indigenní ženy spolupracovaly a scházely se na národní úrovni. Nakonec se jim díky neustávajícímu tlaku podařilo oficiálně získat vlastní výbor a 3 křesla ve vedení UNORCA z celkových

⁷⁰ Překlad autorky.

⁷¹ Mexická asociace propojených žen, překlad autorky.

⁷² Národní unie regionálních rolnických a autonomních organizací, překlad autorky.

52, kde řešily svá specifická práva a zkušenosti (Blackwell 2006: 21-43; Serrano Castro 2000: 21-43).

V roce 2005 se indigenním ženám podařilo v rámci stanov organizace prosadit větší paritu při účasti na rozhodovacím procesu UNORCA. I přes oficiální uznání se však v praxi jejich situace nijak výrazně nezměnila (Morales Hudon – Rousseau 2017: 114). Když se v roce 2009 během národního zasedání ženy z AMMOR snažily odsouhlasené genderové kvóty a genderovou paritu ve vedoucích pozicích prosadit do praxe, byly vedením UNORCA obviněny ze štěpení organizace a následující den vyhoštěny ze zasedání a celá organizace vyloučena z rozhodovacího procesu UNORCA (Núñez Esquer 2009).

Zkušenost s organizací AMMOR ukázala, že i když indigenním ženám genderově smíšené organizace oficiálně přiznávají práva účastnit se rozhodovacího procesu, v praxi jsou tato práva uplatňována minimálně. Znovu se tak potvrdila potřeba vzniku vlastního uskupení, kde nebudou muset vyjednávat o svých cílech s dalšími představiteli, kteří s nimi nesdílejí stejnou zkušenost na základě jejich identity. Participace v AMMOR byla pro indigenní ženy významnou zkušeností při formování kolektivní identity a v budování vlastních organizačních procesů, které mohly přenášet do dalších organizací. Šlo například o koordinaci spolupráce mezi několika regionálními jednotkami na federální úrovni nebo vyjednávání finančních zdrojů s představiteli UNORCA.

Pro zformování ženského indigenního hnutí byla důležitá nejen regionální aktivita, ale také snaha přenést tuto aktivitu na federální úroveň. Z těchto důvodů se rozhodly uspořádat První národní setkání indigenních žen s názvem *Construyendo nuestra historia*,⁷³ které proběhlo v roce 1997 v Oaxace. Tohoto setkání se zúčastnilo více jak 700 indigenních žen z 56 indigenních národů z celé země spolu se zástupci EZLN (Sánchez Nestor 2005: 54). Hlavním cílem a úspěchem hnutí bylo vytvoření národní organizace indigenních žen, která propojí lokální a regionální organizační procesy, které budou viditelné také na mezinárodní úrovni (CONAMI – PNUD 2012: 12-13). Touto organizací byla právě CONAMI.

⁷³ Budování naší historie, překlad autorky.

Druhé národní setkání indigenních žen s názvem *Construyendo la Equidad, Democracia y Justicia*,⁷⁴ proběhlo v roce 2000 ve státě Guerrero s cílem zařadit do aktuálních indigenních požadavků na autonomii také pohled indigenních žen. Setkání se zúčastnilo na 500 indigenních žen z 12 států (Blackwell 2006: 135). Na setkání byla přizvána média a některé z konkrétních problémů byly záměrně medializovány. Jednalo se především o narůstající militarizaci v oblastech indigenních komunit, která souvisela s bojem proti drogám, zároveň však vedla ke zvyšujícímu se násilí proti indigennímu obyvatelstvu, především k ženám. Během setkání zazněla také kritika vládních programů proti chudobě, které zahrnovaly sterilizaci indigenních žen, ve většině případů bez informovaného souhlasu (Ibid.: 135-136). Tyto případy registruje také ONU-DH. Za období 2014 – 2017 bylo těchto zákroků na národní úrovni provedeno 11 037, z nichž velká část byla bez souhlasu žen. Nejpostiženější skupinou jsou právě indigenní ženy, které se mnohdy ani neumějí podepsat (Piña Espinoza – Rodríguez Gutiérrez 2017).

Poslední národní setkání indigenních žen proběhlo v srpnu roku 2019 se zaměřením na identitu z mezigeneračního pohledu, násilí páchané na indigenních ženách a nedostatek politické participace mladých indigenních žen. Požadavky vůči státu deklarované v závěrečné zprávě ukazují, že od dob zformování prvních organizací, nebylo mnoho jejich požadavků převedeno do praxe. Účastnice setkání nadále požadují, aby byly brány jako subjekt práva, aby stát opustil paternalistický a právní způsob při jednání ohledně indigenních práv a přišel s konkrétními kroky k vytvoření důstojného života pro indigenní obyvatele či aby došlo k dekriminalizaci bojovníků za teritoriální práva. Zároveň se obracejí na ženské a indigenní organizace, aby zahrnuły do svých politických agend téma politické participace mladých indigenních žen, sexuální diverzitu a legalizaci potratu (Orobitg 2019). Je tedy očividné, že indigenní ženy do své agendy zařazují také aktuální problémy, které dříve nebyly tak důležité (zmiňovaná legalizace potratů) nebo nebyly společensky přijatelné (sexuální diverzita). Vliv na nová témata má i spolupráce s feministickými organizacemi, díky které indigenní ženy stále rozšiřují svou agendu o nová témata, která se snaží interpretovat z pohledu etnicity.

„Požadavky indigenních žen se od dob [zapatistického] povstání tolik neproměnily, protože ostatní instituce je neuvádějí v praxi.“ ... „Během našich setkání se

⁷⁴ Budování rovnosti, demokracie a spravedlnosti, překlad autorky.

snažíme reagovat na nová témata, která přicházejí z komunit i od státu. Často jsou to témata kontroverzní, jako například homosexualita. I když víme, že některé ze sester jsou lesbičky, jiné sestry o tomto tématu nechtějí diskutovat.“ ... „Setkání nám pomáhají nová témata uchopit, diskutovat a najít společné stanovisko“⁷⁵ (Rozhovor 2020). Národní setkání jsou tak důležitá nejen v organizační rovině, kdy dochází k propojování a koordinaci regionálních procesů, ale také při udržování kolektivní identity, která se stále vyvíjí v závislosti na změnách uvnitř komunit i vně ženské indigenní hnutí.

3.5. Nadnárodní setkávání indigenních žen

Indigenní ženy však nezískávaly zkušenosti pouze z národních setkání. Uvědomovaly si, že aby byl jejich hlas skutečně slyšet, musí ho přenést až na nadnárodní úroveň. V srpnu 1995 se konalo První setkání indigenních žen prvních národů Abya Yala v Quitu, Ekvádor, kde se setkaly indigenní ženy z celého kontinentu. Za Mexiko byly přítomny čtyři indigenní ženy, Martha Sánchez Néstor, Margarita Gutiérrez, Nellys Palomo a Sofia Robles. Cílem bylo vytvořit kolektivní agendu indigenních žen před Čtvrtou světovou konferencí žen v Pekingu pořádanou ještě téhož roku (Valladares de la Cruz 2008: 61). Jedním z důvodů byla předchozí zkušenost ze setkání z přípravného setkání k Pekingu, pořádaného feministickou organizací *Mar de Plata* v Argentině. Indigenní ženy velmi zaskočilo, že si nemohly samy zvolit svou mluvčí, ale že jim byla organizací přidělena. Zároveň se ohrazovaly proti nedostatečnému prostoru, který jim byl nabídnut (Blackwell 2006: 142). Indigenní ženy si tak začaly uvědomovat, že aby byly brány vážně, budou muset vytvořit vlastní a konkrétní agendu. Jak po skončení setkání uvedla Robles: „Bylo pro nás důležité se setkat, protože pevně věříme, že si zasloužíme náš vlastní prostor pro diskuzi o našich problémech a úhlech pohledu, bez uzavírání aliancí s dalšími sektory. Od *Mar de Plata* jsme cítily potřebu hledat přípravný prostor před Pekingem...“⁷⁶ (Robles dle Blackwell 2006: 143).

Druhé kontinentální setkání s názvem *Avanzando en la Diversidad, Construyendo Nuestra Identidad*⁷⁷ bylo pořádáno v roce 1997 v Mexiku. Jedním z hlavních témat bylo vytvoření způsobu a strategie organizace a účasti indigenních žen v rozhodovacím procesu na národní i mezinárodní úrovni a formální ustanovení kontinentální komise pro

⁷⁵ Překlad autorky.

⁷⁶ Překlad autorky.

⁷⁷ Posuny v diverzitě, budování naší identity, překlad autorky.

indigenní ženy. Setkání se zúčastnilo 97 indigenních žen z 15 zemí, které si vyměnily zkušenosti mezi svými jednotlivými organizacemi (ECMIA – CHIRAPAQ 2015: 71). Během Čtvrtého kontinentálního setkání indigenních žen v Limě byla nadnárodní síť setkávání indigenních žen oficiálně ustanovena pod názvem *Enlace Continental de Mujeres Indígenas de Las Américas*⁷⁸ (ECMIA) (Ibid: 73).

Poslední kontinentální setkání v rámci ECMIA proběhlo v únoru 2020 v Mexiku. Setkání se zúčastnilo okolo 300 indigenních žen z celého amerického kontinentu. Hlavním tématem byla analýza všech forem násilí na indigenních ženách (ECMIA 2020). Hernández Castillo, která byla jednou z účastnic, upozorňuje na to, že stát a některá feministická uskupení se snažily tento problém zjednodušovat označováním mužů jako násilníků proti bezbranným ženám. „*Jedná se však o systémový strukturální problém, který reprodukuje politické strany, nejen když obtěžují ženy ve své straně nebo je vyloučí z řídicích pozic, ale také když schvalují zákony, které umožňují drancování, kontaminaci nebo ničení života indigenních komunit*“ (Hernández Castillo 2020).

Utváření aliancí na nadnárodní úrovni pomáhá indigenním ženám posilovat jejich roli jako politických aktérů u mezinárodních organizací, stejně jako u státu, čímž jim otevírá prostor pro získávání především finančních zdrojů (Rozhovor 2020). Na společných setkáních mohou sdílet své zkušenosti s implementací mezinárodních dohod, které jednotlivé státy podepsaly, a s jejich dodržováním. Zároveň rozšiřují své organizační kapacity a jejich vzory, které mohou přenášet na národní a regionální úrovni.

3.6. Odpověď státu na požadavky uznání identity indigenních žen

Jak je z agendy hnutí indigenních žen patrné, uvědomují si, že jejich marginalizace má také strukturální příčiny. Již od 90. let, kdy Mexiko přijalo neoliberalní model ekonomiky, jsou k programům a reformám státu ohledně indigenních obyvatel, včetně indigenních žen, kritické. Redukce sociálních funkcí státu a intervence do ekonomiky ve smyslu svobodného trhu a způsobu vlády, kde lidé přebírají větší zodpovědnost za svůj blahobyť, ovlivnil i podobu sociálních programů zaměřených na indigenní hnutí a ženy (Hernández Castillo 2016: 113-114). Vládní instituce ovšem mají často tendenci vytvářet programy zaměřené na podporu rovnosti genderu a indigenních

⁷⁸ Kontinentální síť indigenních žen z Amerik, překlad autorky.

obyvatel, které neodpovídají potřebám indigenních žen, jako je tomu u některých programů vytvořených *Instituto Nacional de Los Pueblos Indígenas*⁷⁹ (INPI).

INPI, který v roce 1948 původně vznikl vládní vyhláškou jako *Instituto Nacional Indigenista*⁸⁰ (INI), má současné podobě mandát k utváření, regulaci a provádění veřejných politik, programů a projektů, které zaručí provádění a implementaci práv indigenního obyvatelstva a jejich integrální udržitelný rozvoj (INPI 2018a). Během zapatistického povstání se INI účastnil prvních mírových dialogů mezi vládou a EZLN (CDI 2012). Příkladem problematického programu ve vztahu k indigenním ženám je program *Programa Organización Productiva para Mujeres*⁸¹ (POPMI) z roku 2004, který fungoval až do roku 2013. Jeho cílem byla ekonomická pomoc lokálním uskupením indigenních žen za účelem podpory jejich organizace a vzdělávání ohledně projektů spojených s produkcí potravin. Více jak polovina projektů, které byly v rámci POPMI podpořeny, vykazovala dlouhodobější trvání. Díky programu také vzrostla participace indigenních žen ve vedoucích pozicích o 1,3 % za období 2012-2013 (CONEVAL 2013). Výzkum (2019) mezi ženami, které se do programu zapojily, ale ukázal, že generuje více problémů, než příležitostí. Největším problémem je chybějící analýza indigenních komunit, ve kterých participující ženy žijí. Ukazuje se, že příčinou násilí a konfliktů ohledně dosažení cílů projektu jsou především manželé indigenních žen. V komunitách chybí dialog mezi zapojenými stranami, dostatečné školení promotérů a mechanismus předcházení konfliktů (Aceves Ruiz – Álvarez Calderón – Guerrero Rodríguez – Olvera Hernández 2019: 1328). Zároveň autoři výzkumu zdůrazňují, že: „*Je nutné, aby veřejná politika v Mexiku změnila způsob, jakým pracuje, a aby přestala věřit, že realizací produktivních projektů mohou indigenní ženy dosáhnout posílení ve svých aktivitách; je nutné změnit způsob zaměření programů s ohledem na formu organizace, která existuje v komunitách, zvyky, tradice a významy*“⁸² (Ibid:1328). Mexická vláda se snaží na požadavky indigenních žen reagovat především skrze specifické programy, bohužel se však zaměřuje spíše na důsledky než na skutečné příčiny oprese indigenních žen, tak jako tomu bylo i v případě POPMI. Program se zaměřil na ekonomické zlepšení

⁷⁹ Národní institut indigenních obyvatel, překlad autorky.

⁸⁰ Národní indigenní institut, překlad autorky. Od roku 2003 byl ustanoven jako *Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas* (CDI) a od roku 2018 jako *Instituto Nacional de Los Pueblos Indígenas* (INPI) (SEGOB 2018).

⁸¹ Program organizace produkce pro ženy, překlad autorky.

⁸² Překlad autorky.

situace indigenních žen a přímou podporu jejich projektů, nezkoumal však další okolnosti, které mohly výsledky programu ovlivnit, jako například omezení participace ze strany rodiny nebo kontrola finančních zisků plynoucích z projektu manželem účastnic (Ibid: 1327-1328). Dopady těchto programů, především ekonomických, jsou spíše krátkodobé. Problematickým přístupem vlády také je, že často „hlásá“ hrdost na kulturní diverzitu Mexika a vyzdvihuje kulturní prvky, které reprezentují indigenní obyvatelé. Nezkoumá však problémy uvnitř indigenních komunit a požadavky na ta práva, která jsou proti ekonomickým zájmům státu jako např. právo rozhodovat o přírodních zdrojích na území indigenních obyvatel (Rozhovor 2020).

V roce 2001 ustanovila mexická vláda *Instituto Nacional de las Mujeres*⁸³ (INMUERES), který má za cíl koordinovat dodržování národní politiky genderové rovnosti a pomoci vymýcení násilí na ženách (INMUJERES nedatováno). INMUJERES se snaží naplňovat dva hlavní programy. První se snaží posilovat genderovou perspektivu skrze koordinaci lokálních institucí v rámci posilování veřejných politik zaměřených na rovnost genderu. Druhým je *Fondo por igualdad*,⁸⁴ který poskytuje finance na chod občanských organizací v boji proti genderové nerovnosti (EQUIS 2014: 12). Žádný z grantů však není směřován konkrétně indigenním ženám. Jinak tomu není ani v nejnovějším programu *Fondo para Bienstar y el Avance de las Mujeres*⁸⁵ (FOBAM) z března roku 2020, který je v době psaní práce otevřen žádostem o grant ženským organizacím na lokálních úrovních (INMUJERES 2020)⁸⁶. Programy a fondy jsou sice otevřeny také indigenním ženám a jejich organizacím, v širším hledisku jsou však reálné dopady na změnu jejich podmínek minimální, protože o finanční granty musí soutěžit s organizacemi dalších hnutí. Konkrétních projektů určených jen pro ně je naprosté minimum. V reakci na to Feministická organizace *Instituto de Liderazgo Simone de Beauvoir*⁸⁷ (ILSB), která sdružuje také indigenní ženy, v roce 2019 vyzvala výbor Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) k apelování na mexické vládní instituce s požadavkem, aby všechny programy a veřejná politika zaměřená na odstranění chudoby obsahovaly genderové hledisko a interkulturní přístup (ILSB 2019).

⁸³ Národní institut žen, překlad autorky.

⁸⁴ Fond pro rovnost, překlad autorky.

⁸⁵ Fond pro blahobyt a pokrok žen, překlad autorky.

⁸⁶ Status projektu naposledy ověřen 15. 6. 2020.

⁸⁷ Institut vedení Simone de Beauvoir, překlad autorky.

Programy a veřejná politika byly také ovlivněny ústavními změnami. Jedním z takových případů je již zmiňovaná reforma Článku 2 Ústavy z roku 1992, kde bylo Mexiko oficiálně uznáno jako kulturně pluralitní stát (Diario Oficial 1992). Od tohoto momentu indigenní hnutí začalo aktivně požadovat participaci svých zástupců na veřejných konzultacích k ustanovení regulačního zákona, který měl přesně definovat, jak bude reforma aplikována. Vzniklo fórum pro konzultace, které však bylo silně spjato s členstvím ve straně PRI. Navíc, 99 % členů tvořili muži. Na dotaz, proč neparticipuje více žen, odpověděli, že ženy nemají o politiku zájem (Hernández Castillo 2016: 128).

Výsledné dopady reformy v praxi byly minimální. Vláda se snažila poskytovat pomoc indigenním obyvatelům skrze speciální projekty, i ty však byly zaměřené jen na důsledky problémů, nikoliv na řešení jejich příčin. Jedním z takových byl *Programa Nacional de Solidaridad*,⁸⁸ který měl pomoci bojovat s chudobou indigenních obyvatel. Kromě ideologického zaměření se potýkal také se zjednodušenou formou vidění problému. Rozvojové programy byly mířeny obecně na indigenní obyvatelstvo a nereflekovaly vnitřní diverzitu hnutí. Pokud se některé z programů snažily mířit na indigenní ženy, byly zaměřeny na vzdělání, zdraví a rodinný blahobyt. Jednalo se o projekty zaměřené na jejich „tradiční“ roli v komunitě, kde byly brány jako pečovatelky a matky (Bonfil Sánchez – del Pont Lalli 1999: 253-260).

Další reforma Ústavy z roku 2001 bývá často označována jako „indigenní protireforma“ (Hernández Castillo – Sider – Sierra 2013: 23). Reforma měla být výsledkem zapatistického boje za indigenní práva, nakonec však byly zapatistické požadavky zahrnuty jen ve velmi omezeném znění. Během politické debaty před přijetím reformy se objevovaly námitky, že nelze uznat plnou indigenní autonomii, protože by došlo k potlačování lidských práv. Konkrétně mělo jít o porušování práv žen, které by tak byly bez jakékoli možnosti kontroly vystaveny opresivním zvykům a tradicím (Ibid.: 24). Samotné indigenní ženy však nikdy nic takového oficiálně nedeklarovaly. „*Součástí některých argumentů proti přijetí požadavků [indigenních obyvatel] bylo, že by mohly poškozovat [indigenní] ženy. Tím měli na mysli tradice a zvyky jako nucené sňatky nebo nerespektování reprodukčních práv.*“ ... „*Šlo ale o zneužívání našich požadavků k ospravedlnění neochoty aplikovat indigenní požadavky, které nejsou v souladu*

⁸⁸ Národní program solidarity, překlad autorky.

s neoliberalní politikou státu. Například, pokud by bylo uznáno právo na teritorium a přírodní zdroje, nebylo by možné snadno realizovat některé megaprojekty, jako je aktuální Tren Maya,⁸⁹ který významně ovlivní některé indigenní komunity a ničí jejich životní prostředí⁹⁰ (Rozhovor 2020). I z toho lze vyvodit, že si vládní instituce uvědomují existenci specifických problémů indigenních žen a jejich identity, ačkoliv se jí v tomto smyslu snaží využít jako omluvu pro nemožnost implementace plných indigenních požadavků do ústavního práva.

Další zákony, které dopadly na indigenní obyvatele, především pak ženy, ačkoliv jim nebyly přímo směřovány, jsou také *Reforma Código Penal*⁹¹ z roku 2007 a *Ley de Seguridad Nacional*⁹² z roku 2010. Oba zákony se snaží bojovat s organizovaným zločinem a obchodem s drogami (Secretaria de Gobernación 2007; Cámara de Diputados 2010). Pro indigenní obyvatele měly ten důsledek, že došlo ke zvýšení militarizace indigenních oblastí a zároveň ke zvýšení násilí ze strany vládních vojáků, především vůči indigenním ženám, které často zůstávají sami doma jenom s dětmi (Rozhovor 2020). Na indigenní obyvatele a ženy významně dopadá i zneužívání zákona pro kriminalizaci sociálních hnutí ve snaze zajistit obchodníky s drogami z indigenních řad. Mnoho indigenních aktivistů, včetně žen, je tak zatýkáno nebo zavražděno z důvodu podezření z účasti na organizovaném zločinu⁹³ (Hernández Castillo – Sider – Sierra 2013: 30).

Obecně indigenní ženy politice státu vyčítají velký důraz na legislativní změny ve prospěch indigenního obyvatelstva a žen, ale minimální pozornost ke skutečnému uvedení těchto změn do praxe. V mnoha případech státní instituce nedodržují doporučení indigenních komunit, které byly představeny během konzultací,⁹⁴ a finální rozhodnutí přijímají v osekané podobě, která není v souladu s komplexními požadavky indigenních žen (Rozhovor 2020). Stát se snaží na požadavky hnutí reagovat skrze utváření institutů a speciálních programů, mnohdy se však zdá, že jde spíše o symbolické kroky, jak požadavky hnutí alespoň částečně uspokojit.

⁸⁹ *Tren Maya* je projekt na vybudování osobní železniční dopravy s důrazem na turismus na poloostrově Yucatan (FONATUR – Secretaria de Turismo 2020).

⁹⁰ Překlad autorky.

⁹¹ Reforma trestního zákona, překlad autorky.

⁹² Zákon o národní bezpečnosti, překlad autorky.

⁹³ Jedna z takových posledních vražd z počátku roku 2020, která rezonovala v ženském indigenním hnutí ale i celém Mexiku, byla vražda umělkyně a aktivistky v boji za práva žen, imigrantů a životní prostředí Isabel Cabanillas de la Torre (FILAC 2020).

⁹⁴ Např. v souvislosti s již zmiňovaným Tren Maya.

3.7. Identita indigenních žen v mezinárodním prostředí

Neoliberální model ekonomiky a globalizace ovlivnily také způsob, jakým indigenním ženám pomáhaly mezinárodní organizace. Během 80. a 90. let byly jejich programy, podobně jako u vládních programů, spíše než na řešení strukturálních problémů a diskriminačních ideologií zaměřeny na podporu konkrétních projektů, které reprodukovaly tradiční genderové role (např. podpora projektů zaměřených na produkci potravin) (Hernández Castillo 2016: 116). Programy tak převáděly na samotné indigenní ženy více zodpovědnosti při snaze o zajištění vlastního blahobytu, což vycházelo z podstaty neoliberálního modelu.

Tyto programy byly ovlivněny přístupem zvaným *Women in Development*⁹⁵ (WID), který se od 60. let snaží zlepšit pozici a zapojení žen v globální ekonomice (Koczberski 1998). Zkušenosti indigenních žen, které z programů ovlivněných tímto přístupem čerpaly finanční zdroje na konkrétní problémy jako nové technologie do zemědělství či integrace do tržního hospodářství, ukázaly, že nijak nemění národní, komunitní ani rodinné struktury. Podobně na indigenní ženy dopadaly programy Agentury spojených států pro mezinárodní rozvoj (USAID), která přistupovala k ženám jako k „nevyužitému zdroji, který je schopen přinést ekonomický prospěch obecnému rozvoji“ (Hernández Castillo 2016: 117). Bohužel indigenní ženy, jakožto členky indigenních komunit s vlastními ekonomickými systémy a tradicemi, byly viděny jako „brzdy“ tohoto rozvoje vyloučených žen (Ibid.: 118).

Mezinárodní struktury tak skrze své programy dále reprodukovaly vnímání etnicity jako důvodu jejich ekonomické zaostalosti, a dle genderu jim zase byly přisuzovány jen typicky ženské činnosti jako pěstování plodin. Z těchto důvodů byly indigenní ženy považovány za neaktivní složku společnosti, která nemá snahu se politicky angažovat. Tyto zkušenosti vedly k participaci indigenních žen na nadnárodní úrovni, kde se postupně staly viditelnými aktivními politickými aktéry (Rozhovor 2020). Navíc, uznání v mezinárodním prostoru je zviditelňuje také na úrovni státu.

Důležitým partnerem indigenních žen na mezinárodní úrovni je OSN. Konkrétně se jedná o podvýbor ONU *Mujeres* a Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW). CEDAW je mezinárodní smlouva, kterou v roce 1979 přijalo Valné

⁹⁵ Ženy v rozvoji, překlad autorky.

shromáždění OSN. Mexiko smlouvu ratifikovalo v roce 1981 (CNDH 2012). Význam CEDAW je především v tom, že se jedná o první nástroj, který výslovně uznává znevýhodňující strukturální podmínky žen a zvažuje různé formy jejich diskriminace (CEDAW 1979). CEDAW provádí různá pozorování a také dává doporučení vládám signatářských zemí. V posledním doporučení Mexické vládě z roku 2017 (poprvé vydáno v roce 2012) nabádá k odstranění překážek politické participace indigenních žen a naplnění závazku, že politické strany použijí 2 % z veřejných fondů pro usnadnění politické participace žen se speciálním důrazem na participaci indigenních žen na úrovni obcí (ONU Mujeres 2017: 23). Ačkoliv CEDAW ve zprávě vyjádřil uznání úsilí státu o zvýšení počtu žen participujících na politickém životě, formuloval také obavy ohledně nízkého počtu konkrétně indigenních žen, které politicky participují (ONU-DH 2012: 20). Druhá část doporučení se zaměřovala na indigenní ženy v rurálních oblastech. V té byla vyzdvihnuta snaha o pomoc indigenním ženám v prevenci násilí, oblasti zdraví a reprodukčních práv, zároveň ale byla vyjádřena obava ohledně chudoby, analfabetismu a dalších příčin diskriminace, kterými indigenní ženy trpí⁹⁶ (ONU-DH 2012: 25-26). Dle analýzy CEDAW je znovu vidět, že stát se snaží pozici indigenních žen zlepšit, ovšem pouze skrze konkrétní programy, které se zaměřují na tradiční role žen.

OSN a jeho podvýbory se snaží na mexický stát apelovat, aby dodržoval práva indigenních žen, dávat doporučení a provádět analýzy stavu jejich práv. Indigenním ženám samotným se snaží pomáhat skrze vlastní projekty a školení, zároveň spolupracuje s místními organizacemi indigenních žen (CONAMI). Stejně jako samotné indigenní ženy, i OSN poukazuje na problémovou aplikaci zákonů do praxe. „...*existuje mezera v provádění mezi tím, co je stanoveno v zákonech, plánech, programech a rozpočtech o právech, a stupněm plnění práv v praxi a v každodenním životě*“⁹⁷ (ONU Mujeres 2020).

OSN a jeho výbory jsou pro indigenní ženy dalším důležitým partnerem, který pomáhá nejen s doporučeními státu, ale také přímo samotnému hnutí v organizačních záležitostech a s jeho agendou, jak bude vysvětleno v další kapitole na konkrétním příkladu organizace CONAMI.

⁹⁶ Příkladem může být ustanovení desítek tzv. *Casa de la Mujer Indígena y Afroamericana* (CAMI), kterým bude věnována větší pozornost v další kapitole.

⁹⁷ Překlad autorky.

4. Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas – CONAMI

4.1. CONAMI – proč vznikla?

Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas, zkráceně CONAMI, je autonomní organizací indigenních žen působící na federální (národní) úrovni v Mexiku. Vznikla s cílem koordinace a konsolidace organizace indigenních žen na národní úrovni. Jedním z impulzů k vytvoření CONAMI bylo vybudování prostoru, kde mohou indigenní ženy důvěrně a svobodně vyjádřit své myšlenky, návrhy a požadavky a kde posílí své vůdčí pozice (CONAMI – PNUD 2012: 20–21). Účastnice rozhovoru popisují CONAMI jako: „*prostor pro indigenní ženy, kde můžeme diskutovat a společně analyzovat své zkušenosti, navrhnout postupy v rámci boje za naše práva,*“ ... „*vzdělávat se a trénovat v organizačních a vedoucích pozicích v komunitách, na národní i mezinárodní úrovni*“ ... „*[CONAMI] vznikla, aby indigenní ženy měly svůj autonomní prostor, ve kterém by mohly společně představovat své požadavky týkající se jejich individuálních, ale i kolektivních práv vůči jejich komunitám, státu a indigenním, feministickým a mezinárodním organizacím*“ ... „*aby respektovaly jejich etnickou a genderovou identitu uvnitř i vně komunit*“⁹⁸ (Rozhovor 2020).

Martha Sánchez Nestor, jedna ze zakladatelek CONAMI a její bývalá hlavní koordinátorka v letech 2002 a 2003, popsala význam organizace na národní úrovni. „... *dnes se tento vlastní prostor uznává jako národní organizace, která si vytyčuje vytvářet návrhy a bránit politické postoje, které hledají rovnost ve všech ohledech; proto pracujeme uvnitř komunit našeho lidu a uvnitř společnosti, aby se uznala za kulturně pluralitní a multietnickou, ne v diskurzech, ale v každodennosti, kde se veřejná politika neglobalizuje do formy pomoci „ženám“, ale respektuje a navazuje na specifika, které jsou zřetelná v sociálních, ekonomických, kulturních, geografických a politických rozdílech*“⁹⁹ (Sánchez Nestor 2005: 96). CONAMI je tedy místem, který byl vytvořen pro indigenní ženy a zároveň je těmito ženami veden. „*Chtěly jsme mluvit sami za sebe*“¹⁰⁰ (Rozhovor 2020). „*Byly tu společnice,*¹⁰¹ *které přijely do indigenních komunit, aby mluvily jménem indigenních žen, reprezentovat nás, pomáhaly nám, podporovaly nás*

⁹⁸ Překlad autorky.

⁹⁹ Překlad autorky.

¹⁰⁰ Překlad autorky.

¹⁰¹ V originále použit výraz *compañeras*.

... a my jsme vděčné za jejich podporu, protože díky některým z nich indigenní ženy dosáhly mnoha věcí. Ale existuje jich také mnoho takových, které nerespektují boj nebo proces, který jako indigenní ženy máme¹⁰²“ (Pérez dle Morales Hudon 2017: 472).

Indigenní ženy si uvědomovaly, že vytvoření vlastního prostoru, který byl zformován ženami s podobnými zkušenostmi s útlakem, je důležitým krokem v boji za jejich kolektivní a individuální práva jak uvnitř jejich komunit, tak vůči vnějším aktérům. Daly tím jasně najevo, že jsou aktivními aktérkami hnutí v boji za svá práva, které sami utvářejí a prosazují. CONAMI ve svých cílech odráží jejich potřeby, které vyplývají z jejich etnické a genderové identity. V tomto prostředí vytvořeném na základě jejich kolektivní identity nikdo nezpochybnuje jejich specifické požadavky, ani se nesnaží je přeformulovat podle odlišných vizí, které mají např. některé feministické organizace. Zároveň se ale nezříkají spolupráce a pomoci od organizací dalších sociálních hnutí.

Proces konsolidace CONAMI byl také výsledkem organizačních procesů na regionální úrovni. „Cílem CONAMI je koordinace organizací indigenních žen z jednotlivých mexických regionů a podpora jejich pozice ve vedení těchto organizací.“ ... „Bez organizace v regionech by CONAMI nemohla vzniknout a fungovat“¹⁰³ (Rozhovor 2020). Právě hustá síť jednotlivých uskupení a organizací byla jednou z příčin vzniku CONAMI, která se snaží požadavky těchto lokálních skupin formulovat na federální úrovni. Její konsolidace je tak částečně výsledkem silné organizace indigenních žen v jednotlivých mexických státech a regionech.

4.2. Politická agenda CONAMI jako výsledek zformování kolektivní identity indigenních žen

V roce 2012 za pomoci PNUD organizace CONAMI zorganizovala seminář na téma *Indigenní ženy: Nový vztah se státem před volbami 2012* ve dnech 16. – 18. února v Mexico City. Hlavním cílem bylo vytvoření a konsolidace návrhů ke zformování národní politické agendy indigenních žen v Mexiku, jejich uznání jako politicky aktivních aktérů, ustanovení přímého dialogu s národními a lokálními vládními institucemi a uznání v národním a mezinárodním jurisdikčním rámci (CONAMI –

¹⁰² Překlad autorky.

¹⁰³ Překlad autorky.

PNUD: 9–10). Konkrétně a specificky formulovaná agenda měla pomoci zviditelnit a legitimovat ženské indigenní hnutí před dalšími aktéry, a uznat je jako subjekty práva.

Pro představu toho, na základě jakých klíčů indigenní ženy z CONAMI formovaly svou identitu a organizaci (za pomoci hustých regionálních sítí indigenních žen), je třeba si stručně tuto agendu představit. Svou politickou agendu rozdělily do pěti tematických okruhů: kulturní práva, právo na území a přírodní zdroje, politická práva a právo na svobodně přístupné a informované včasné konzultace, ekonomická práva a potravinová suverenita a právo na zdraví, sexuální a reprodukční práva spolu s právem na život bez násilí.

4.2.1. Kulturní práva (identita, vzdělání a technologie)

Zásadním požadavkem kulturních práv indigenních žen je respektování jejich indigenní identity. Požadují respekt svých znalostí, které jsou součástí jejich světonázoru. Zároveň žádají respekt k posvátným a komunitním místům se speciálním důrazem na odvrácenou tvář turismu, který tato místa proměňuje ve „výkladní skříň“, ze kterých profitují jiní. Důraz kladou také na plnění programů vlády jako bilingvní a mezikulturní vzdělávání, které je uznáváno z právního hlediska, efektivní převedení do praxe však většinou chybí, nebo nerespektuje způsob života v indigenních komunitách. Požadují právo na informace, komunikaci a svobodné vyjádření. Zvláštní důraz je kladen na respekt indigenních médií jako jsou rádia, periodika a televizní kanály. Především žádají zastavení pronásledování, obtěžování a kriminalizaci indigenních pracovníků v komunikačních médiích. Požadují také vybudování potřebné infrastruktury k zajištění přístupu ke komunikačním a informačním médiím (CONAMI – PNUD 2012: 29–32).

4.2.2. Právo na území a přírodní zdroje

Území je pro indigenní ženy součástí jejich identity, kde vytvářejí své vztahy, významy a symboly, které identifikují jejich lid. Právo na území je integrálním konceptem, který zahrnuje nejen právo na vykonávání kulturních zvyků, ale také vliv nad tím, co se v tomto prostoru děje, a využívání přírodních zdrojů v souladu se zvyky a tradicemi. Zdůrazňují své právo na svobodné konzultace, včasné a informované před každým aktem, který se týká jejich teritoria a přírodních zdrojů. Požadují, aby výsledek těchto konzultací byl závazný a uznával také roli žen. Zdůrazňují, že jsou to právě ženy, kdo nejvíce trpí činností nadnárodních firem, které drancují jejich území, protože téměř

celý život žijí a pracují ve svých komunitách, zatímco jejich muži jsou nuceni hledat práci mimo komunitu. Činnost nadnárodních firem také ovlivňuje zdraví celých komunit. Indigenní ženy proto stát žádají o právní regulaci jejich činnosti. Upozorňují, že kvůli těžbě a vykořisťování jejich území jsou násilně vysídlovány a nuceny přijmout městský způsob života, který je jim cizí. Díky náročné adaptaci jsou náchylnější vůči zločinu, násilí, sexuálnímu zneužívání, chudobě a nezaměstnanosti (CONAMI – PNUD 2012: 33–36).

4.2.3. Politická práva

Indigenní ženy jsou politicky aktivní na komunitní, národní i nadnárodní úrovni, ve smíšených indigenní i vlastních organizacích. Stále ale chybí dostatečná snaha o nastolení rovnosti v participaci indigenních žen a mužů. Z tohoto důvodu žádají, aby stát uznal spolu se zohledněním role žen formu indigenní organizace a indigenních normativních systémů. Dále žádají, aby stát zajistil dodržování plné účasti indigenních žen na komunitní i státní úrovni rozhodovacího procesu v různých vládních orgánech a institucích. Konkrétně žádají Federální volební institut a Volební tribunál soudní moci federace, aby sledovaly a zajišťovaly politickou účast indigenních žen za stejných podmínek jak pro neindigenní ženy a muže. Dále žádají politické strany, aby do své politiky zahrnuly indigenních perspektivu a umožnily participaci indigenních žen (CONAMI – PNUD 2012: 36–39).

Indigenní ženy odsuzují násilí, konfrontace a války mezi indigenními obyvateli a státem a žádají zajištění dialogů a dohod, které budou zvýhodňovat obě strany. Aby mohly být všechny tyto požadavky efektivně naplněny, bude potřeba změnit jurisdikční rámec země, který uzná indigenní ženy jako subjekty kolektivního i individuálního práva. Navrhují, aby všechny tři mocenské složky státu převzaly závazek, který CONAMI v této politické agendě předkládá (Ibid.: 39–41).

4.2.4. Ekonomická a sociální práva

Základními principem indigenních komunit je rozvoj s respektem k životu a harmonii vůči všemi složkami živé přírody. Indigenní ženy po státu žádají respekt jejich způsobu pěstování a využívání semen, které je narušováno skrze vládní programy distribuující geneticky upravená semena, což ohrožuje jejich potravinovou soběstačnost. Žádají, aby stát zastavil kontaminaci jejich území hnojivy, insekticidy, toxickými odpady

a dalšími škodlivými látkami. Požadují, aby stát upřednostňoval investice do venkova, které jsou fundamentální pro přežití indigenních komunit. Naopak kritizují jeho přístup, který přetváří indigenní území, lid a zdroje do turistických atrakcí. Místo toho požadují posílení lokálních ekonomik (CONAMI – PNUD 2012: 41–43).

Indigenní ženy také odsuzují současný model ekonomiky, který generuje chudnutí indigenních komunit, s největším dopadem na indigenní ženy. Proto požadují od státu respekt k jejich ekonomickým iniciativám jako je družstevní nebo solidární ekonomika a posílení participace indigenních žen v ekonomickém životě pomocí zjednodušení přístupu pro práci ve službách, vědě a výzkumu. Dále požadují, aby vláda dodržovala mandát k zajištění důstojného života s důrazem na indigenní ženy a děti, jehož součástí je přístup k výživě, vodě a bezpečnosti. V neposlední řadě žádají revizi NAFTA, která je staví do konkurenční nevýhody oproti vnitřnímu i vnějšímu trhu (Ibid.: 43–44).

4.2.5. Právo na zdraví, sexuální a reprodukční práva a právo na život bez násilí

Indigenní ženy jsou nejvíce postižené násilím díky chudobě, analfabetismu, mateřské úmrtnosti a vraždám. Žádají, aby stát přijal pluralitně kulturní perspektivu, především s důrazem na etnicitu a gender, protože neexistují přesná data, která by ukazovala, v jak velké míře indigenní ženy čelí různým formám násilí. Především žádají o zahrnutí etnické perspektivy při vyšetřování vražd žen z důvodu, že jsou ženami, tzv. *feminicidos*. Požadují, aby stát uznal existenci strukturálního násilí, v případě indigenních žen vycházejícího z neoliberalismu a agresivního rozvoje, a také násilí vycházející z tradic, ze strany státu, rodinné násilí, násilí produkované ozbrojenými konflikty a militarizací v důsledku v boji s organizovaným zločinem a v boji proti obchodu s drogami. Hrozbou je také nedobrovolná migrace, násilné vysídlování, HIV a AIDS, znásilňování a *feminicidos*. Důrazně odsuzují kriminalizaci indigenních aktivistek v boji za indigenní práva a zároveň žádají o umožnění a usnadnění participace indigenních žen na výkonu spravedlnosti (CONAMI – PNUD 2012: 44–47).

Kritizují nedostatečné zajištění zdravotnické infrastruktury a komodifikace zdraví. Požadují univerzální a svobodnou zdravotní péči a zdravotnictví s multikulturní vizí, které respektuje indigenní léčebné postupy tradičních léčitelů. Nechtějí nadále pokračovat v programech nutících je podstupovat gynekologické prohlídky či nucenou sterilizaci. Požadují včasné a dostatečné informace spolu se sexuálním vzděláváním

v multikulturním prostředí, které jim umožní svobodně rozhodovat o svém těle (Ibid.: 47–48).

Politická agenda CONAMI odráží požadavky indigenních žen, které jsou aktivní v boji za svá práva na regionálních úrovních. Zformulována byla díky setkávání těchto žen během seminářů či workshopů, které CONAMI pomáhala pořádat (Rozhovor 2020). Indigenní ženy z CONAMI v těchto pěti kategoriích formulují své politické požadavky a zkušenosti s útlakem, který jejich život ovlivňuje od komunitární až po nadnárodní úroveň. Na první pohled se může zdát, že jsou jejich požadavky totožné s požadavky genderově smíšeného indigenního hnutí. Ačkoliv tomu v mnoha oblastech skutečně je, např. požadavek na území a přírodní zdroje, k těmto požadavkům přidávají svá specifická práva, která vycházejí z další složky jejich identity, genderu (sexuální a reprodukční práva atd.). Některé z požadavků z indigenního hnutí indigenní ženy přejímají, přidávají jim ale vlastní významy (např. politická a ekonomická participace). Všem svým požadavkům dávají stejnou váhu a díky předchozím zkušenostem s participací v organizacích genderově smíšeného indigenního a feministického hnutí, ale i běžnému životu v indigenních komunitách si uvědomují, že svou identitu budují dle odlišných sociálních kategorií. Ačkoliv se považují také za součást indigenního hnutí, jejich politická agenda je odrazem kolektivní identity jako indigenních žen, ne pouze jako žen či indigenních osob, a vychází ze strukturálního, ale i vnitřního útlaku uvnitř indigenního a feministického hnutí.

4.3. Konsolidace CONAMI ve vztahu s organizacemi indigenního a feministického hnutí, mezinárodních organizací a OSN

4.3.1. Druhé národní setkání indigenních žen v roce 1997 v Oaxace

Během Druhého národního setkání indigenních žen ve dnech 29. – 31. srpna 1997 v Oaxace bylo oficiálně rozhodnuto o vytvoření autonomní organizace indigenních žen CONAMI. Kromě potřeby vlastního prostoru a organizace na národní úrovni bylo dalším impulzem Druhé kontinentální setkání indigenních žen, organizované v rámci příprav na světovou konferenci žen v Pekingu. Na tomto setkání chtěly indigenní ženy představit svůj vlastní dokument s požadavky, který by nebyl formulován skrze žádného zástupce, a přispěl k posílení legitimacy indigenních žen na mezinárodní úrovni (Valladares de la Cruz 2008: 61).

Setkání se zúčastnilo 118 zástupců organizací indigenního a feministického hnutí a také samostatných organizací indigenních žen. Mezi hlavní organizátory tohoto setkání patřily již zmiňované organizace ANIPA a ženský výbor CNI (Sánchez Nestor 2005: 54). Ženy z těchto dvou organizací organizovaly setkání na lokální a regionální úrovni již před druhým národním setkáním, kde se snažily vytvořit společnou agendu, jak zviditelnit problémy indigenních žen. I přes rozpory mezi jednotlivými organizacemi se jim nakonec podařilo dohodnout. *„Bylo dohodnuto, že [členky jednotlivých organizací] nebudou diskutovat o svých vlastních organizacích, a že se spíše zviditelní jako indigenní ženy“*¹⁰⁴ (CONAMI – PNUD 2012: 19).

Během těchto přípravných setkání docházelo k propojování indigenních žen z jednotlivých indigenních organizací. Zde si uvědomovaly, že ke zviditelnění problémů a požadavků jejich hnutí bude potřeba se sjednotit a skrze zvolené zástupce formulovat výslednou agendu vůči vnějším aktérům. K tomu bylo nejprve potřeba překonat vnitřní rozdíly jejich vlastního hnutí. Důkazem překonání těchto rozdílů a vytvoření dostatečně silné aliance bylo vytvoření legitimního zástupce na federální úrovni v podobě CONAMI.

4.3.2. Příklady spolupráce CONAMI s indigenními organizacemi ANIPA, CNI a feministickou organizací K'inal Antzetik

Především v prvních letech CONAMI hrály v jejím fungování důležitou roli organizace ANIPA, CNI a K'inal Antzetik, které CONAMI pomohly s organizačními procesy a zajišťováním zdrojů (Rozhovor 2020). Mezi nejvýraznější osobnosti, které stály u formování CONAMI, a zároveň byly členkami organizace ANIPA nebo CNI, byly například již zmiňované Margarita Guttierrez a Sofia Robles, které stály v čele CONAMI v letech 1997 – 1999, María de Jesús Patricio Martínez, známá jako Marichuy, která organizaci zastupovala v letech 2000 a 2001, nebo Martha Sánchez Nestor, která byla hlavní koordinátorkou CONAMI v letech 2002 a 2003. Pozice hlavní koordinátorky CONAMI není vedoucí organizace ve smyslu, v jakém tomu bývá u jiných organizací indigenního hnutí. Hlavní koordinátorka nemá finální rozhodující hlas v záležitostech organizace, vždy je potřeba dosáhnout schody. Její funkcí je především zastupování organizace navenek vůči vnějším aktérům (Rozhovor 2020).

¹⁰⁴ Překlad autorky.

Ženy, které se staly hlavními představitelkami, přinesly do CONAMI své zkušenosti s participací v dalších organizacích. Tyto zkušenosti jim umožnily CONAMI efektivně zastupovat při vyjednávání s vnějšími aktéry. Kromě dovedností, které je do této pozice kvalifikovaly, byly již mezi ostatními sociálními hnutími respektované a dobře viditelné jako zastánkyně specifických práv indigenních žen, což usnadňovalo vzájemnou komunikaci (Rozhovor 2020). Díky dřívější aktivitě v organizacích indigenního a feministického hnutí tak byly hlavní koordinátorky CONAMI uznávány jako legitimní zástupci indigenních žen jak v rámci svého hnutí, tak vůči vnějším aktérům.

Sánchez Nestor zhodnotila svou dřívější participaci ve smíšených indigenních organizacích a ANIPA jako způsob, kterým se učila organizačním dovednostem, které mohla nadále využít i v CONAMI. „... umožnily mi, abych se s nimi zapojila do vyjednávání nebo dialogů s vládou. Díky tomu mi umožnily poznat, jak se to dělá, jak se vyjednává, jaké byly požadavky, jak odpovídali úředníci atd. Umožnily mi být uvnitř mnoha důležitých mužských prostorů“¹⁰⁵ (Sánchez Nestor dle Orozco Pimentel 2019: 143). Zároveň vysvětluje důležitost participace v autonomních organizacích indigenních žen. „... v ženských prostorech jsem měla větší příležitosti k růstu a participaci, byly výzvou pokračovat v budování rozmanitosti, což je obrovská výzva, která není jednoduchá, nejen díky generační rozmanitosti, ale také rozmanitosti v názorech, v tom, jak odlišní jsme jako indigenní lid, a také ve způsobu vedení. Proto pokračovat bylo výzvou stejně jako přiznání si, že existuje mnoho překážek k dosažení skutečné aliance a jednoty“¹⁰⁶ (Sánchez Nestor dle Orozco Pimentel 2019: 144).

Podobnou zkušenost s participací v CNI popisuje i jedna z účastnic rozhovoru. „Participace ve společném prostoru s [indigenními] muži mi dala mnoho zkušeností, které jsem mohla využít i v CONAMI. Naučila jsem se, jakým způsobem vést dialog, jak reagovat na kritiku a jak bránit vlastní přesvědčení, ...“ „Zkušeností bylo také vyjednávání se zástupci jiných organizací a zástupci státu například při organizování národních setkání.“ ... „Díky některým kontaktům dnes vím, kam se v některých záležitostech obrátit.“ ... „Zároveň jsem ale chtěla být součástí organizace pouze [indigenních] žen,

¹⁰⁵ Překlad autorky.

¹⁰⁶ Překlad autorky.

*protože jsem si uvědomovala, že společně bude náš hlas silnější a více slyšet*¹⁰⁷ (Rozhovor 2020). Tyto zkušenosti ukazují, že participací ve smíšených organizacích přejaly indigenní ženy některé vzorce organizačních procesů, které dokázaly přenést i do CONAMI. Díky získaným dovednostem jak vést dialog nebo jak vyjednávat s vnějšími aktéry, ale i rozdíly uvnitř hnutí, pomohly udržet pozici CONAMI na federální úrovni. Pokud by členky nedokázaly vyjednávat své postavení vůči vnějším aktérům a překonávat rozdíly, které mezi jednotlivými členkami existují, legitimita CONAMI jako zástupce indigenních žen by slábla uvnitř i vně hnutí indigenních žen. Organizovat se na federální a mezinárodní úrovni bez konkrétní organizace, která by zastupovala přesvědčení a cíle jednotlivých lokálních a regionálních uskupení, by bylo velice obtížné především z hlediska zajišťování zdrojů pro fungování organizace (Rozhovor 2020).

Spolupráce mezi CONAMI, ANIPA a CNI ale nekončí pouze na úrovni jednotlivých členek. Organizace spolu nadále udržují kontakty a podílí se na organizování společných setkání či workshopů. Jedním z příkladů je společná organizace Druhého kontinentálního setkání Indigenních žen ve dnech 4. – 7. prosince roku 1997 v Mexico City (Valladares de la Cruz 2004: 143). Indigenní ženy z těchto organizací společně zorganizovaly také národní setkání s tehdejší Nejvyšší komisařkou pro lidská práva Mary Robinson v roce 1999, kde společně představily situaci lidských práv v Mexiku (Orozco Pimentel 2019: 136). Spolupráce a sdílení aktivit CONAMI s dalšími organizacemi usnadňuje nejen šíření povědomí a vzdělávání indigenních žen v oblasti individuálních práv, ale také snižuje náklady, které s sebou organizace setkání či workshopů nese (Rozhovor 2020). Činnost CONAMI tak byla díky spolupráci usnadněna z organizačního i finančního hlediska.

Důležitým partnerem CONAMI je také výše uvedená nezisková feministická organizace K'inál Antzetik,¹⁰⁸ která vznikla v roce 1995. Od svého vzniku až doposud podporuje organizační procesy indigenních žen skrze poradenství či hledání řešení indigenních problémů a konfliktů ve spolupráci s institucemi, které se tématikou indigenních obyvatel a žen zabývají (K'inál Antzetik nedatováno). Podobně tomu bylo právě i v případě CONAMI, jejíž vznik tato organizace také iniciovala (CONAMI – PNUD 2012: 18). „*Byl to proces, jehož jasným cílem bylo pomoci posílit představitelky*

¹⁰⁷ Překlad autorky.

¹⁰⁸ Někdy označovaná také jako Kinal Ansetik.

*indigenního hnutí v rámci tohoto hnutí; ... součástí role, kterou hrála Kinal, bylo umožnit tyto prostory, tyto zdroje pro přepravu. ... Bylo to jako mít periodický prostor pro setkávání a konstrukci*¹⁰⁹ (Berrío Palomo¹¹⁰ dle Morales Hudon 2017: 467–468). Kromě pomoci s organizací národního setkání indigenních žen usnadňovala Kinal v prvních letech fungování CONAMI i nadále. Několik let spolu například v Mexico City sdílely jednu kancelář, kde mohly organizovat workshopy a efektivněji řídit proces koordinace, zároveň sdílely náklady na provoz kanceláře (společný nájem, elektřina, internet a telefon) (Orozco Pimentel 2019: 130).

Spolupráce CONAMI s K'inal Antzetik ohledně některých projektů pokračovala i nadále. V roce 2002 společně pod vedením Gisely Espinosy z *Universidad Autónoma Metropolitana Xochimilco* uskutečnily studii s názvem „213 hlasů indigenních žen“, která vznikla na popud velké míry násilí vůči indigenním ženám a vysoké úmrtnosti matek (Hernández Rojas 2012: 53). Výsledkem této studie bylo vytvoření projektu *Casa de Salud de la Mujer Indígena (CAMI)*,¹¹¹ kterému s konsolidací pomohly také INPI, PNUD a Ministerstvo zdravotnictví. Zakladatelky tohoto projektu byly také členkami CONAMI¹¹² (Bonfil 2012: 251). Spolupráce indigenních žen, které měly bohaté zkušenosti z dalších organizací, a právní subjektivita K'inal Antzetik, která byla v té době jako jediná právně ukotvená, byla pro vznik a konsolidaci projektu fundamentální. „*Aby se skutečně mohlo něco udělat s tak závažným problémem, je potřeba spojit síly, spojit se s dalšími ženami v organizacích, aby se vytvořily spojení mezi uskupeními vztahujícími se k tomuto problému. Každá z žen, které se organizují, má za sebou hodně zkušeností, mnoho práce v organizaci ve své lokalitě. Kinal svým postavením a prací kterou má, pomohla svými znalostmi posílit a vzdělávat, například vedla workshopy, což byl v této době velice důležitý příspěvek*“ ... „*Kinal propůjčuje své právní postavení přímo skrze Nellys Palomo (zakladatelka K'inal Antzetik), která byla právní zástupkyní organizace.... Ona nám řekla, že je důležité mít právní osobu, že je to jako rodný list,...*“¹¹³ (Členky CAMI dle Bonfil 2012: 243). Spolupráci s dalšími organizacemi vyzdvihují také účastnice rozhovoru: „*Spolupráce se ženami z ostatních organizací je*

¹⁰⁹ Překlad autorky.

¹¹⁰ Členka organizace K'inal Antzetik.

¹¹¹ Dům zdraví indigenní ženy, překlad autorky.

¹¹² V roce 2004 společně vytvořily Coordinadora Guerrerense de Mujeres Indígenas (CGMI), která je odnoží CONAMI na úrovni státu Guerrero (Espinoza Damián 2010: 75).

¹¹³ Překlad autorky.

důležitá. Díky spolupráci se téma práv indigenních žen dostává k více lidem, ..., naše aktivita je viditelná i vůči vládním institucím.“ ... „Spolupráce nám usnadňuje organizovat setkání, projekty, workshopy na různá témata, sdílet zkušenosti, ale i prostory, ... Zároveň se od sebe můžeme navzájem stále učit...“¹¹⁴ (Rozhovor 2020).

Členky CONAMI si tak uvědomují pozitiva, která spolupráce s dalšími organizacemi přináší. Kromě vyzdvihování tématu práv indigenních žen jde také o usnadnění přístupu ke zdrojům, jako jsou např. prostory pro aktivity organizace a sdílení nákladů na její činnost. Speciální význam měla spolupráce s K'inal Antzetik, která CONAMI pomáhala s vyjednáváním se státními institucemi a mezinárodními organizacemi ohledně participace v programech právě díky jejímu právnímu ukotvení, které CONAMI chybělo (Rozhovor 2020).

S organizacemi indigenního a feministického hnutí spolupracují také některé akademické feministky, které se věnují roli indigenních žen v těchto organizacích, a autonomním organizacím indigenních žen, včetně CONAMI (Hernández Castillo 2001a, 2001b, 2003, 2006, 2016; Espinosa Damián 2009a, 2009b, 2010). Jejich výzkum problematiky indigenních žen přitahuje pozornost odborné veřejnosti a zviditelňuje jejich požadavky před státem, ačkoliv při vyjednávání indigenní ženy preferují zástupce ze svých řad (Rozhovor 2020). Zároveň jsou významnou pomocí při pořádání workshopů a projektů, jako tomu bylo v případě projektu *Casa de Salud de la Mujer Indígena*, kdy výzkum, který umožnil vznik CAMI, vedla na žádost ostatních indigenních i nenindigenních žen Gisela Espinosa Damián. Později byla také jednou z organizátorek workshopů, které CAMI v rámci osvěty o úmrtnosti matek pořádala (Hernández Rojas 2012: 52-53).

Jak ukazují tyto konkrétní zkušenosti, spolupráce a vztahy s dalšími organizacemi byly pro konsolidaci a fungování CONAMI zcela zásadní. V první řadě organizace indigenního hnutí daly svým členkám zkušenosti a dovednosti, které jim umožnily postavit se do vedoucí pozice v autonomní organizaci indigenních žen. Jako aktivní obhájkyně indigenních a ženských práv byly viditelné ještě před dosazením do vedoucí pozice, což usnadnilo jejich uznání jako legitimních zástupců uvnitř ženského indigenního hnutí i vůči vnějším aktérům. Zároveň si ale uvědomovaly, že potřebují svůj

¹¹⁴ Překlad autorky.

vlastní prostor, který bude vycházet z jejich kolektivní identity, kterou nebudou muset uvnitř tohoto hnutí opakovaně vyjednávat.

Jednání usnadnilo také členství ve více organizacích, které se mnohdy překrývalo s členstvím v CONAMI, především v prvních letech jejího fungování. Díky participaci v CONAMI a dalších organizacích bylo jednodušší navazovat vzájemné vztahy. Tyto ženy znaly prostředí těchto organizací a mohly tak organizační dovednosti vzájemně přenášet, ať už se jednalo o způsob vedení dialogu, vyjednávání s dalšími institucemi, organizaci setkání a workshopů nebo efektivní vedení organizace. I v době, kdy je CONAMI pevně etablovaní na federální úrovni, vzájemná spolupráce s dalšími organizacemi pokračuje. Tato spolupráce mimo jiné pomáhá zajišťovat lidské i finanční zdroje pro vyvíjení dalších aktivit organizace, jako tomu bylo například u zmiňovaného projektu *Casa de Salud de la Mujer Indígena*. K tématu navíc přitahují pozornost feministky z akademických institucí, které se zabývají výzkumem ženského indigenního hnutí a jeho organizací, a které pomáhají i s organizačními aktivitami. Díky podobným společným projektům také nadále dochází ke vzdělávání jednotlivých členek v různých tématech, které se dotýkají práv indigenních žen.

4.3.3. Spolupráce a podpora CONAMI ze strany vládních institucí

Jak již bylo zmíněno, dlouhou dobu byla CONAMI závislá na pomoci dalších organizací a institucí především v jednání se státními institucemi, jelikož oficiálně nebyla právním subjektem. Její finanční zdroje tak byly přerozdělovány skrze další organizace nebo výbory OSN. S tím ale souviselo podřizování projektů požadavkům těchto organizací. *„Problém byl, že měly své představy o provedení programu v souladu s tím, jakým způsobem [tyto organizace] fungovaly. My jsme však zase měly jinou představu“* (Rozhovor 2020). Dnes se organizaci daří získávat finanční zdroje od státu napřímo skrze vládní programy. Dalším zdrojem je také vlastní činnost jako pořádání workshopů. Granty nevládních i vládních organizací jsou však pro fungování organizace nadále zásadní (Rozhovor 2020).

Žádost o pomoc ze strany státu probíhá především skrze komunikaci s INPI a INMUJERES (Rozhovor 2020). I zde důležitou roli hraje spolupráce s organizacemi ostatních hnutí, nejen díky sdíleným dovednostem a lidským zdrojům, ale také s formulováním konkrétní podoby projektu. *„Programy nejsou určené přímo indigenním*

ženám, takže mohou žádat i další organizace, ...aliance a sdílení znalostí je jeden ze způsobů, jak zvýšit pravděpodobnost úspěchu na podporu našich programů“¹¹⁵ (Rozhovor 2020).

Příkladem může být již výše zmiňovaný projekt *Casa de la Salud de la Mujer Indígena*, nazýván také *Casa de la Mujer Indígena y Afroamericana* (CAMI), který má pobočky v různých mexických státech s vysokým počtem indigenní populace.¹¹⁶ Obecným cílem projektu je právní, zdravotní a psychologická pomoc indigenním ženám čelícím násilí (Pelcastre Villafuerte 2007). Členky CONAMI, CAMI a K'inál Antzetik společně úspěšně požádaly skrze *Programa de Derechos Indígenas*¹¹⁷ s grantem přibližně 200 milionů mexických pesos o podporu tohoto projektu. V návaznosti na krizi způsobenou pandemií COVID-19 byl však program 3. dubna 2020 zrušen (INPI 2020). Jednotlivé *Casas* tak byly financovány z federálních dotací až do dubna roku 2020, kdy Ministerstvo financí rozhodlo přesměrovat tyto zdroje INPI na boj s následky zdravotnické krize. Z toho důvodu muselo být několik poboček uzavřeno. Některé se nadále snaží poskytovat poradenství alespoň po telefonu, bez dotací však nemohou znovu otevřít a fungovat naplno (Arteta 2020).

Členky CONAMI tak vidí problém fungování programů INPI především v tom, že žádný není určený konkrétně indigenním ženám. Zároveň ale uznávají pomoc, kterou poskytuje při organizaci různých projektů v rámci genderově smíšeného hnutí, jehož se cítí být také součástí (Rozhovor 2020). Příkladem může být v souvislosti s *Casas* oficiální žádost INPI ohledně půjčky nad rámec programu na nemovitost, která měla sloužit jako fyzické sídlo organizace ve státě Quintana Roo, kterou iniciovala právě CONAMI (Toledo 2019). Bohužel, jak ukázala krize, bývají v případě nedostatku veřejných financí v jiných oblastech programy pro indigenní obyvatele mnohdy jako první vládou zastaveny.

Roli ve společné činnosti CONAMI a dalších organizací hraje také vládní institut INMUJERES, se kterým pořádají společná fóra či semináře, kde mají prostor i indigenní ženy. Cílem těchto setkání je většinou prohloubení znalostí a navržení možnosti řešení určitých problémů, které se indigenních žen týkají (Rozhovor 2020). V roce 2008 se

¹¹⁵ Překlad autorky.

¹¹⁶ Jedná se o stejný projekt s dvěma různými názvy dle umístění (INPI 2016).

¹¹⁷ Program indigenních práv, překlad autorky.

například uskutečnilo První národní fórum indigenních žen, které společně organizovala CONAMI, INMUJERES, UNIFEM a také CDI, a které bylo uspořádáno v rámci prvního výročí Deklarace OSN o právech indigenních obyvatel. Jeho hlavním cílem bylo vytvoření prostoru pro dialog a výměnu zkušeností sítí a organizací indigenních žen, které povede k jejich politickému zapojení na národní úrovni (INMUJERES 2009: 15).

Spolupráce s vládními institucemi, které se svou činností dotýkají indigenních žen, jsou pro činnost CONAMI stejně důležité jako spolupráce s ostatními nevládními organizacemi. Společně se věnují specifickým právům indigenních žen tím, že umožňují realizování jejich projektů skrze vládní programy, zároveň umožňují setkávání žen z různých organizací a kulturních pozadí, díky kterým může docházet ke sdílení zkušeností a hledání efektivních mechanismů k posilování jejich práv. Přesto však ze strany státu chybí specifitější zaměření konkrétně na indigenní ženy (Rozhovor 2020).

4.3.4. CONAMI jako člen nadnárodní sítě indigenních žen

Pro CONAMI je důležitá také spolupráce na nadnárodní úrovni, což dokazuje jejich členství v kontinentální síti indigenních žen ECMIA. Přibližně 20 organizací indigenních žen napříč celým americkým kontinentem spolupracují na posílení svého postavení a práv. Zároveň se jedná o sjednocující prostor pro návrhy, iniciativy a kritéria, kterými se snaží ovlivňovat vnitrostátní i mezinárodní utváření politik a programů (ECMIA 2010). Právě CONAMI zastupuje a je hlavním sídlem ECMIA v Mexiku (Rozhovor 2020). „*Být součástí ECMIA pomáhá legitimizovat naši práci také na národní úrovni. Zároveň nám umožňuje být součástí mezinárodních setkání a projektů, skrze které lze ovlivňovat mezinárodní dohody o právech indigenních obyvatel*“¹¹⁸ (Rozhovor 2020). Zástupkyně jednotlivých organizací pravidelně pořádají společná setkání, kde navzájem sdílí své zkušenosti z jednotlivých národních úrovní. Ta, která se konají v Mexiku, jsou pod záštitou CONAMI¹¹⁹ (Rozhovor 2020).

Díky členství v nadnárodní síti tak indigenní ženy z CONAMI mohou získávat nové zkušenosti, navazovat další kontakty a nadále se vzdělávat. Konkrétním příkladem je letní škola Ženevské univerzity, které se některé ženy z ECMIA, účastní. Letní škola je zaměřena na postavení indigenních žen a boj za jejich práva. Za CONAMI se účastnila

¹¹⁸ Překlad autorky.

¹¹⁹ VI. kontinentální setkání v roce 2015 a VIII. kontinentální setkání v roce 2020 (Rozhovor 2020).

například Margarita Gutiérrez (ECMIA – CHIRAPAQ 2015: 96). „*Chceme naučit indigenní ženy participovat na mezinárodních fórech, kde se diskutuje o jejich právech. Začaly jsme před 7 lety“ ... „více než 40 žen získalo výcvik o mezinárodních nástrojích lidských práv ... na kterých zakládáme naše požadavky na sebeurčení“*¹²⁰ (Gutiérrez dle ECMIA – CHIRAPAQ 2015: 96).

Díky výcviku v prosazování těchto práv v mezinárodním prostředí a získaným zkušenostem a dovednostem mohou tyto indigenní ženy pomoci také svým národním organizacím při vyjednávání grantů a podpory mezinárodních organizací (Rozhovor 2020). Participace v nadnárodní síti indigenních žen je tak pro CONAMI možností nadále vzdělávat své členky v prosazování svých práv, předávat a získávat know-how pro organizaci různých setkání a vedení národních i regionálních organizací. Zároveň jsou tyto zkušenosti a dovednosti předávány indigenními ženami, které vycházejí z podobných příčin útlaku vycházejícího z intersekce etnicity a genderu.

4.3.5. Spolupráce a podpora CONAMI ze strany výborů OSN

Podobně jako u nevládních organizací, také OSN a její programy hrály při konsolidaci CONAMI důležitou roli. Od počátku její existence poskytují granty na realizování programů, pomáhají s organizací různých setkání či vedou analýzy o stavu indigenních a ženských práv v Mexiku. Konkrétně, mexická kancelář ONU Mujeres s CONAMI pravidelně spolupracuje, projednává s nimi politickou agendu, stav práv indigenních žen v Mexiku a podílí se na workshopech a seminářích. Pomáhala také s organizací VIII. kontinentálního setkání indigenních žen v rámci ECMIA v Mexiku (Rozhovor 2020). Součástí ONU Mujeres je Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM), se věnuje posílení postavení indigenních žen v boji za svá práva. Konkrétní příkladem pomoci je Seminář pro posílení vedení indigenních žen, který pravidelně pořádá společně s UNAM (*Universidad Nacional Autónoma de México*)¹²¹ a také CDI, a kterého je CONAMI součástí již od roku 2009 (Orozco Pimentel 2019: 20).

Dalším programem OSN významným pro činnost CONAMI je PNUD (Rozvojový program OSN). V roce 2012 pomohl PNUD vytvořit a představit politickou agendu CONAMI, jejímž jedním z cílů bylo také uznání CONAMI jako právního

¹²⁰ Překlad autorky.

¹²¹ Národní autonomní univerzita v Mexiku.

subjektu (CONAMI – PNUD 2012). Společně pak v říjnu 2012 tuto agendu představily v poslanecké sněmovně mexického kongresu (Cámara de Diputados 2010). Podobně jako ONU *Mujeres*, i PNUD pomáhá s organizací seminářů, s výzkumem stavu práv indigenních žen v Mexiku nebo se školeními, která mají pomoci zahrnout požadavky indigenních žen do veřejné politiky státu i v mezinárodním prostředí. Většina těchto projektů je pořádána ve spolupráci s dalšími organizacemi indigenního a feministického hnutí, akademickými institucemi nebo vládními instituty. CONAMI těchto příležitostí využívá a snaží se v nich participovat (Rozhovor 2020). Setkání pod záštitou nebo s podporou OSN jsou organizována i s vládními institucemi, jako tomu bylo v květnu 2012, kdy se zástupkyně CONAMI setkaly se zástupci Volebního tribunálu soudní moci federace a Federálního volebního institutu na půdě Stálého fóra pro indigenní otázky v New Yorku. Cílem bylo vytvoření prostoru pro debatu a reflexi základních elementů pro konstrukci metodologie ohledně volebního pozorovatelství ze strany indigenních obyvatel v Mexiku (TEPJF 2012). Přizvání CONAMI tak jasně dokazuje, že je ze strany mexického státu, ale i mezinárodního prostředí, brána jako legitimní zástupce ženského indigenního hnutí.

Podpora OSN je pro CONAMI zásadní především v pomoci se zajišťováním zdrojů, dalšího vzdělávání a udržování tématu indigenních žen v diskursu lidských práv na národní i mezinárodní úrovni. Zároveň jim dává možnosti setkávat se dalšími aktéry, kteří mají vliv na uplatňování práv indigenních žen, a dalšími indigenními ženami, což usnadňuje možnosti další spolupráce.

Závěr

Ženské indigenní hnutí v Mexiku se začalo formovat až v 90. letech 20. století, samotné indigenní ženy však byly aktivní v boji za indigenní práva již dávno před tím. Jejich pozice se změnila v 90. letech během zapatistického povstání, které je v boji za indigenní práva dosadilo do vedoucích pozic. Hnutí zároveň zahrnuje jejich specifické požadavky v podobě Ženského revolučního zákona do své hlavní agendy. Díky pozornosti, které se zapatistickému povstání dostalo, se začalo dostávat pozornosti i indigenním ženám, jak uvnitř samotného indigenního hnutí, tak ze strany feministického hnutí. Větší pozornost jim začal věnovat také stát a mezinárodní organizace. Úspěchy zapatistického hnutí a role žen, kterou v něm měly, tak připravily půdu pro vznik nového hnutí indigenních žen.

Útlak indigenních žen se liší od způsobu, jakým zažívají útlak indigenní muži a ženy bez etnické příslušnosti. Důvodem je intersekce genderu a etnicity, která tvoří základní kategorie jejich identity. První zkušenosti indigenních žen s útlakem vycházejí již z té nejnižší úrovně sociálních vztahů, jejich rodiny a indigenních komunit, ve kterých žijí. V mnoha indigenních komunitách je role ženy jasně dána kulturními tradicemi a zvyky. Bývá jí přisuzována role matky, pečovatelky a pěstitelky. Zároveň nemá možnost svobodně rozhodovat o svém těle, ať už ve smyslu nuceného sňatku nebo nemožnosti zvolit si počet dětí. Všechna zásadní rozhodnutí jsou utvářena muži. V komunitách ženy nemají rozhodující slovo, nemají právo vlastnit půdu a jen těžko se mohou účastnit politického rozhodování. Zároveň jsou porušována jejich práva jako indigenních obyvatel Mexika, protože stát neuznává jejich práva na teritoriální, politickou, ekonomickou a sociální autonomii. Některé z jeho politik, jako přijetí neoliberálního modelu ekonomiky, pak ještě více prohlubují chudobu a marginalizaci indigenních obyvatel.

Různé druhy útlaku si indigenní ženy začaly uvědomovat v každodenním životě, kdy jim komunita odpírala přisuzovat jiné role, než které jim byly dány kulturou, ale také během participace v genderově smíšených organizacích indigenního hnutí. V nich měly z počátku pouze vedlejší funkce spojené s administrativou a infrastrukturou zásobování. Nikdy nebyly součástí rozhodovacího procesu organizace. Tyto zkušenosti je vedly k přesvědčení, že bude potřeba vytvořit svůj vlastní prostor, kde mohou začít indigenní ženy společně formulovat své specifické požadavky. První pokusy o vytvoření tohoto

prostoru byly uvnitř genderově smíšených indigenních organizací. I když se v některých případech (například v organizaci CNI) setkaly s úspěchem a společný prostor indigenních žen skutečně vznikl, jeho praktický dopad byl na rozhodování organizace prakticky nulový. Svými mužskými kolegy byly často obviňovány ze snahy štěpit organizaci a přinášení myšlenek, které nejsou v souladu s jejich kulturou. Tyto neshody ohledně cílů organizací a nerespektování jejich požadavků vedly k dělení uvnitř indigenního hnutí. Mezi indigenními ženami narůstala potřeba vytvoření svého vlastního hnutí a vlastních organizací, kde nebudou při prosazování požadavků svých individuálních a kolektivních práv narážet na odpor. Zároveň se však díky svým speciálním výborům uvnitř smíšených indigenních organizací mohly setkávat, sdílet své zkušenosti a formulovat společné požadavky. Navazováním nových kontaktů začaly vznikat regionální sítě indigenních žen, které později hrály důležitou roli při konsolidaci první samostatné organizace indigenních žen na federální úrovni.

Podobným zkušenostem se indigenním ženám dostávalo také v organizacích feministického hnutí. Jejich požadavky narážely na odpor městských a akademických feministek, které pocházely z odlišného kulturního prostředí. Mnoho z těchto požadavků, jako monogamie indigenních mužů v komunitách, bylo bráno za zpátečnické. Indigenní ženy zase mezi své cíle nezařazovaly právo na legální potrat, který byl hlavním tématem městského feminismu v 80. a 90. letech. Při snahách o společná setkání začala vycházet najevo také hierarchie mezi ženami na základě etnicity. Městské feministky mnohdy považoval indigenní ženy za pasivní oběti systému, které potřebují zastupovat v boji za jejich práva vůči ostatním aktérům. Díky nedostatku zkušeností s útlakem na základě etnicity však nemohly plně pochopit všechny příčiny jejich útlaku. Indigenní ženy si uvědomovaly, že to musí být ony sami, kdo bude jejich práva hájit a prosazovat.

Zkušenosti z vlastních rodin, indigenních komunit, genderově smíšených indigenních a feministických organizací tak byly jednou z příčin vedly zformování kolektivní identity, která se zakládala na kategoriích genderu a etnicity. Z toho důvodu nemohli indigenní muži, ani feministky bez etnické příslušnosti plnohodnotně reflektovat jejich zkušenosti s útlakem. Zároveň však indigenní a feministické organizace poskytly prostor pro setkávání indigenních žen, které zde sdílely své zkušenosti, formovaly společnou agendu, navazovaly kontakty a vytvořily tak hustou síť regionálních

organizací a skupin indigenních žen, která v roce 1997 vedla ke vzniku první autonomní organizace indigenních žen na federální (národní) úrovni.

Indigenní ženy však po vytvoření svého vlastního hnutí a jeho organizací indigenní ani feministické hnutí neopustily. Uvědomovaly si, že spolupráce je důležitá, jelikož se cíle obou hnutí dotýkají i jich samotných. Zároveň se také cítí jako součást především indigenního hnutí. Nadále se snaží ve smíšených indigenních a feministických organizacích prosazovat své požadavky ve spolupráci s ostatními členy. Spolupráci rozvíjejí i v mezinárodním prostředí. Během 80. let a počátku 90. let byly vnímány spíše jako „brzda“ ekonomického rozvoje žen, právě kvůli jejich etnické příslušnosti. Svou aktivitou ale dokázaly, že jsou aktivními účastnicemi mezinárodních struktur. Účastní se mezinárodních a kontinentálních setkání indigenních žen, kde reflektují své zkušenosti a vzdělávají se v nástrojích prosazování jejich práv na mezinárodní i národní úrovni.

Dalším důležitým aktérem pro ženské indigenní hnutí, který také ovlivnil formování jeho identity, je stát, především jeho instituce INPI a INMUJERES, které jsou tvůrci programů, do kterých se zapojují také indigenní ženy. Ačkoliv uznávají některé pokroky, které vláda vůči indigenním obyvatelům a ženám udělala, zároveň kritizují její přílišné zaměření se na důsledky opresivních struktur, ne na změnu struktur samotných. Příkladem je vládou podpořený program POPMI, který měl pomoci indigenním ženám zapojit se do ekonomických struktur. Ačkoliv měl určité úspěchy, kvůli nerespektování kulturního pozadí indigenních žen vygeneroval spíše více problémů. V případě nedostatku veřejných peněz bývají také program INPI a INMUJERES často jako první pozastaveny. Formování ženského indigenního hnutí ovlivnily také ústavní reformy a další zákony. Ve většině případů se jedná o právní přiznání větších práv indigenním obyvatelům, v praxi je však dopad minimální. Některé zákony, jako *ReformaCodigo Penal* a *Ley de Seguridad Nacional*, které mají sloužit v boji proti organizovanému zločinu, jsou často vůči indigenním obyvatelům zneužívány skrze kriminalizaci indigenních aktivistů. Tomuto násilí jsou vystaveny také indigenní ženy, které v případě ztráty manžela nemají dostatečný ekonomický příjem na zajištění základních životních potřeb.

Významným spojencem pro hnutí indigenních žen je také OSN a jeho podvýbory a programy jako ONU *Mujeres*, PNUD a CEDAW. Kromě pomoci se zajišťováním

zdrojů, pořádáním seminářů k tématu práv indigenních žen a výzkumům stavu dodržování jejich práv v Mexiku, dává také vládě doporučení pro zajištění lepší právní, sociální a ekonomické pozice indigenních žen.

Analýza ukázala, že vznik a formování ženského indigenního hnutí v Mexiku tak ovlivnil útlak indigenních žen, který vyplývá z jejich diskriminace na základě toho, že jsou ženy a indigenní osoby. Tento útlak navíc vychází z několika rovin, od rodiny až po nadnárodní úroveň. Jejich požadavky tak míří na indigenní komunity, organizace indigenního a feministického hnutí, stát i mezinárodní organizace. I přes rozdíly, které mezi sebou jednotlivá hnutí mají, si indigenní ženy uvědomují důležitost vzájemné spolupráce při prosazování svých specifických práv. Tato spolupráce také ovlivňuje formování hnutí až do dnešní podoby.

Význam spolupráce a husté organizační sítě se ukázal také v případě vzniku a konsolidace CONAMI na federální úrovni. CONAMI vznikla jako potřeba svobodného prosazování práv, prostor pro formování společných požadavků a koordinace organizace indigenních žen na federální úrovni. Výsledkem této koordinace bylo vytvoření politické agendy indigenních žen, která měla za cíl uznání indigenních žen jako aktivních politických aktérů, kteří jsou na národní úrovni zastupováni CONAMI. Dalším z cílů bylo nastolení přímého dialogu s vládními institucemi a uznání CONAMI jako právního subjektu. Svou politickou agendu CONAMI rozdělila do pěti tematických okruhů: kulturní práva, právo na území a přírodní zdroje, politická práva a právo na svobodně přístupné a informované včasné konzultace, ekonomická práva a potravinová suverenity a právo na zdraví, sexuální a reprodukční práva spolu s právem na život bez násilí. Vlastní politická agenda byla potvrzením zformování identity indigenních žen a aktivní role ve snaze o politickou změnu jejich marginálního postavení.

Vznik a konsolidace CONAMI na federální úrovni byla ovlivněna spoluprací s dalšími organizacemi. Na národním setkání, kde byla oficiálně ustanovena, se sešlo 118 převážně indigenních žen z různých genderově smíšených indigenních organizací, feministických organizací a regionálních autonomních organizací indigenních žen. Vzájemně se dohodly na tom, jakým způsobem budou práva indigenních žen prosazovat na národní úrovni. Dokázaly upozadit problémy jednotlivých organizací a shodnout se na hlavních cílech vznikající CONAMI. Důležitost spolupráce se ukázala jako zásadní

především v prvních letech fungování organizace, kdy nebyla právně ukotvena. Jako příklady nejvýznamnější spolupráce byly v analýze uvedeny indigenní organizace CNI, ANIPA a feministická organizace K'inal Antzetik. Členky CNI a ANIPA se v mnoha případech staly i členkami CONAMI. Díky tomu přenesly do CONAMI některé organizační vzorce a dovednosti jako jak vyjednávat s dalšími aktéry, jak organizovat setkání nebo jak vést dialog a samotnou organizaci. Většina z nich se díky předchozím zkušenostem a získaným dovednostem v budoucnu stala hlavní koordinátorkou CONAMI. Zároveň již tyto ženy byly výraznými tvářemi indigenního hnutí, což jejich pozici vůči vnějším aktérům, ale i samotnému ženskému indigennímu hnutí, ještě více legitimizovalo. Navíc, díky předchozí participaci v indigenním hnutí navázaly kontakty s dalšími organizacemi a vládními institucemi, které přenesly také do CONAMI. K'inal Antzetik kromě organizační pomoci poskytovala také právní zaštitění, skrze které mohla CONAMI žádat o granty u mezinárodních organizací i vládních institucí. Společně také několik let nesly náklady na fyzické zázemí organizace. S organizací projektů a seminářů pomáhaly také akademické feministky, které se tématu indigenních žen věnují. Příkladem je projekt *Casa de Salud de la Mujer Indígena*, který vznikl na popud výzkumu Gisely Espinosa Damián za pomoci CONAMI a K'inal Antzetik. Výzkumy na akademické půdě také pomohly přitáhnout pozornost státu a dalších organizací.

Důležitým aktérem je také stát a jeho instituce INPI a INMUJERES, které jsou nejčastějším komunikačním kanálem mezi CONAMI a vládou. INPI pomáhá s fungováním CONAMI především skrze programy a granty, které jsou určeny indigenním obyvatelům. I z důvodu lepší přípravy žádosti o účast na programech INPI CONAMI spolupracuje s dalšími organizacemi. I to byl případ projektu *Casa de Salud de la Mujer Indígena*, který byl z programu INPI podpořen. Stejně tak INMUJERES pomáhá v kooperaci s dalšími organizacemi pořádat semináře, workshopy, školení indigenních žen a národní setkání, jako bylo První národní fórum indigenních žen ve spolupráci s UNIFEM a CDI. Bohužel, žádný z programů INPI ani INMUJERES není konkrétně určen indigenním ženám.

CONAMI spolupracuje s dalšími organizacemi také na nadnárodní úrovni. Nejvýznamnější je její členství v síti organizací indigenních žen napříč Amerikou ECMIA. CONAMI je jednou ze zakládajících členek a sídlem ECMIA v Mexiku. Vzájemná spolupráce, pravidelná setkání a možnosti dalšího vzdělávání v nástrojích

prosazování práv indigenních žen na mezinárodní úrovni přispívají k posilování vedoucích pozic indigenních žen i na národní úrovni. Důležitou roli má také OSN a jeho programy UNIFEM a PNUD, které kromě finančních grantů pro projekty CONAMI pomáhají také s organizací seminářů a setkání. Zásadní roli sehrál PNUD během spolupráce na formulování politické agendy CONAMI a s jejímž prosazováním vůči federální vládě Mexika nadále pomáhal.

Spolupráce CONAMI s organizacemi indigenního a feministického hnutí tak hrála pro konsolidaci na federální úrovni zásadní roli a je pravděpodobné, že bez této spolupráce by konsolidace nebyla úspěšná. Důležitou roli sehrály i mezinárodní organizace a OSN, které mimo jiné pomáhají s prosazováním požadavků CONAMI i vůči státu. Stát pak samostatně hraje důležitou roli především v organizační a finanční pomoci.

Ženské indigenní hnutí a jeho organizace je nutné brát jako aktivní politické a sociální aktéry, kteří se sami snaží o změnu svého marginálního postavení a prosazování svých specifických práv. Zároveň je ale nelze od feministického a především indigenního hnutí oddělovat. Uvědomují si význam vzájemné spolupráce a mnoho z nich se cítí být součástí jednoho nebo druhého hnutí. Přesto je při výzkumu indigenních hnutí (a případně i feministického hnutí) a jeho práv důležité zohledňovat také to, že se nejedná o hnutí homogenní, a že v něm může existovat více kolektivních identit, které se formulují kolem odlišných cílů, na což se tato práce také snaží poukázat.

Literatura a prameny

Literatura

Aceves Ruiz, Ernesto – Álvarez Calderón, Norma Marcela – Guerrero Rodríguez, Juan de Dios – Olvera Hernández, José Isabel. 2019. „Problemas y conflictos en grupos de mujeres indígenas que afectan a los proyectos productivos en la montaña del Estado de Guerrero (México).“ In: *Hélices y atlas para el desarrollo local*. Llamas Chávez, Jorge Luis – Márquez Domínguez, Juan Antonio, Huelva: Consorcio Universidades Huelva-Cartagena de Indias, s. 1321–1330.

Aguillar Edwards, Andrea. 2014. „Del discurso a los hechos: el Estadomexicano y los pueblos indígenas de México.“ *Configurações* 14, č. 1, s. 39-66.

Armstrong, Elizabeth A. – Bernstein, Mary. 2008. „Culture, Power, and Institutions: A Multi-Institutional Politics Approach to Social Movements.“ *Sociological Theory* 26, č. 1, s. 74-99.

Bernstein, Mary. 2008. „The Analytical Dimensions of Identity: A Political Framework.“ In: *Identity Work in Social Movements*. Eds. Einwohner, Rachel L. – Myers, Daniel, J. – Reger, Jo. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 277–301.

Bilge, Sirma. 2010. „Recent feminist outlooks on intersectionality.“ *Diogenes* 57 č. 1, s. 58–72.

Blackwell, Maylei. 2006. „Weaving in the Spaces: Indigenous Women’s Organizing and the Politics of Scale in Mexico.“ In: *Dissident Women: Gender and Cultural Politics in Chiapas*. Hernández Castillo, Aída – Speed, Shannon – Stephen, Lynn. Austin: University of Texas Press, s. 115–156.

Blackwell, Maylei. 2007. „Engendering the „Right to have Rights“: The Indigenous Women’s Movement in Mexico and the Practice of Autonomy.“ In: *Women, Ethnicity and Nationalisms in Latin America*. Guitiérrez Chong, Natividad. Hampshire: Ashgate, s. 193–222.

Bonfil, Paloma ed. 2012. „Entrevista Colectiva en la Casa de la Salud Mujer Indígena „Manos Unidas, A.C.“ en Omepetec, Guerrero.“ In: *Por un futuro de derechos. Alianzas estratégicas entre mujeres indígenas y la sociedad civil organizada*. Mexico City: Indesol/Gelic, A. C., s. 239–252.

Collier, Goerge A. – Lowery Quaratiello. 2005. *Basta! Land and the Zapatista Rebellion in Chiapas*. Oakland: Food FirstBooks.

- Crenshaw, Kimberle. 1991. „Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color.“ *Stanford Law Review* 43, č. 6, s. 1241–1299.
- Crossley, Nick. – Diani, Mario. 2019. „Networks and Fields.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 151–166.
- Denis, Ann. 2008. „Intersectional Analysis: A Contribution of Feminism to Sociology.“ *International Sociology* 23, č. 5, s. 677–694.
- Diani, Mario. 1992. „The concept of social movement.“ *The Sociological Review* 40, č. 1, s. 1–25.
- Dill, Bonnie T. – Zambrana, Ruth E. 2009. *Emerging Intersections: Race, Class, and Gender in Theory, Policy, and Practice*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Doetsch-Kidder, Sharon. 2012. *Social Change and Intersectional Activism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Duarte Bastian, Ixkic – Espinosa Damián, Gisela. 2014. „Contribuciones de las mujeres indígenas al quehacer político de los movimientos sociales.“ *Veredas. Revista del Pensamiento sociológico* č. 28, s. 195–216.
- Eber, Christine. 2011. *The Journey of a Tzotzil-Maya Woman of Chiapas, Mexico: pass wel lover the earth*. Austin: University of Texas Press.
- Espinosa Damián, Gisela. 2009a. *Cuatro vertientes del feminismo en México. Diversidad de rutas y cruce de caminos*. Ciudad de México: Universidad Autónoma Metropolitana.
- Espinosa Damián, Gisela. 2009b. „Movimientos de mujeres indígenas y populares en México. Encuentros y desencuentros con la izquierda y el feminismo.“ *Laberinto* 1, č. 29, s. 9–27.
- Espinosa Damián, Gisela. 2010. „Por un mundo de libertades y derechos. La Coordinadora Guerrerense de Mujeres Indígenas.“ In: *La coordinadora guerrerense de mujeres indígenas: construyendo la equidad y la ciudadanía*. Espinosa Damián, Gisela – Dircio Chautla, Libni Iracema – Sánchez Néstor, Martha. Mexico City: Universidad Autónoma Metropolitana, s. 31–130.
- Flesher Fominaya, Cristina. 2019. „Collective Identity in Social Movements: Assessing the Limits of a Theoretical Framework.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. Eds. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 429–445.

Gutiérrez, Margarita – Palomo, Nellys. 2000. „A Woman’s Eye View of Autonomy.“ In: *Indigenous Autonomy in Mexico*. Burguete Cal y Mayor, Aracely Ed. Kodaň: Grupo Internacional de Trabajo Sobre Asuntos Indígenas, s. 53–82.

Harvey, Neil. 1998. *The Chiapas Rebellion. The Struggle for Land and Democracy*. Londýn: Duke University Press.

Hernández Castillo, R. Aída – Sieder, Rachel – Sierra, María Teresa. 2013. „Introducción.“ In: *Justicias indígenas y Estado. Violencias contemporáneas*. Hernández Castillo, R. Aída – Sieder, Rachel – Sierra, María Teresa Eds. Mexico City: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, s. 13–41.

Hernández Castillo, R. Aída. 2001a. „Entre el etnocentrismo feminista y el esencialismoétnico. Las mujeres indígenas y sus demandas de género.“ *Debate Feminista* 24, s. 206–229.

Hernández Castillo, R. Aída. 2001b. *Histories and Stories from Chiapas. Border Identities in Southern Mexico*. Austin: University of Texas Press.

Hernández Castillo, R. Aída. 2003. „Re-pensar el multiculturalismo desde el género. Las luchas por el reconocimiento cultural y los feminismos de la diversidad.“ *Revista de estudios de género: La Ventana* 2, č. 18, s. 7–39.

Hernández Castillo, R. Aída. 2006. „Between Feminist Ethnocentricity and Ethnic Essentialism: The Zapatistas’ Demands and the National Indigenous Women’s Movement.“ In: *Dissident Women: Gender and Cultural Politics in Chiapas*. Hernández Castillo, Aída – Speed, Shannon – Stephen, Lynn. Austin: University of Texas Press, s. 57–74.

Hernández Castillo, R. Aída. 2016. *Multiple Injustices. Indigenous Women, Law, and Political Struggle in Latin America*. Tucson: The University of Arizona Press.

Hernández Rojas, Carolina. 2012. „Kinal Antzetik, AC.“ In: *Por un futuro de derechos. Alianzas estratégicas entre mujeres indígenas y la sociedad civil organizada*. Bonfil, Paloma ed. Mexico City: Indesol/Gelic, A. C., s. 51–62.

Higgins, Nicholas P. 2004. *Understanding the Chiapas Rebellion. Modernist Visions and the Invisible Indian*. Austin: University of Texas Press.

Hill Collins, Patricia. 2000. *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York. Routledge.

- Hoewer, Melanie. 2014. *Crossing Boundaries during Peace and Conflict. Transforming Identity in Chiapas and in Northern Ireland*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hymn, Soneile. 2011. „Indigenous Feminism in Southern Mexico.“ *The International Journal of Illich Studies* 2, č.1, s. 21–34.
- Jasper, James M. – Polletta, Francesca. 2019. „The Cultural Context of Social Movements.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 63–78.
- King, Brayden G. – Rojas, Fabio. 2019. „How Social Movements Interact with Organizations and Fields: Protest, Institutions, and Beyond.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 203–219.
- Koczberski, Gina. 1998. „Women in Development: A Critical Analysis.“ *Third World Quarterly* 19, č. 3, s. 395–409.
- Kovic, Christine. 2003. „Demanding Their Dignity as Daughters of God: Catholic Women and Human Rights.“ In: *Women of Chiapas. Making History in Times of Struggle and Hope*. Eber, Christine – Kovic, Christine eds. New York: Routledge, s. 131–146.
- Lobell, Steven E. – Mauceri, Philip eds. 2004. *Ethnic Conflict and International Politics: Explaining Diffusion and Escalation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Martin, Andrew W. – Walker, Edward T. 2019. „Social Movement Organizations.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd. 167–184.
- Martínez Cruz, Alicia. 2016. „Tejiendo identidades estratégicas: Asamblea de Mujeres Indígenas de Oaxaca.“ *Nómadas* 45, s.169–187.
- McAdam, Dough – Tarrow, Sidney – Tilly, Charles. 2004. *Dynamics of Contention*. New York: Cambridge University Press.
- McAdam, Dough – Tarrow, Sidney. 2019. „The Political Context of Social Movements.“ In: *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Eds. Kriesi, Hanspeter – McCammon, Holly J. – Snow, David A. – Soule, Sarah, A. New York: John Wiley & Sons Ltd., s. 19–42.

- McAdam, Dough. 1985. *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago: The University of Chicago Press.
- McAdam, Dough. 1995. „Initiator“ and „spin-off“ movements: Diffusion processes in protest cycles.“ In: *Repertoires and Cycles of Collective Action*. Ed. Traugott, Mark. Durham: Duke University Press., s. 217–239.
- Meyer, David S. – Mikoff, Debra C. 2004. „Conceptualizing Political Opportunity.“ *Social Forces* 82, č. 4, s. 1457–1492.
- Meyer, David S. 2003. „How Social Movements Matters.“ *Contexts* 2, č. 4, s. 30–35.
- Minkoff, Debra C. 1997. „The Sequencing of Social Movements.“ *American Sociological Review* 62, č. 5, s. 779–799.
- Morales Hudon, Anahi – Rousseau, Stéphanie. 2017. *Indigenous Women's Movements in Latin America: Gender and Ethnicity in Peru, Mexico and Bolivia*. New York: Springer Nature.
- Morales Hudon, Anahi. 2017. „Redefining Alliances in the Struggle for Organizational Autonomy“. *Canadian Journal of Political Science* 50, č. 2, s. 461 – 478.
- Nash, Jennifer C. 2019. *Black Feminism Reimagined*. Durham: Duke University Press.
- Navarrete Linares, Federico. 2008. *Los pueblos Indígenas de México*. Ciudad de México: CDI.
- Roth, Benita. 2004. *Separate Roads to Feminism. Black, Chicana and White Feminist Movements in America's Second Wave*. New York: Cambridge University Press.
- Rousseau, Stéphanie. 2011. „Indigenous and Feminist Movement at the Constituent Assembly in Bolivia: Locating there presentation of Indigenous Women.“ *Latin American Research Review* 46, č. 2, s. 5–28.
- Rovira, Guiomar. 2007. *Mujeres de maíz*. Mexico City: Ediciones Era, S. A. de C. V.
- Ruiz Hernández, Margarito. 1991. „La Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía (ANIPA).“ In: *México: Experiencias de autonomía indígena*. Burguete Cal y Mayor, Aracely Ed. Kodaň: Grupo Internacional de Trabajo Sobre Asuntos Indígenas, s. 21–53.
- Sánchez Nestor, Martha. 2005. *La doble mirada: voces e historias de mujeres indígenas latinoamericanas*. Mexico City: UNIFEM/Instituto de Liderazgo Simone de Beauvoir.

Stavenhagen, Rodolfo. 2013. *The Emergence of Indigenous Peoples*. New York: Springer.

Stephen, Lynn. 1996. „Democracy for Whom? Women’s Grassroots Political Activism in the 1990s, Mexico City and Chiapas.“ In: *Neoliberalism Revisited. Economic Restructuring and Mexico’s Political Future*. Otero, Gerardo ed. Boulder: Westview Press, s. 167-186.

Tarrow, Sidney. 1994. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press.

Tarrow, Sidney. 2011. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press.

Tilly, Charles – Tarrow, Sidney. 2015. *Contentious Politics*. New York: Oxford University Press.

Tilly, Charles. 2004. *Social Movements 1768-2004*. Londýn: Paradigm Publishers.

Valladares de la Cruz, Laura R. 2004. „Mujeres ejemplares: indígenas en los espacios públicos.“ *Alteridades* 14, č. 28, s. 127–147.

Valladares de la Cruz, Laura R. 2008. „Los derechos humanos de las mujeres indígenas. De la aldea local a los foros internacionales.“ *Alteridades* 18, č. 35, s. 47–65.

van der Haar, Gemma. 2004. „The Zapatista Uprising and the Struggle for Indigenous Autonomy.“ *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, č. 76, s. 99–108.

Velasco Yáñez, David. 2017. *Mujeres zapatistas y las luchas de género*. Guadalajara: ITESO.

Weaver, Hilary N. 2001. „Indigenous Identity: What Is It, and Who Really Has It?“ *American Indian Quarterly* 25, č. 2, s. 240-255.

Yuval-Davis, Nira. 2006. „Intersectionality and Feminist Politics.“ *European Journal of Women’s Studies* 13, č. 3, s. 193–209.

Prameny

Appignani, Gaia – Gutiérrez Román. 2010. *Diagnóstico sobre el Fenómeno del Femicidio en el Estado de Oaxaca. Estudios de casos de personas en situación de reclusión para la obtención e identificación de cifras sobre el femicidio en Oaxaca*. Mexico City: Asistencia Legal por los Derechos Humanos A.C.

Arteta, Itxaro. 2020. „Casas de la Mujer Indígena cierran por cancelación de presupuesto; Segob busca dinero en el extranjero.“ *Animal Político*, 27. 05. 2020. Dostupné na: <https://www.animalpolitico.com/2020/05/casas-mujer-indigena-cierran-presupuesto-segob-busca-dinero-extranjero/>.

Berrío Palomo, Lina Rosa. 2009. „Balance crítico sobre las luchas de las mujeres indígenas.“ *UNAM*. Dostupné na: http://www.nacionmulticultural.unam.mx/edespig/diagnostico_y_perspectivas/RECUADROS/CAPITULO%2012/3%20Balance%20critico%20sobre%20las%20luchas.pdf.

Bonfil Sánchez, Paloma – del Pont Lalli, Raúl M. 1999. *Las mujeres indígenas al final del milenio*. Mexico City: SEGOB – CONAMI.

Burguete Cal Y Mayor, Ruby A. 2020. *Paridad y violencia política en razón de género en municipios indígenas de Chiapas (2015-2018): una aproximación con perspectiva intercultural*. Tuxtla Gutiérrez: Instituto de Elecciones y Participación Ciudadana del Estado de Chiapas.

Cámara de Diputados. 2010. *Ley General del Sistema Nacional de Seguridad Pública*. 30. 11. 2010. Dostupné na: http://www.oas.org/juridico/pdfs/mesicic4_mex_sc_anex23.pdf.

Cámara de Diputados. 2012. *Nota N°404. Presentan a la Cámara de Diputados la Agenda Política de Mujeres Indígenas de México, para fortalecer sus derechos*. 24. 10. 2012. Dostupné na: http://www3.diputados.gob.mx/camara/005_comunicacion/b_agencia_de_noticias/008_2012/10_octubre/24_24/404_presentan_a_la_camara_de_diputados_la_agenda_politica_de_mujeres_indigenas_de_mexico_para_fortalecer_sus_derechos.

Carmona de Alva, Gloria. 2013. „La lucha para hacer valer el derecho de las mujeres indígenas mexicanas a una vida libre de violencia.“ Seminario Internacional Fazendo Gênero 10 (Anais Eletrônicos), *Florianópolis*. Dostupné na: http://www.fg2013.wwc2017.eventos.dype.com.br/resources/anais/20/1381871770_ARQUIVO_LA_LUCHA_PARA_HACER_VALER_EL_DERECHO.pdf

CDI. 2012. *Instituto Nacional Indigenista. Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas 1948-2012*. Dostupné na: <http://www.cdi.gob.mx/dmdocuments/ini-cdi-1948-2012.pdf>.

CEDAW. 1979. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf>.

CEDOC. 2019. *Cuadernillos temáticos*. Dostupné na: <http://cedoc.inmujeres.gob.mx/Cuadernillos.php>.

CG500Años. 1994. *Al Consejo 500 Años de Resistencia Indígena: que nuestros corazones junten sus pasos*. Dostupné na: <https://enlacezapata.ezln.org.mx/1994/02/01/al-consejo-500-anos-de-resistencia-indigena-que-nuestros-corazones-junten-sus-pasos/>.

CNDH. 2012. *Convención para la Eliminación de Todas las Formas de Discriminación contra la Mujer, y su Protocolo Facultativo*. Mexico City: Comisión Nacional de los Derechos Humano.

CNI. 2017a. *¿Qué es el CNI?* Dostupné na: <https://www.congresonacionalindigena.org/que-es-el-cni/>.

CNI. 2017b. *Declaración del V Congreso Nacional Indígena*. Dostupné na: <https://www.congresonacionalindigena.org/2017/03/27/declaracion-del-v-congreso-nacional-indigena/>.

Comandanta Esther. 2001. Příspěvek přednesený ve federálním Kongresu během 28. 03. 2001. Přepis dostupný na: <http://www.diputados.gob.mx/comisiones/asunindi/reunezln.pdf>.

CONAMI – PNUD. 2012. *Agenda Política. Mujeres Indígenas de México*. Dostupné na: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/search.html?q=.+Agenda+Pol%C3%ADtica.+Mujeres+Ind%C3%ADgenas+de+M%C3%A9xico.+>

CONEVAL. 2013. *Programa Organización Productiva para Mujeres Indígenas (POPMI)*. Dostupné na: http://www.cdi.gob.mx/coneval/2013/CDI_S181_FM.pdf.

CONEVAL. 2018. *Medición de Pobreza 2008-2018, Chiapas*. Dostupné na: https://www.coneval.org.mx/coordinacion/entidades/Chiapas/Paginas/Pobreza_2018.aspx.

Diario Oficial. 1992. *Decreto*. 28. 01. 1992. Dostupné na: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/dof/CPEUM_ref_122_28ene92_ima.pdf.

Documentos del Movimiento Campesino. 1984. „Acuerdos y resoluciones del II Congreso Nacional Ordinario de la CNPA.“ *Textual* 5, č. 17, s. 115–127.

Dowley, Laura. 2018. „Marichuy, mujer indígena, deja huella en la campaña presidencial mexicana.“ *Opendemocracy*, 26. 03. 2018. Dostupné na:

<https://www.opendemocracy.net/es/marichuy-mujer-ind-gena-deja-huella-en-la-campa-presidencial-mexicana/>.

ECMIA – CHIRAPAQ. 2015. *Del Silencio a la Palabra. Trayectoria del Enlace Continental de Mujeres Indígenas de las Américas – ECMIA 1993 – 2013*. Lima: GAMA GRÁFICA S.R.L.

ECMIA. 2010. *Plan Estratégico ECMIA: 2010 – 2022*. Dostupné na: <http://www.ecmia.org/index.php/ecmia/plan-estrategico-2010-2022>.

ECMIA. 2020. *Declaracion Política de Mujeres Indígenas contra las Violencias. Levantando nuestras voces por la paz y la seguridad de nuestros pueblos y continente*. 29. 02. 2020. Dostupné na: <https://www.culturalsurvival.org/sites/default/files/Declaraci%C3%B3n%20VIII%20Encuentro%20ECMIA.pdf>.

Equipo Mujeres en Acción Solidaria. 2009. *Quienes somos*. Dostupné na: <http://equipomujeresenaccionsolidaria.blogspot.com/>.

EQUIS. 2014. *Situación de las Mujeres Afromexicanas e Indígenas 2011 – 2014*. Dostupné na: <https://equis.org.mx/projects/situacion-de-las-mujeres-afromexicanas-e-indigenas-2011-2014/>.

FFN. 2020. *Frente Feminista Nacional*. Dostupné na: <http://frentefeministanacional.org.mx/sobre-nosotras/>.

FGE. 2020. *Fiscalía y Coemich suman esfuerzos por la igualdad de género*. Dostupné na: <https://www.fge.chiapas.gob.mx/Prensa/Articulo/D078AC15-2CBA-47D3-B390-08509E9C2810>.

FILAC. 2020. *Aumento del peligro para las activistas y líderes indígenas de América Latina*. 10. 02. 2020. Dostupné na: <https://www.filac.org/wp/comunicacion/filac-informa/aumento-del-peligro-para-las-activistas-y-lideres-indigenas-de-america-latina/>.

FONATUR – Secretaria de Turismo. 2020. *El Tren Maya nos une*. Dostupné na: <https://www.trenmaya.gob.mx/>.

Fondo Semillas. 2020. *¿Qué es Fondo Semillas?* Dostupné na: <https://www.semillas.org.mx/que-es-semillas/>.

Gómez Suárez, Águeda. 2001. *Indigenismo y movilización política en América Latina: los tawahkas*. Doktorská práce. Universidad de Santiago de Compostela.

Hernández Castillo, Aída R. 2020. „El ¡ya basta! de mujeres diversas ante violencias múltiples.“ *La Jornada*. 02. 03. 2020. Dostupné na: https://www.jornada.com.mx/2020/03/02/opinion/015a2pol?fbclid=IwAR2SdkRMQMoyfx15k0XiFQDM7IUIUW3meHOYr9IWEd3OOKQP7G0P-_s21lw.

ILSB. 2019. *Informe Sombra sobre Participación Política de las Mujeres Indígenas (CEDAW 2018)*, 27. 07. 2019. Dostupné na: <https://ilsb.org.mx/informe-sombra-sobre-participacion-politica-de-las-mujeres-indigenas-cedaw-2018/>.

INMUJERES – ONU Mujeres – SEGOB. 2017. *La Violencia Feminicida en México, Aproximaciones y Tendencias 1985-2016*. Mexico City: Dzilam Méndez / Ina Riaskov y Rotmi Enciso.

INMUJERES. 2009. *Respuestas al Cuestionario enviado a los gobiernos por la División para el Adelanto de la Mujer de las Naciones Unidas sobre la aplicación de la Plataforma de Acción de Beijing (1995) y los resultados del vigésimo tercer periodo extraordinario de sesiones de la Asamblea General (2000)*. Dostupné na: <https://www.cepal.org/mujer/noticias/paginas/8/36338/Mexico.pdf>.

INMUJERES. 2020. *Fondo para el Bienestar y el Avance de las Mujeres (FOBAM)*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/inmujeres/acciones-y-programas/fondo-para-el-bienestar-y-el-avance-de-las-mujeres-fobam-237908>.

INMUJERES. Nedaťováno. *¿Qué hacemos?* Dostupné na: <https://www.gob.mx/inmujeres/que-hacemos>.

INPI. 2018a. *Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/inpi/articulos/instituto-nacional-de-los-pueblos-indigenas>.

INPI. 2018b. *Mujeres indígenas, datos estadísticos en el México actual*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/inpi/es/articulos/mujeres-indigenas-datos-estadisticos-en-el-mexico-actual?idiom=es>.

INPI. 2020. *Se determina posponer la publicación de resultados de las Convocatorias del Programa de Derechos Indígenas*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/inpi/articulos/se-determina-posponer-la-publicacion-de-resultados-de-las-convocatorias-del-programa-de-derechos-indigenas>.

INPI. Nedaťováno. *¿Qué hacemos?* Dostupné na: <https://www.gob.mx/inpi/que-hacemos>.

Kinal Antzetik. Nedaťováno. *Quiénes Somos*. Dostupné na: <https://kinaldf.org.mx/conocenos/quenes-somos/>.

Millán, Mágina. 2006. *Participación política de mujeres indígenas en América Latina: El movimiento Zapatista en México*. Dostupné na: <http://www.inmujer.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE0541.pdf>.

Movimiento de Mujeres en Defensa del Territorio. 2017. *Marichuy, vocera del CIG, se reúne con mujeres y hombres de pueblos, colectivos y organizaciones de Chiapas*, 21 10. 2017. Dostupné na: <https://territoriochiapas.wordpress.com/2017/10/21/marichuy-vocera-del-cig-se-reune-con-mujeres-y-hombres-de-pueblos-colectivos-y-organizaciones-de-chiapas/>.

Núñez Esquer, Silvia. 2009. „UNORCA expulsa a mujeres por exigir paridad y cuota de género.“ *Cimacnoticias*, 01. 04. 2009. Dostupné na: <https://cimacnoticias.com.mx/noticia/unorca-expulsa-a-mujeres-por-exigir-paridad-y-cuota-de-genero/>.

ONU Mujeres. 2017. *Observaciones Finales del Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer sobre mujeres indígenas y/o afrodescendientes realizadas recientemente a Estados de América Latina*. Dostupné na: <https://lac.unwomen.org/es/digiteca/publicaciones/2017/06/observaciones-finales-mujeres-indigenas-y-afrodescendientes>.

ONU Mujeres. 2020. *México*. Dostupné na: <https://lac.unwomen.org/es/donde-estamos/mexico>.

ONU-DH. 2012. *México ante la CEDAW*. Dostupné na: <http://www.onu.org.mx/wp-content/uploads/2019/04/MEXICO-ANTE-LA-CEDAW-2018-web.pdf>.

Orobitg, Gemma. 2019. „Declaratoria de la Coordinación Nacional de Mujeres Indígenas (CONAMI Mexico) en el marco del Encuentro Nacional de mujeres indígenas y del 22 aniversario de su fundación.“ *Medios Indígenas*. 25. 08. 2019. Dostupné na: <http://mediosindigenas.ub.edu/2019/08/25/declaratoria-de-la-coordinacion-nacional-de-mujeres-indigenas-conami-mexico-en-el-marco-del-encuentro-nacional-de-mujeres-indigenas-y-del-22-aniversario-de-su-fundacion/>.

Oropeza, Daliri. 2018. „Es em momento de que nos abracemos juntas: Marichuy.“ *Luchadoras*. Dostupné na: <https://luchadoras.mx/marichuy/>.

Orozco Pimentel, Mariana. 2019. *Participación Política de las Mujeres Indígenas Organizadas: La Experiencia de la Coordinadora Nacional de Mujeres Indígenas de*

México (CONAMI), 1997 – 2012. Mexico City: UNAM, Fakulta politických a sociálních věd. Diplomová práce.

OSN. 2004. *The Concept of Indigenous Peoples*. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/about-us.html>.

OSN. 2007. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html>.

Pelcastre Villafuerte, Blanca Estela. 2007. *Modelo Casa de la Mujer Indígena*. Dostupné na: <https://docplayer.es/14356736-Modelo-casa-de-la-mujer-indigena-dra-blanca-estela-pelcastre-villafuerte.html>.

Piña Espinoza , Gloria B. – Rodríguez Gutiérrez, Diana A. 2017. *Alma, víctima de esterilización forzada en Guerrero*. Reportáž ONU-DH 20. 08. 2017. Dostupné na: http://hchr.org.mx/images/doc_pub/REPORTAJE-ESCRITO-TERCER-LUGAR-Alma-victima-de-esterilizacion-forzada-en-Guerrero.pdf.

Secretaría de Cultura. 2017. *La Conami cumple dos décadas de dar voz a las mujeres indígenas*, 10. 08. 2017. Dostupné na: <https://www.cultura.cdmx.gob.mx/comunicacion/nota/0621-17>.

Secretaria de Gobernacion. 2007. *Decreto por el que se reforman, adicionan y derogan diversas disposiciones del Código Penal Federal, del Código Federal de Procedimientos Penales y de la Ley Federal contra la Delincuencia Organizada, en materia de explotación sexual infantil*. 27. 03. 2007. Dostupné na: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/cpf/CPF_ref92_27mar07.pdf

SEGOB. 2018. *Decreto por el que se expide la Ley del Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas y se abroga la Ley de la Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/421725/ley-INPI-dof-04-12-2018.pdf>.

SENER. 2016. *Oil and OilProducts Outlook 2016 – 2030*. Dostupné na: https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/236864/Oil_and_Oil_Products_Ooulook_2016_2030_P.compressed.pdf.

Serrano Castro, Rosa Isela. 2000. *El ahorro y el préstamo ¿una alternativa para la organización de las mujeres de la AMMOR-UNORCA?* Magisterská práce. Mexico City: UAM-Xochimilco.

SICETNO. 2012. *Asamblea Nacional Indígena Plural por la Autonomía A.C. (ANIPA) - México, D. F. – MÉXICO*. Dostupné na: https://www.sicetno.org/ords/f?p=2000100:3:::NO::P3_ID:14.

Singer, Olivia. Nedatováno. *Liberation Theology in Latin America*. Dostupné na: <https://library.brown.edu/create/modernlatinamerica/chapters/chapter-15-culture-and-society/essays-on-culture-and-society/liberation-theology-in-latin-america/>.

Subcomandante Marcos. 2004. *Leer un Video. Segunda parte: Dos fallas*. Dostupné na: <https://enlace Zapatista.ezln.org.mx/2004/08/21/leer-un-video-segunda-parte-dos-fallas/>.

TEPJF. 2012. Observación electoral desde la perspectiva de los pueblos indígenas. 10. 05. 2012. Dostupné na: <https://www.te.gob.mx/front/bulletins/detail/1028/0>.

The Economist. 2017. *Independents stampede into Mexico's presidential election*. The Economist, 26. 10. 2017. Dostupné na: <https://www.economist.com/the-americas/2017/10/26/independents-stampede-into-mexicos-presidential-election>.

Toledo, Javier. 2019. „Niegan Apio a Casa de la Mujer Indígena.“ *El Península*. 25. 07. 2019. Dostupné na: <http://elpeninsular.mx/niegan-apoyo-a-casa-de-la-mujer-indigena/>.

UNORCA. 1993. *Una propuesta para el movimiento campesino*, UNORCA. Mexico City: Fundación Friedrich Ebert de México.

Ústava Spojených států mexických. 2015. Článek 2. Dostupné na: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1_060320.pdf.

Vocesenlucha. 2019. México. Entrevista a Marichuy. Kaosenlared. Dostupné na: <https://kaosenlared.net/mexico-entrevista-a-marichuy/>.

WordReference. 2005. *Mestizo*. Dostupné na: <https://www.wordreference.com/definicion/mestizo>.

Zavala, Misael. 2017. „Asociación acusa al INE de engaño y discriminación contra Marichuy.“ *El Universal*, 07. 11. 2017. Dostupné na: <https://www.eluniversal.com.mx/elecciones-2018/asociacion-acusa-al-ine-de-engano-y-discriminacion-contra-marichuy>.

Všetchny internetové odkazy byly ověřeny kde dni 01. 07. 2020.

Příloha č. I

Seznam navržených otázek pro rozhovor s členkami CONAMI

Co podle Vás znamená být indigenní ženou v Mexiku? Jakým překážkám musíte čelit?

Jaká byla Vaše motivace pro organizování se za práva indigenních žen?

Proč jste se rozhodla participovat v CONAMI? Ve kterém roce jste se stala její členkou? Jaká je Vaše pozice?

Byla jste dříve členkou nějaké organizace spjaté s indigenní nebo feministickou otázkou? Pokud ano, jaké? Jakou pozici jste v této organizaci měla? Jaké aktivity jste měla na starost? Z jakých důvodů jste se rozhodla tuto organizaci opustit? Jak své působení v ní hodnotíte? Jaká byla Vaše zkušenost s přístupem ostatních členů (indigenních mužů, mestizas apod.) k Vám jako indigenní ženě při prosazování společných cílů?

Jste i v současnosti členkou nějaké další organizace (indigenní či feministické)?

Pomohly Vám zkušenosti z těchto organizací při naplňování agendy CONAMI?

Jak organizace CONAMI vznikla? Co napomohlo jejímu vzniku? Byli při jejím vzniku a etablování důležití někteří spojenci (např. smíšené indigenní organizace, feministické organizace, NGO, ...)?

Jaké jsou hlavní cíle organizace? Co přesně je v současnosti v politické agendě důležité?

Jaké strategie CONAMI využívá pro dosažení svých cílů? Jakým překážkám musíte čelit při prosazování cílů?

Spolupracuje v současnosti CONAMI s indigenními či feministickými organizacemi? Pokud ano, s jakými a jak tato spolupráce probíhá? Pokud ne, jaké jsou důvody?

Spolupracuje CONAMI s některými akademickými institucemi či mezinárodními organizacemi? Jak tato spolupráce probíhá?

Jaké další organizace jsou CONAMI ideologicky/identitárně blízké? Jak probíhá spolupráce?

Má CONAMI pravidelný přístup ke státním institucím? Skrze jaké kanály s Vámi stát komunikuje? Je CONAMI spjatá s nějakou politickou stranou? Je CONAMI zapojena do některého z vládních programů (rozvojové programy apod.)?

Jaké jsou zdroje financování chodu CONAMI?